

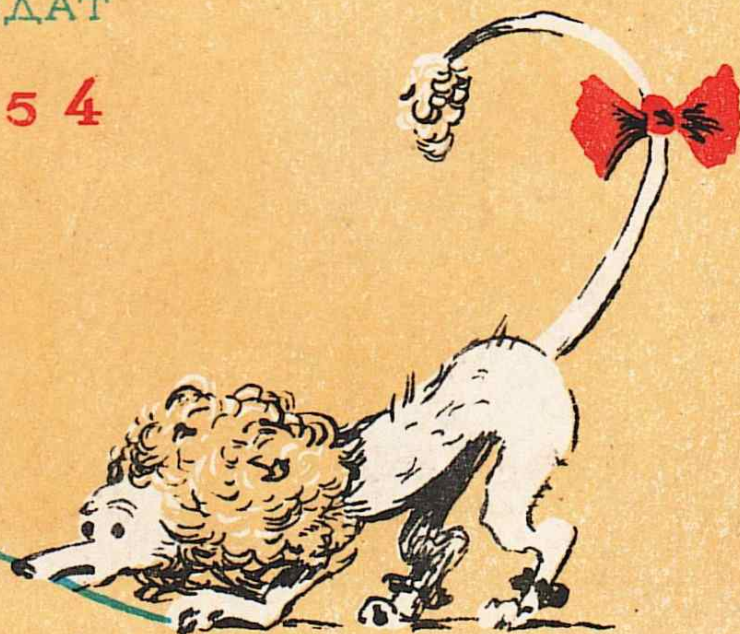
А.ТОЛСТОЙ

АЛТЫК АЗКЫЗ
яки БУРАТИННЫҢ
КҮРГӘННӘРЭ

ТАТКНИГОИЗДАТ

1954

ТАТКНИГОИЗДАТ
 ЯШЬЛӘР-БАЛАЛАР ӘДӘБИЯТЫ РЕДАКЦИЯСЕ
 КАЗАН 1954

* * *

Тәржемәчесе
А. КАМСКИЙ

Редакторы
Ә. БИКЧӘНТӘЕВА

Тышлык художнигы
Л. ЛАРСКИЙ

А. КАНЕВСКИЙ
рәсемнәре (копия)

* * *

КЕЧЕ ЯШЬТӘГЕ МӘКТӘП БАЛАЛАРЫ ӨЧЕН

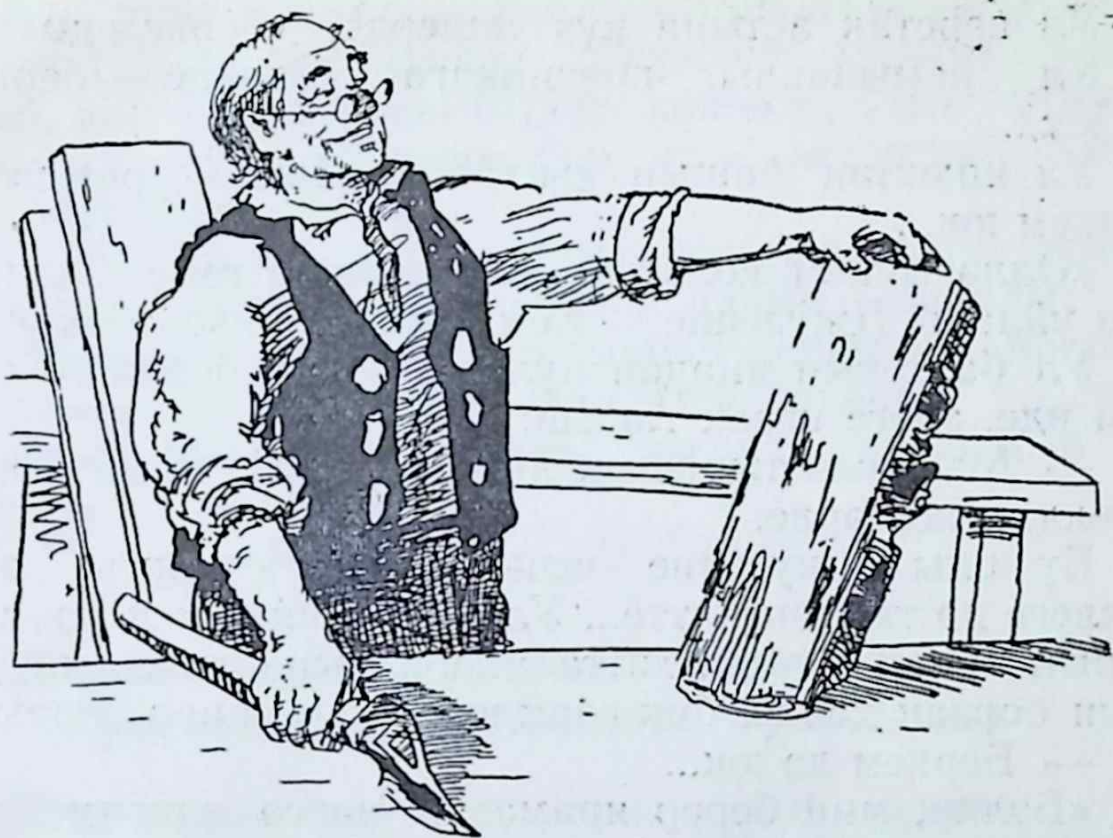
КЕРЕШ СҮЗ

Мин кечкенә чагымда, — бик күптән инде, — бер китaп укыган идем, ул китaп «Пиноккио яки агач курчакның күргәннәре» дип атала иде (буратино — итальянча агач курчак дигән сүз).

Мин үземнең интәшләремә, кызларга һәм малайларга, Буратино кичергән кызык вакыйгалар турында еш кына сөйли идем. Ләкин ул китaп югалганга күрә, мин аны һәрвакыт төрлечә үзгәртеп, бөтенләй китaпта булмаган вакыйгалар өстәп сөйләдем.

Хәзер, бик күп еллар үткәч, мин үземнең элекке дустым Буратиноны хәтергә төшердем һәм сезгә — кызлар һәм малайлар, шушы бәләкәй агач кеше турындагы гадәттән тыш вакыйганы сөйләргә булдым.

АЛЕКСЕЙ ТОЛСТОЙ.

Столяр Джузеппеның кулына сөйләшә торган утын агачы эләкте

Борын-борын заманда, Урта диңгез буендагы бер шәһәрдә Джузеппе исемле бер карт столяр яшәгән, аны Кызыл Борын дип йөрткәннәр.

Көннәрдән бер көнне аның кулына бер утын агачы эләгә,— кышкы көннәрдә мичкә яга торган гадн утын агачы була ул.

— Начар нәрсә түгел,— ди Джузеппе үзенә-үзе,— аннан өстәл аягысымак берәр нәрсә эшләп булыр...

Джузеппе жеп белән уратылган күзлеген киде,— чөнки аның күзлеге дә иске иде инде,— утын агачын кулында әйләндереп торды да балта белән юна башлады. Ләкин ул юнарга тотынган гына иде, кемдер, гадәттән тыш нәзек тавыш белән чыелдап жибәрде:

— Ай, ай, акрынрак, зинһар!

Джузеппе күзлеген борын очына төшерде дә як-ягына әйләнеп карана башлады,— беркем дә юк...

Ул верстак астына күз төшерде, — беркем дә юк...
Ул йомычкалы корзинкага текәлде, — беркем
дә юк...

Ул ишектән башын тыгып карады, — урамда да
беркем юк...

«Әллә минем колагым ялгыш ишеттеме икән? —
дип уйлады Джузеппе. — Кем чыелдый икән болай?..»

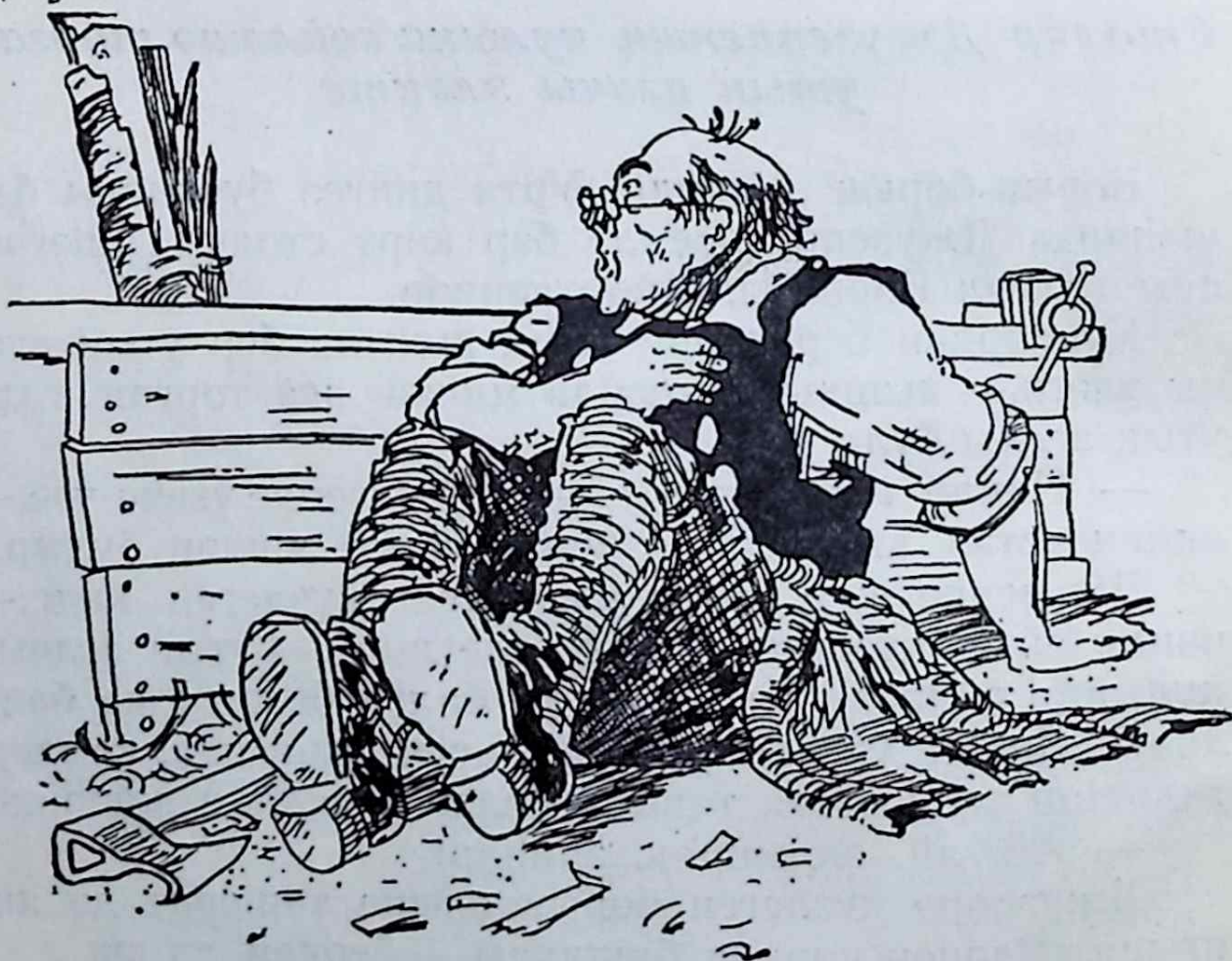
Ул балтасын яңадан кулына алып, бер генә сук-
кан иде, әлеге нәзек тавыш:

— Ай, авырттырасың, дим ич инде! — дип, тагын
чыелдап жибәрде.

Бу юлы Джузеппе чын-чыннан курыкты, хәтта
күзлеге дә тирләп китте... Ул бүлмәнең бөтен почмак-
ларын карап чыкты, хәтта мич алдына тыгылып, ба-
шын борган хәлдә, бик озак юллыкка карап торды.

— Беркем дә юк...

«Бәлки, мин берәр ярамаган нәрсә эчкәнмендер,
шуңа колагым шаулый торгандыр?» — дип уйланды
Джузеппе.

Юк, бүген ул ярамаслык бернәрсә дә эчмәгән иде... Бераз тынычлана төшкәч, Джузеппе кулына ышкы алып, аны чүкеч белән бәрәп көйләде, утын агачын верстакка куеп, ышкыны бер генә шудырып алган иде, теге нәзек тавыш:

— Ай, ай, ай, ай, тыңлагыз әле, нигә мине чеметкәлисез! — дип, ачы аваз белән чиный башлады.

Джузеппе ышкысын кулыннан төшереп жибәрде, артка чигенде-чигенде дә лап итеп идәнгә утырды: нәзек тавышның утын агачы эченнән чыкканын төшенгән иде инде ул.

Джузеппе сөйләшә торган утын агачын үзенәң дустан Карлога бүләк итә

Шул вакыт Джузеппе янына аның күптәнге дустаны — шарманка уйнатып йөрүче Карло килеп керде.

Кайчандыр Карло, киң читле эшләпәсен кия иде дә, үзенә матур тавышлы шарманкасын уйнатып, жырлап, шәһәрдән шәһәргә йөрәп, үзенә ашарга ризык таба иде.

Хәзер Карло картайган инде, өстәвенә авыру да, шарманкасы да күптән ватылган.

— Исәнме, Джузеппе, — диде ул, мастерскойга кергәч. — Нигә син идәндә утырасың?

— Минме, мин кечкенә генә бер винт югалттым... Әй, югалса соң! — диде Джузеппе тупас кулын селтәп һәм утын агачына кырын гына карап алды. — Я, үзең ничек яшисең, картлач?

— Шәптән түгел, — дип җавап кайтарды Карло. — Һаман шул бер кайгы, ничек туену турында уйланам... Ичмасам, син миңа азрак ярдәм итәр идең, һич булмаса, берәр киңәш бирер идең...

— Шуннан да җайлысы булмас, — диде шатланып Джузеппе һәм күңеленнән: «Хәзер мин бу каһәр төшкән утын агачыннан котылыйм әле», — дип уйлады. — Шуннан да җайлысы булмас, — күрәсеңме, энә

верстакта бик эйбэт бер утын агачы ята, шул агачны ал эле, Карло, һәм өеңә алып кит...

— Әх-хе-хе,— диде Карло, кайгырып,— шуннан нишләргә соң? Алып кайтыйм, ди, ә минем бүлмәмдә аны ягарга учагым да юк лабаса.

— Мин сиңа эш турында әйтәм, Карло... Пычак ал да шул агачтан курчак яса, аны төрле кызыклы сүзләр әйтергә, жырларга һәм биергә өйрәт, аның белән өйдән-өйгә йөрерсең. Шулай итеп үеңә бер телем икмәкле акча табарсың.

Шул вакыт утын агачы яткан верстакта күңелле итеп чыелдаган тавыш ишетелде:

— Яхшы нәрсә уйлап чыгардың, яшә, Кызыл Борын!

Джузеппе куркуыннан тагы да калтырый башлады, ә Карло гажәпләненп як-ягына каранды, — кайдан килә соң бу тавыш?

— Ярый, рәхмәт киңәшен өчен, Джузеппе, агачыңны бир, булмаса.

Шул вакыт Джузеппе агачны эләктереп алды да, аны тизрәк дустына бирде. Ләкин бу ни гажәп, әллә ул аны шулай китереп тоттырдымы, әллә ул үзеннән-үзе сикереп киттеме, — утын агачы Карлоның башына бәрелде.

— Менә нинди икән синең бүләгең! — дип, Карло үпкәләгән тавыш белән кычкырып жибәрде.

— Гафу ит, дускай, мин бәрмәдем сиңа!

— Димәк, мин үз башыма үзем бәргән булам?

— Юк, дускай, агач сиңа үзе бәрде булса кирәк.

— Ялганлыйсың, син бәрдең...

— Юк, мин түгел...

— Мин синең исерек баш икәнеңне белә идем, Кызыл Борын, житмәсә син алдакчы да икәнсең әле, — диде Карло.

— Ә, син әле тиргәшмәкче буласыңмыни! — дип кычкырды Джузеппе. — Я әле, якынрак килеп кара!

— Үзең якынрак кил, мин синең борыныңнан эләктерермен!

Картлар, икесе дә турсайдылар һәм бәргәләшә башладылар. Карло Джузеппенің борынына кундырды. Джузеппе Карлоның колак тирәсендәге чал чәченә ябышты.

Шуннан соң алар бик нык бәргәләштеләр. Бу вакыт верстакта ачы тавыш чыелдап, аларны котыртырга тотынды:

— Ныграк бир, ныграк!

Ахырында картлар арыдылар, әлсерәп туктадылар. Джузеппе Карлога:

— Әйдә, татулашыйк, булмаса...— диде.

Карло аның бу сүзенә:

— Шулай итмичә булмас, кил, татулашыйк,—
дип жавап кайтарды.

Картлар үбештеләр, Карло агачын култык асты-
на кыстырды да өенә кайтып китте.

Карло агач курчак ясый һәм аңа Буратино дип исем куша

Карло баскыч астындагы кечкенә генә бер бүлмә-
дә яши иде, анда ишеккә каршы стенага эшлэнгән
матур учактан башка бернәрсә дә юк иде.

Ләкин матур учак һәм учакта янган ут белән, ут
өстендә кайнап торган котелок та чын түгелләр: алар
иске киндер кисәгенә ясалган рәсем иде.

Карло бүлмәсенә керде, аяксыз өстәл янына ки-
леп, бердәнбер урындыгына утырды һәм агачны ку-

лында эле болай, эле тегелэй әйләндереп карады да, аны пычак белән юнып курчак ясый башлады.

«Моңа нинди исем кушарга икән? — дип уйланьрга тотынды Карло. — Тукта, мин аны Буратино дип атыйм эле. Бу исем миңа бәхет китерер. Мин бер семьяны белә идем, ул семьядагы кешеләрнең барысының да исемнәре Буратино иде: атасы — Буратино, анасы — Буратино, балалары да — Буратино... Алар бар да шат күңелле һәм кайгысыз яшиләр иде...»

Иң башта ул курчакка чәч ясады, аннан соң маңгай, аннан соң — күзләр...

Кинәт күзләр үзеннән-үзе ачылып киттеләр дә, туп-туры аңа текәлделәр...

Карло үзенең курыкканлыгын һич тә сиздермәде, тик ул аннан йомшак кына итеп сорады:

— Агач күзләр, ни өчен сез миңа болай сәер итеп карыйсыз?

Ләкин курчак эндәшмәде. Авызы булмаганга күрә сөйләшә алмады, күрәсең. Карло агачны ышкылап яңаклар ясады, аннан соң борын эшләде, — гади генә бер борын...

Кинәт борын үзеннән-үзе озыная башлады һәм шундый озын очлы борын булып калды ул, хәтта Карло көрсенеп:

— Әйбәт түгел, бик озын... — дип куйды.

Шуннан соң ул борын очын кисәргә тотынды. Ләкин бу эш барып чыкмады. Борын бөтерелгәли башлады. Һәм шул килеш — озын, бик озын, бик кызыклы очлы борын булып калды.

Карло авыз ясарга тотынды. Иреннәрен кисеп тә өлгөрмәде. Авыз ачылып та китте:

— Хи-хи-хи-ха-ха-ха!

Һәм аннан үчекли-үчекли тар гына кызыл тел сузылып чыкты.

Карло мондый кыланышларга игътибар итмичә, юнып, кисеп, чокып эшләвен дәвам иттерде. — Курчакка ияк, муен, кулбашлар, гәүдә һәм куллар ясады...

Ләкин азаккы бармагын юнып бетергән генә иде...

Буратино бэлэкэй генэ йодрыклар белән Карлонын такыр башын тәпәлэргә тотынды, чеметә һәм кытык-лый башлады.

— Кара әле,— диде Карло коры гына,— мин бит сине ясап бетермәдем әле, ә син инде шаяра да башладың... Ә соңрак син нәрсәләр эшләмәссең?.. Ә?..

Һәм ул Буратинога кырыс караш ташлады. Буратино тычкан күзе шикелле түгәрәк күзләре белән әтисе Карлога карый иде.

Карло аңа чырадан киң табанлы озын аяклар ясады. Шуның белән эшен тәмам итте, һәм малайны йөрергә өйрәтер өчен идәнгә бастырды.

Буратино нәзек аякларына басып, берәз чайкалып торды да, бер атлады, ике атлады һәм бусагадан туп-туры урамга сикерде.

Карло борчылып аның артыннан китте.

— Әй, шаян, кире борыл!..

Кая ул борылу!

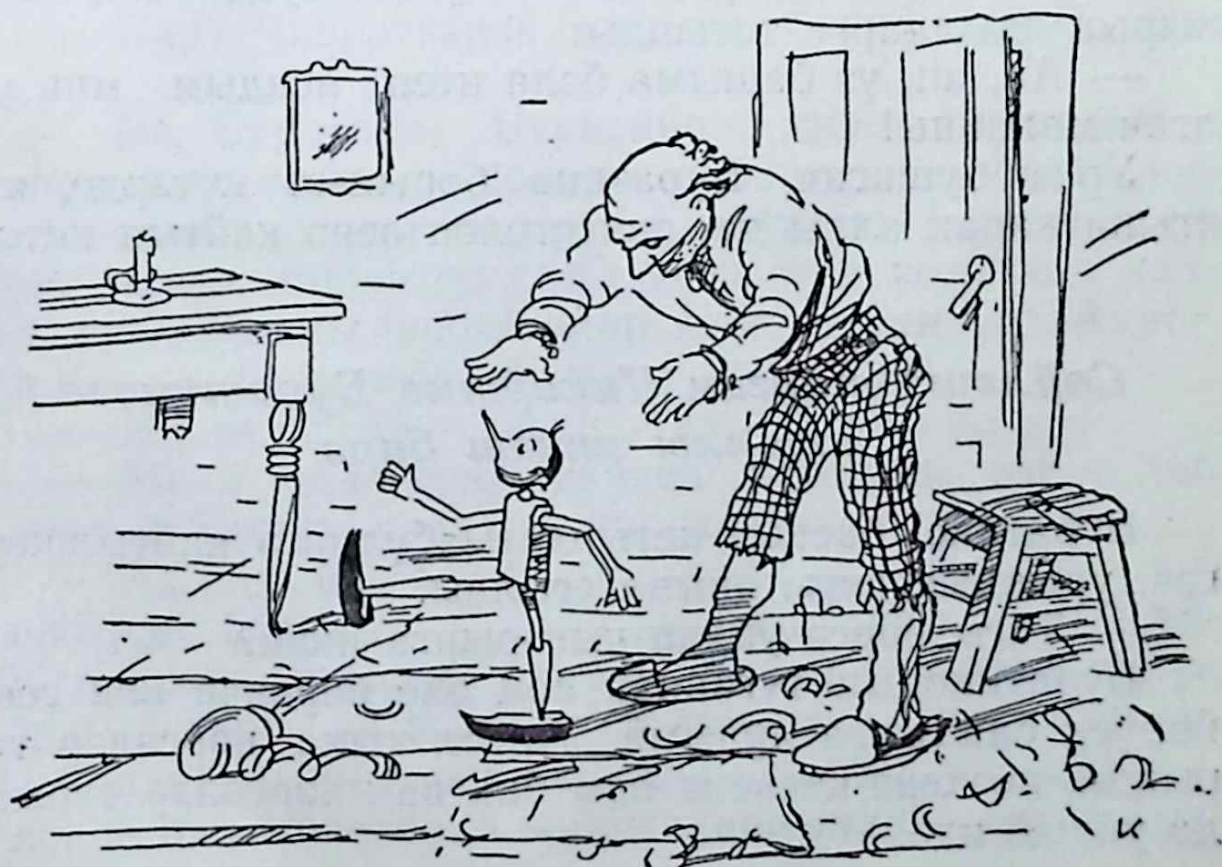
Буратино урам буйлап куян, кебек чапты. Тик аның агач аяклары гына ташка бәрелеп тукулдыйлар иде.

— Тотыгыз үзен! — дип кычкырды Карло.

Үтеп баручылар йөгереп барган Буратинога төртеп күрсәтә-күрсәтә көлөләр. Чатта өчпочмаклы эшләпә кигән, бөтерелгән мыеклы, бик зур полицейский басып тора иде.

Йөгереп баручы кечкенә генә агач кешене күргәч, ул урамга аркылы төште, аякларын ике якка аерды. Буратино, аның аяк астыннан йөгереп чыкмакчы булган иде, полицейский аны борыныннан эләктереп алды, һәм шул килеш Карло килеп житкәнче күтәреп торды.

Карло сулышы кысылып:

— Тукта эле, мин синен арт сабагыңны укытырмын,— диде һәм Буратиноны куртка кесәсенә тыкмакчы булды. Шундый матур көнне халык алдында куртка кесәсеннән аягын югары чыгарып барырга Буратино һич тә теләмәде,— ул житез генә аның кулынан ычкынды да, шап итеп жиргә төштө һәм үлгәнгә сабышты.

— Ай, ай, эшләр шәптән түгел бугай,— диде полицейский.

Үтеп баручылар жыела башладылар. Жирдә яткан Буратинога карап башларын чайкадылар.

Кайберәүләр:

— Мескенкәй, ачлыктан үлгәндер...— диделәр.

Ә кайберәүләр:

— Карло аны үтергәнче кыйнаган,— диделәр.— Бу карт шарманщик болай гына яхшы кеше булып күренә, ул бик эшәке, усал кеше...

Моңы озын мыеклы полицейский ишетеп алды да, бичара Карлоны якасыннан тотып, полициягә алып китте.

Карло башмаклары белән тузан туздырып, кычкырып ахылдарга тотынды:

— Аһ, аһ, үз башыма бәла итеп ясадым мин ул агач малайны!

Урам бушагач, Буратино борынын күтәрде, як-ягына карап алды да, сикергәләп өенә кайтып китте.

Сөйләшә торган Чикерткә Буратинога акыллы киңәш бирә

Буратино, баскыч астындагы бүлмәгә кайтып кертгәч, урындык аягы янына егылды.

— Тагы нәрсә уйлап чыгарырга икән?

Буратиноның туганнан соң эле беренче көн генә йөрүен онытырга ярамый. Ул юк кына нәрсәләр турында, кечкенә-кечкенә һәм бик вак нәрсәләр турында уйлый иде.

Шул вакыт:

— Крри-кри, крри-кри,— дигән тавыш ишетелде.

Буратино як-ягына каранды.

— Әй, кем бар биредә?

— Биредә мин — крри-кри...

Буратино азрак тараканга охшаган бер жәнлек күрде, ләкин башы аның чикерткәнеке кебек иде. Ул стенада, учак өстендә, акрын гына крри-кри килеп чекерди, кабарынкы пыяла кебек күзләрен ялтырата, мыекларын селкетә.

— Әй, син кем буласың?

Бу жан иясе:

— Мин — сөйләшә торган Чикерткә,— дип җавап кайтарды.— Бу бүлмәдә йөз елдан да артыграк торам инде.

— Биредә мин хужа, бар, чыгып кит моннан!

— Яхшы, мин китәрмен, миңа йөз ел яшәгән бүлмәне ташлап китүе авыр авырын! — диде сөйләшә торган Чикерткә.— Ләкин, мин киткәнче, син минем файдалы киңәшемне тынла.

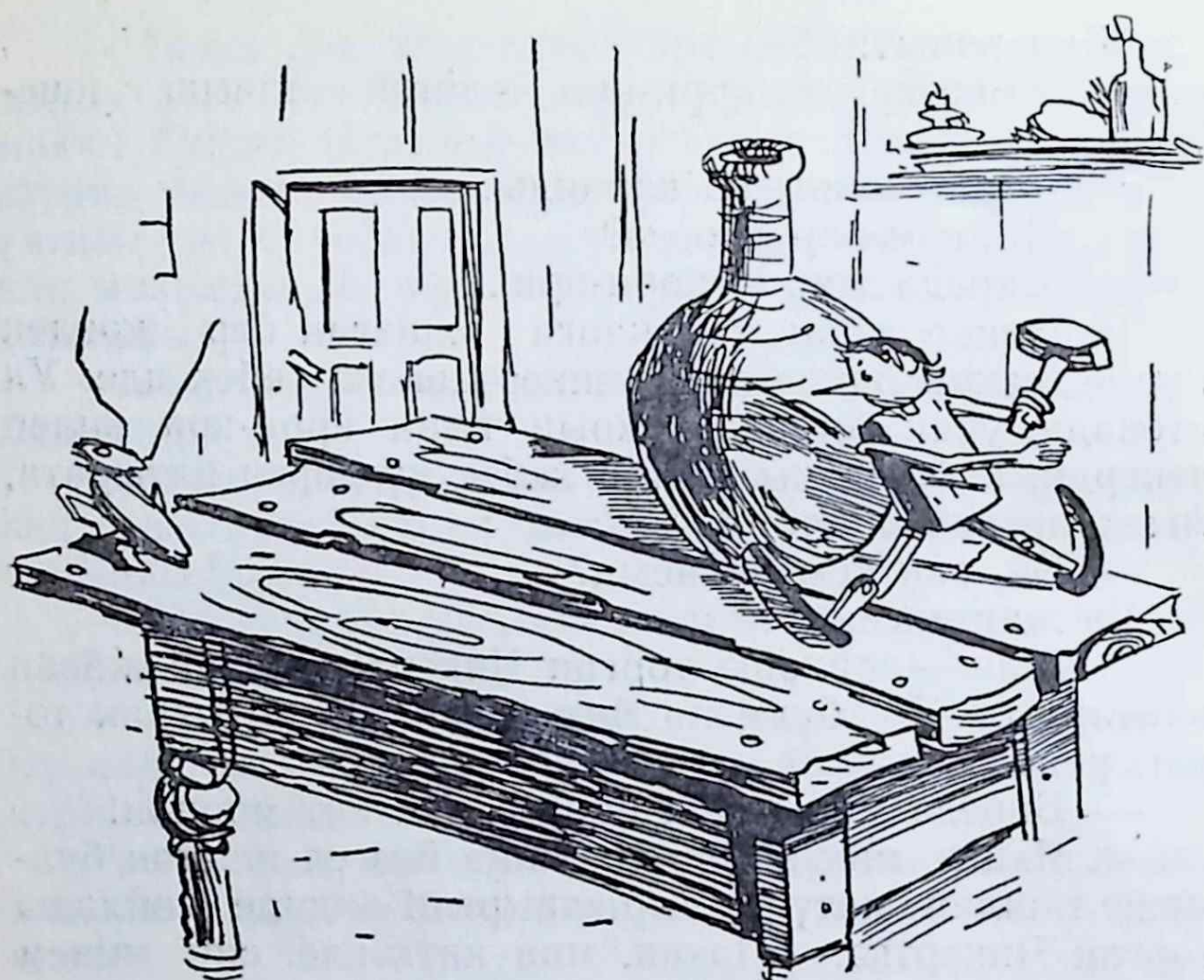
— Карт Чикерткәнең киңәше бииик кирәк иде, ди...

— Эх, Буратино, Буратино,— диде Чикерткә,— шаяруыңны ташла, Карлоны тыңла, юкка-барга өйдән чыгып йөрмә. Һәм иртәгә мәктәпкә йөри башла. Менә минем киңәш шул. Югыйсә сине коточкыч хәлләр, куркынычлы вакыйгалар көтә. Синең болай яшәвең үлеп кипкән чебен бәясенә дә тормый.

— Ни өччччен? — дип сорады Буратино.

— Менә ни өччччен икәннен күрерсең әле,— дип җавап кайтарды сөйләшә торган Чикерткә.

— Ах син, йөз яшьлек букашка-таракашка! — дип кычкырды Буратино.— Мин дөнъяда куркынычлы вакыйгаларны бигрәк тә яратам. Иртән таң беленүгә үк өйдән чыгып китәрмен — коймаларга үрмәләрмен, кош ояларын жимерермен, малайларны үчекләрмен, этләрне һәм мәчеләрне койрыкларыннан өстерәп йөр-

термен... Аннан да кызыкларны уйлап чыгарырмын
эле мин!..

— Мин сине кызганам, Буратино, бик кызганам.
Син ачы күз яшыләреңне түгәрсең эле.

Буратино:

— Ни өчччен? — дип яңадан кайтарып сорады.

— Чөнки, агачтан ясалган аңгыра баш бит син...

Шул вакыт Буратино урындыкка сикерде, урын-
дыктан өстәлгә сикереп менде, кулына чүкеч алып
сөйләшә торган Чикерткәнең башына жибәрде.

Акыллы карт Чикерткә авыр сулап, мыекларын
селкетеп куйды һәм учак артына шуышып кереп кит-
те, — бу бүлмәдән мәңгегә югалды.

*Буратино үзенең жиңел акыллы булуы
аркасында аз гына һәлак булмый кала.*

*Әтисе Карло аңа чуар кәгазьләрдән
ябыштырып кием ясый һәм әлифба алып бирә.*

Сөйләшә торган Чикерткә белән булган вакыйгадан соң баскыч астындагы кечкенә бүлмәдә бик күнелсез була башлады. Көн озынайганнан-озынайды. Буратиноның корсагында да күнелсезрәк иде.

Ул күзләрен йомды һәм кинәт тәлинкәдә кыздырылган тавык күрдә.

Тиз генә күзләрен ачып жибәрде,— тәлинкәдәгә тавык юк булды.

Ул тагын күзләрен йомды,— яртылаш кура жыләк вареньесы белән манний ботка салынган тәлинкәне күрдә.

Күзләрен ачты,— яртылаш варенье белән манний ботка салынган тәлинкә тагын юк булды.

Шуннан соң, Буратино бик ашыйсы килгәнән аңлады.

Ул учак янына йөгереп килде дә утта кайнап торган котелокка борынын тыкты. Ләкин аның озын борыны котелокны үтә тишеп чыкты, чөнки учак та, ут белән котелок та иске киндер кисәгенә бичара Карло ясаган рәсемнәр генә иде бит.

Буратино борынын тартып алды һәм тишектән карады,— киндер артында стенада кечерәк кенә ишеккә охшаш нәрсә бар, ләкин ул пәрәвезләр белән капланганга күрә, ачык күренми иде.

Буратино ипи катысы яки мәче кимереп ташлаган тавык сөяге табылмасмы икән дип, почмак саен актарынырга тотынды.

Әх, бичара ярлы Карлоның кичке ашка хәзерләнгән бернәрсәсә дә юк икән шул.

Кинәт ул йомычкалар тутырган корзинкада тавык йомыркасын күрдә. Аны эләктереп алды да тәрәзә төбенә куйды һәм борыны белән чокып, кабыгын ватты.

Йомырка эченнән чыелдаган тавыш килде:

— Рәхмәт сиңа, агач адәмчек.

Ватылган йомырка эченән, мамык кебек йомшак йонлы, матур күзле чебеш килеп чыкты.

— Сау бул! Мине тавык әнекәй күптән инде ишек алдында көтеп йөри.

Һәм шуннан соң чебеш тәрәзәдән чыгып та китте, — син күр дә мин күр.

Буратино:

— Ай, ай, ашыйсым килә! — дип кычкырды. Озын көн шуннан артык озынаймады. Бүлмә караңгыланды.

Буратино рәсемгә төшерелгән ут янында утыра һәм ачлыктан аны акрын гына очкылык тотта иде.

Шул вакыт баскыч төбенән, идән астыннан юан баш күренде. Баш сузылды, иснәде һәм кыска тәпиле соры жәнлек килеп чыкты.

Ул ашыкмый гына йомычкалар тутырган корзинка янына килде, аның эченә керде, исни-исни актара башлады, йомычкаларны ачулы кыштырдатты. Ул Буратино ваткан йомырканы эзләде булса кирәк.

Шуннан соң ул корзинкадан чыкты да Буратино янына килде. Ике яктан дүрт озын мыек үскән кара борынын боргалап Буратиноны иснәде. Буратинодан ашамлык исе килмәгәч, соры жәнлек озын нәзек койрыгын өстерәп узып китте.

Ничек инде аны койрыгыннан эләктереп алмаска! Буратино аны шунда ук эләктереп тә алды.

Бу усал карт күсе Шушара булып чыкты.

Күсе куркуыннан шәүлә күк бөтерелеп, Буратиноны өстерәгән килеш баскыч астына ташланмакчы иде, ләкин аның кечкенә генә агач малай икәннен күреп алгач, кире борылды да бугазын кимерү өчен тешләрен ыржайтып, Буратиноның өстенә ташланды.

Буратиноны курку басты, ул күсенәң салкын койрыгын ычкындырды да урындыкка сикереп менде. Күсе — аның артыннан. Ул урындыктан тәрәзә төбенә сикерде. Күсе — аның артыннан. Тәрәзә төбенән үк бүлмәнең икенче ягына — өстәлгә. Күсе — анын

артыннан... Һәм шунда, өстәл өстендә ул Буратино-ның бугазына барып ябышты, тешләп жиргә екты һәм, аны тешләренә кыскан килеш сикереп, идәнгә төштә дә тишектән аска өстери башлады...

Буратино:

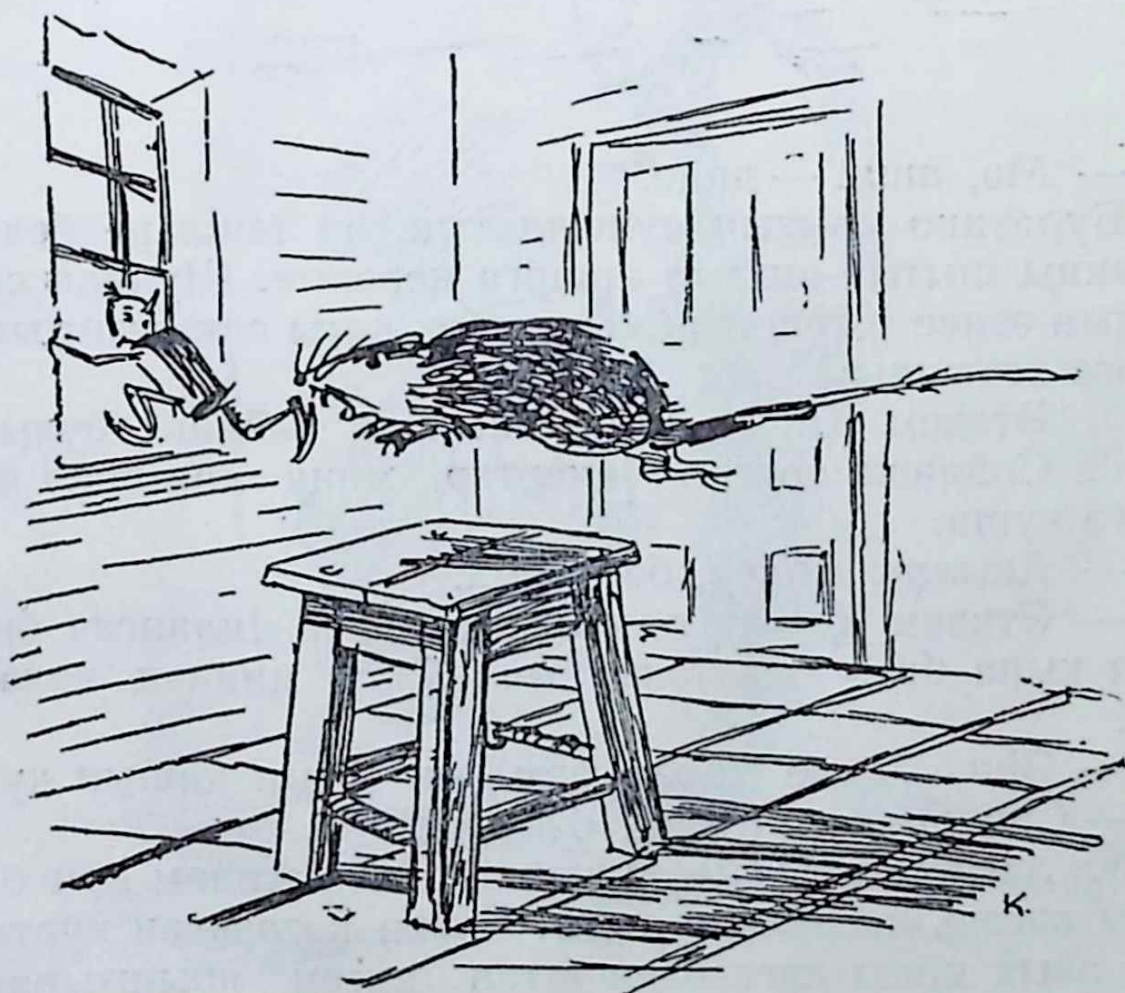
— Әткәем Карло! — дип кычкырырга гына өлгерде, шунда ук:

— Мин биредә! — дигән тавыш яңгырады. Ишек ачылды, әткәсе Карло килеп керде. Аягыннан агач башмагын салып алды да күсегә ыргытты.

Шушара агач малайны ычкындырды, тешләрен шыкырдатты һәм күздән югалды.

Әтисе Карло Буратиноны идәннән күтәрә-күтәрә:

— Менә шаянлык нәрсәгә илтөп житкерә ул, — диде. Бар жире дә саумы икән дип, ул аны башыннан аягына кадәр карап чыкты. Тезенә утыртты, кесәсенән бер баш суган чыгарып әрчеде дә:

— Мә, аша! — диде.

Буратино авызын чупылдатып, ач тешләре белән суганны шытыр-шытыр ашарга кереште. Шуннан соң башын этисе Карлоның кыл кебек каты сакалына ышкырга тотынды:

— Эткәем Карло, мин акыллы, тыйнак булырмын... Сөйләшә торган Чикерткә миңа мәктәпкә йөрергә куша.

— Акыллы фикер, бәбкәем...

— Эткәем Карло, ләкин мин шыр ялангач бит, агач кына бит,— мәктәптә малайлар миннән көләрләр.

— Әһә,— диде Карло һәм ияк астын кашып куйды.— Син дәрес әйтәсең, бәбкәем!

Ул лампа кабызды, кулына кайчы, җилем һәм буяулы кәгазь кисәкләре алды. Көрән кәгазьдән куртка һәм ачык яшел кәгазьдән штан кисеп ябыштырды.

Иске кунычтан туфлилар, иске оектан — башлык — чуклы калфак эшләде.

Боларның барысын да Буратинога кидерде:

— Ки, исәнлеккә-саулыкка!

— Әткәем Карло, — диде Буратино, — ә мин соң мәктәпкә әлифбасыз ничек барырмын?

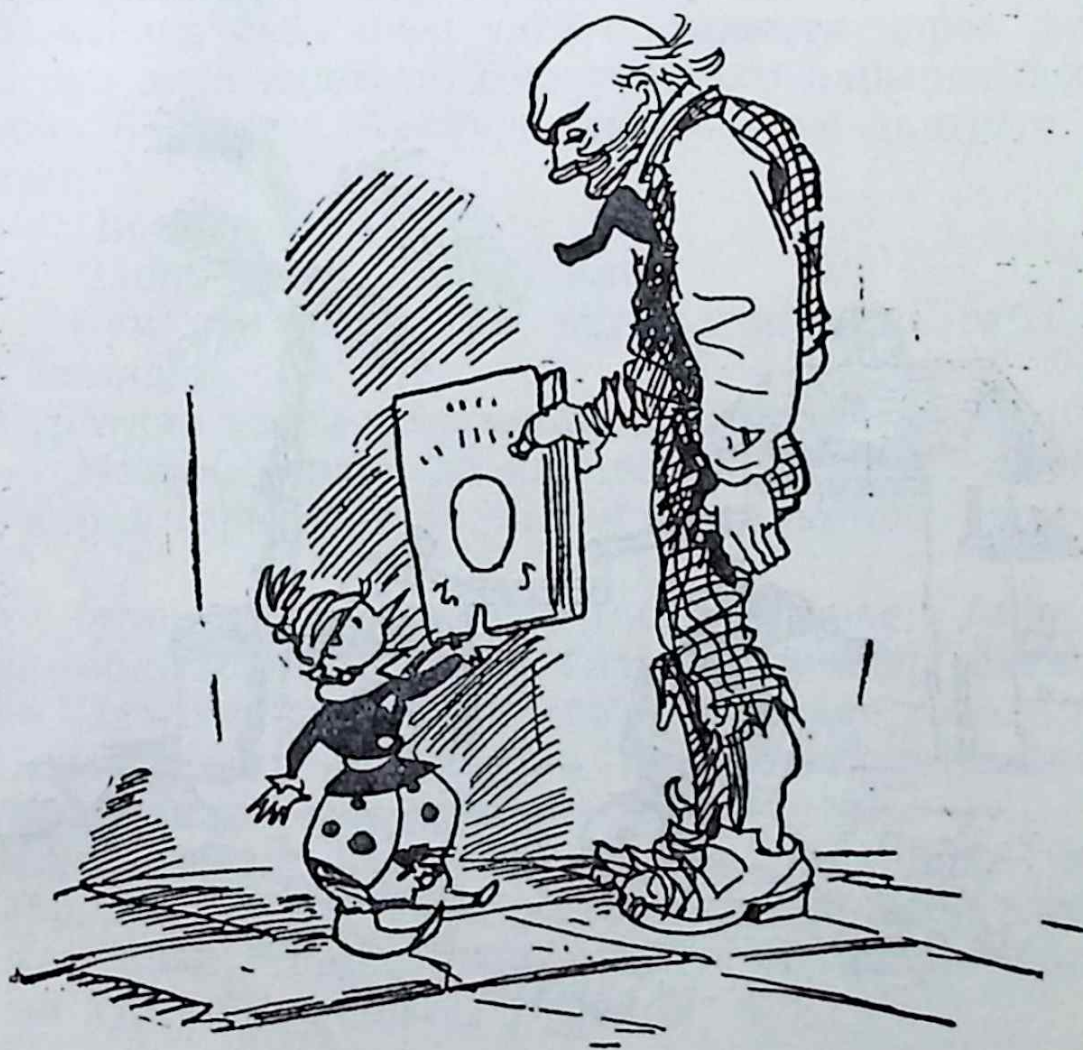
— Әһә, дәрәс әйтәсен, бәбкәем...

Карло жылкәсен кашыды. Бердәнбер курткасын иңбашына салды да урамга чыкты.

Ул бик тиз әйләнәп кайтты, ләкин курткасы юк иде инде. Кулына ул кызыклы рәсемнәр төшерелгән, әрә хәрәфләр китап тоткан иде.

— Менә сиңа әлифба. Исән генә укы.

— Әткәем Карло, сиңең курткаң кайда?

— Курткамны мин саттым, улым... Зарар юк, ансыз да яшәрмен әле... Тик син генә сәламәт бул.

Буратино борыны белән Карлоның йомшак кулларына төртелде:

— Укырмын, үсәрмен, мин сиңа мең данә яңа куртка алып бирермен...

Буратино гомеренең шушы беренче кичәсен, сөйләшә торган Чикерткә өйрәткәнчә, шаярмый гына үткәрергә тырышты.

Буратино әлифбасын сатып, акчасына курчак театрына билет ала

Буратино таңнан ук торды да әлифбасын сумкасына салып, сикергәләп мәктәпкә йөгерде.

Юлда барганда ул кибетләрдә күренеп торган

тәмле әйберләргә хәтта әйләнәп тә карамады,— балга катырган мәкле пряниклар, тәмле сумсалар, таякка утыртылган этәч конфетлар — аны берсе дә кызыктырмады.

Кәгазь очырткыч жибәреп уйнаган малайларга аның карыйсы да килмәде...

Урам аркылы ала мәче Базилио үтеп бара иде, аны койрыгыннан эләктереп алырга мөмкин иде, әлбәттә. Ләкин Буратино моңа да кул селтәде.

Мәктәпкә якынайган саен, якында гына, Урта диңгез буенда күңелле музыка тавышы яңгырап ишетелә барды.

— Пи-пи-пи,— дип, флейта чыелдый.

— Ла-ла-ла-ла,— дип, скрипка жырлый.

— Дзинь-дзинь,— килеп, бакыр тәлинкәләр чыңгылдый.

— Бум, бум! — барабан кага.

Мәктәпкә бару өчен уңга борылырга кирәк, ә музыка сул якта ишетелә. Буратино кая барырга белми сөртенә башлады. Аяклары үзеннән-үзе диңгезгә таба, теге:

— Пи-пи, пиини...

— Дзинь-ла-ла, дзинь-ла-ла...

— Бум! — тавышлары яңгыраган якка таба атлый башлады.

Буратино үзенә-үзе кычкырып сөйли башлады:

— Мәктәп беркая да китмәс әле, берәз гына тыңлап, карап торымын да, аннан соң мәктәпкә йөгәрермен.

Ул бөтен көченә диңгезгә таба йөгәрде. Анда ул төрлө-төрлө әләмнәр белән бизәлгән киндер балаган күрдә. Әләмнәр диңгез жиленә жилфердәп торалар.

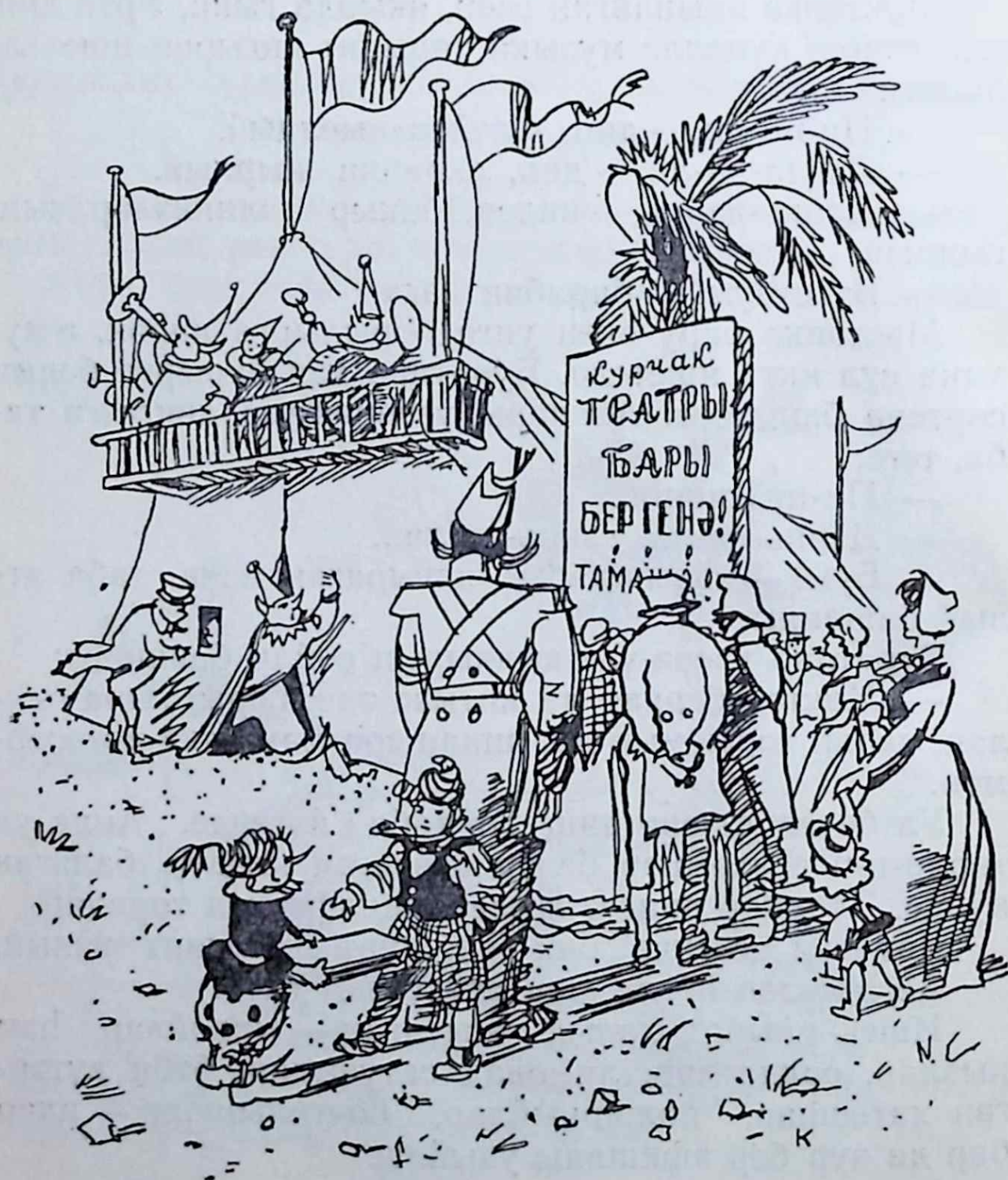
Балаган өстендә бии-бии, дүрт музыкант уйный.

Аста көләч йөзлө юан апа билет сата.

Ишек янына халык жыелган — малайлар һәм кызлар, солдатлар, лимонад сатучылар, бәби күтәргән хатыннар, пожарныйлар, почтальоннар, — алар бар да зур бер афишаны укыйлар:

КУРЧАК ТЕАТРЫ
БАРЫ БЕР ГЕНӘ ТАМАША
АШЫГЫГЫЗ!
АШЫГЫГЫЗ!
АШЫГЫГЫЗ!

Буратино бер малайның жиңеннән тартты.
— Әйтегез әле, зинһар, керү билеты кыйммәт то-
рамы?

Малай тешләрән кысып, ашыкмый гына жавап бирде:

— Дүрт сольдо тора, агач адәмчек...

— Кара әле, малай, мин янчыгымны өйдә онытып калдырганмын... Сез миңа бурычка дүрт сольдо биреп тормассызмы?..

Малай кимсетеп сызгырып жибәрде:

— Таптың юләр кеше!..

— Курчак театрын минем бииник карыйсым килә,— диде Буратино елый-елый,— дүрт сольдога минем гүзәл курткамны алыгызчы...

— Дүрт сольдога кәгазь курткаңнымы? Бар, юләрне эзлә.

— Алайса, матур калфагымны ал...

— Синенц ул калфагың, туганкаем, бака балаларын ауларга гына ярый... Юләрне эзлә.

Буратиноның театрға шулкадәр керәсе килде, хәтта борыны боз кебек салкынайды.

— Кара әле, малай, алайса син дүрт сольдога минем яңа әлифбамны ал...

— Рәсемнәре бармы соң?

— Гажәп матур рәсемнәре бар, хәрефләре дә бик зурлар.

— Китер, булмаса,— диде малай, әлифбаны алды һәм теләр-теләмәс кенә дүрт сольдо санап бирде.

Буратино көләч йөзле юан апа янына йөгереп барды да, чыелдап:

— Тыңлагыз әле, бер генә тамаша куячак курчак театрына беренче сафтан миңа билет бирегез әле,— диде.

Тамаша барышында курчаклар

Буратиноны танийлар

Буратино беренче рәттән урын алды һәм пәрдәнек күтәрелгәнән түземсезлек белән көтте.

Пәрдәгә бии торган кечкенә кешеләр, кара маскалы кызлар, йолдызлы калфак кигән зур сакаллы кот-

очкыч кешеләр, борын белән күз сызылган түм-түгәрәк кояш һәм башка шундый кызыклы рәсемнәр төшерелгән.

Өч мәртәбә кыңгырау шалтырады, һәм пәрдә күтәрелде.

Кечкенә генә сәхнәнең ике ягында катыргы кәгазьдән ясалган агачлар үсеп утыралар. Алар өстендә ай кебек фонарь эленеп тора, аның яктысы көзгегә төшеп ялтырый, ә көзгедә мамыктан эшлэнгән алтын борынлы ике аккош йөзеп йөри.

Катыргы агач артыннан кечкенә генә бер кеше килеп чыкты. Өстенә озын җиңле озын ак күлмәк кигән. Битенә, теш порошогы кебек ап-ак кершән ягылган.

Ул хөрмәтле публикага баш иде һәм күңелсез генә болай диде:

— Исәнмесез, минем исемем Пьеро... Хәзер без сезгә кәмит уйнап күрсәтербез, ул болай атала: «Зәңгәр чәчле кыз яки утыз өч тапкыр муен тамырына кундыру». Минә таяк белән кыйнаячаклар, яңакка һәм муен тамырына кундырачаклар. Бу бик көлкеле тамаша...

Икенче катыргы агач артыннан тагын бер кеше сикереп чыкты, башыннан аягына кадәр шакмаклы нәрсә кигән, нәкъ шахмат тактасы шикелле.

Ул хөрмәтле публикага баш иде.

— Исәнмесез, Мин — Арлекин!

Шуннан соң ул Пьерога таба әйләнде дә, чапылдатып аның яңак төбенә ике тапкыр кундырды, тегесенең яңагынан кершәннәре чәчелеп китте.

— Син, юләр, ни өчен борыныңны салындырып йөрисең?

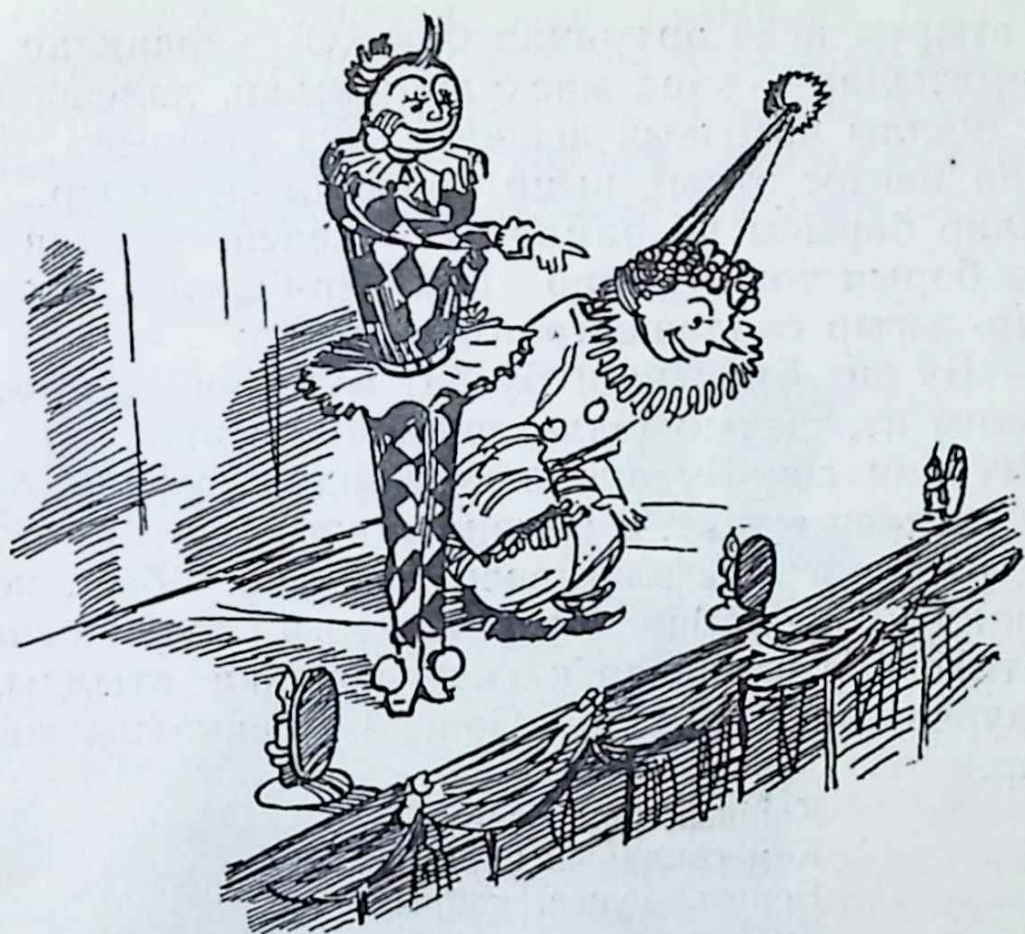
— Мин өйләнергә теләм, шуның өчен күңелсез, — диде Пьеро.

— Ә ни өчен өйләнмәдең?

— Чөнки ярәшкән кызым миннән качып китте.

— Ха-ха-ха, — дип көлеп җибәрде Арлекин, — күрдегезме юләрне!

Ул, кулына таяк алып, Пьероны кыйнап ташлады.

— Ярәшкән кызыңның исеме ничек?

— Ә син моннан соң сугышмассыңмы?

— А юк, мин әле башладым гына.

— Алайса әйтәм, аның исеме Мальвина яки зәңгәр чәчле кыз.

— Ха-ха-ха! — дип, Арлекин тагын көләргә тотынды һәм Пьероның муен тамырына өчне кундырды. — Тыңлагыз әле, хөрмәтле публика... Зәңгәр чәчле кызлар буламыни?

Шул вакыт ул, халыкка таба борылганда, кинәт алгы скамьяда авызы колагына җиткән, озын борынлы, чуклы калфак кигән агач малайның утырганын күрде.

Арлекин агач малайга бармагы белән күрсәтеп:

— Карагыз әле, бу бит Буратино! — дип кычкырды.

Пьеро озын җиңнәрен болгап:

— Тере Буратино, тере Буратино, — дип шатланды.

Катыргы агач артыннан бик күп курчаклар сикереп чыктылар — кара маскалы кызлар, калфак кигән зур сакаллы коточкыч кешеләр, күз урынына төймә куйган йөнтәс этләр, кыяр борынлы бөкреләр...

Алар барысы да рампага¹ тезелеп куелган шәмнәргә барып тотындылар һәм бер-беренә карашып лыгыр-лыгыр сөйләшергә тотындылар:

— Бу бит Буратино! Бу бит Буратино! Безгә, безгә рәхим ит, шат күңелле, шаян Буратино!

Шуннан соң Буратино скамьядан суфлер будкасына сикереп менде, ә аннан сәхнәгә төште.

Курчаклар аны эләктереп алдылар. Үбеш, кочыш башланды, дусларча чәбәкләшергә тотындылар, — Буратино бер кочактан икенче кочакка атылды. Аннан курчаклар бергәләп «Полька Птичка»ны жырладылар.

Кошчык бии аланда,
Кем сокланып карамас.
Борын — уңга, койрык — сулга,
Бу бит полька карабас.

Бака өрә трубага,
Қоңғыз кага барабан,
Борын — уңга, койрык — сулга,
Шул бит полька карабас.

Кошчык бии аланда,
Күтәренке күңелле.
Борын — уңга, койрык — сулга,
Шушы бию түгелме?²

Тамашачыларның күңелләре йомшады. Бәби күтәргән бер ананың хәтта күзенә яшь килде. Бер пожарный үксеп елап жибәрде.

Арткы скамьядагы малайларның гына ачулары кабарды, һәм алар аякларын шапылдаттылар.

— Житәр, ялагайланмагыз, бәләкәйләр кебек кыланасыз, уенны дәвам иттерегез!

¹ Р а м п а — сәхнәне яктырту өчен идәнгә тезелеп куелган лампалар.

² Шигырьләр Ә. Давыдов тәржемәсендә бирелә.

Бу шау-шуны ишетеп, сәхнә артыннан бер кеше башын тыгып карады, бу шундый куркыныч иде, аны бер карауда ук котың чыгып катып калырга мөмкин.

Аның таралмаган куге сакалы идәнгә салынып төшкән, акайган күзләре әйләнеп торалар, зур авы-

зындагы тешлэрен шыкырдата, әйтерсең лә ул кеше түгел, ә крокодил. Кулына ул жиде япыле камчы тоткан.

Ул курчак театрының хужасы, курчак фәннәренен докторы синьор Карабас Барабас иде.

— Га-га-га! Гу-гу-гу! — дип акырды ул Буратинога.— Минем гүзәл театрыма комачаулап йөрүче синмени ул?

Ул Буратиноны эләктереп алды, аны театрның кладовоена алып китте һәм чөйгә элөп куйды. Әйләнөп кайткач, жиде япыле камчысы белән селтәнөп, курчакларга тамашаны дәвам иттерергә кушты.

Курчаклар ничек кирәк алай тамашаны тәмамладылар, пәрдә төште, тамашачылар таралды.

Курчак фәннәре театры докторы синьор Карабас Барабас күхняга кичке ашка китте.

Ул сакалының очын, аягына уралмасын өчен, кесәсенә тыкты, учак алдына барып утырды, анда ут өстендә ит кыздыра торган элмәккә киертелгән бөтен бер йорт куяны һәм ике чебеш кыздырыла иде.

Ул бармакларын юешләп, куян-чебешләрне тотып карады, ләкин жаркое чи кебек күренде.

Учакта утын аз иде. Шуннан соң ул өч мәртәбә кулын шапылдатты.

Арлекин белән Пьеро йөгереп керделәр.

Синьор Карабас Барабас:

— Теге эшлексез Буратиноны минем яныма китерегез әле,— диде.— Ул коры агачтан эшләнгән, мин аны ягарга теләм,— куян-чебешләрем бик тиз пешерләр.

Арлекин белән Пьеро тезләнделәр, бәхетсез Буратиноны гафу итү турында ялвардылар.

— Кайда, китерегез камчыны!— дип акырды Карабас Барабас.

Шуннан соң алар елый-елый кладовойга киттеләр, чөйдән Буратиноны алдылар һәм күхняга өстерәп китерделәр.

*Синьор Карабас Барабас Буратиноны
яндыру урынына аңа биш алтын тәңкә биреп,
өенә кайтарып жиберә*

Курчаклар Буратиноны өстерәп килеп, учак рәшәткәсе янына идәнгә ташлаганда, синьор Карабас Барабас, борынын тарта-тарта, кисәү агачы белән учактагы утлы күмерне буташтырып утыра иде.

Кинәт аның күзләрен кан басты, борыны, аннан йөзе жыерчыкланды. Борын тишегенә утлы күмер кисәге керде булса кирәк:

— Аап... аап... аап!..— Карабас Барабас күзләрен акайтып үкерде.— Аап... аап... аап... тчи!..

Һәм ул шундый нык төчкереп жибәрде, учактагы көл багана булып югары күтәрелде.

Курчак фәннәре докторы төчкерә башласа, туктый алмый һәм илле мәртәбә, ә кайвакыт тоташтан йөз мәртәбә төчкерә торган иде.

Мондый гадәттән тыш төчкерүдән ул хәлсезләнә һәм юашланып кала.

Пьеро яшерен генә Буратиноның колагына пышылдады:

— Син аның белән төчкерүеннән туктап торган арада сүзгә керешеп кара...

— Аап-тчи! Аап-тчи! — дип Карабас Барабас авызын киереп һава ала һәм башын чайкап, аяклары белән тыпырчынып, шартлый язганчы төчкерә.

Кухняда бөтен әйбер дер килә, пыялалар шалтырый, кадакка эленгән табалар һәм кастрюлялар селкенәләр.

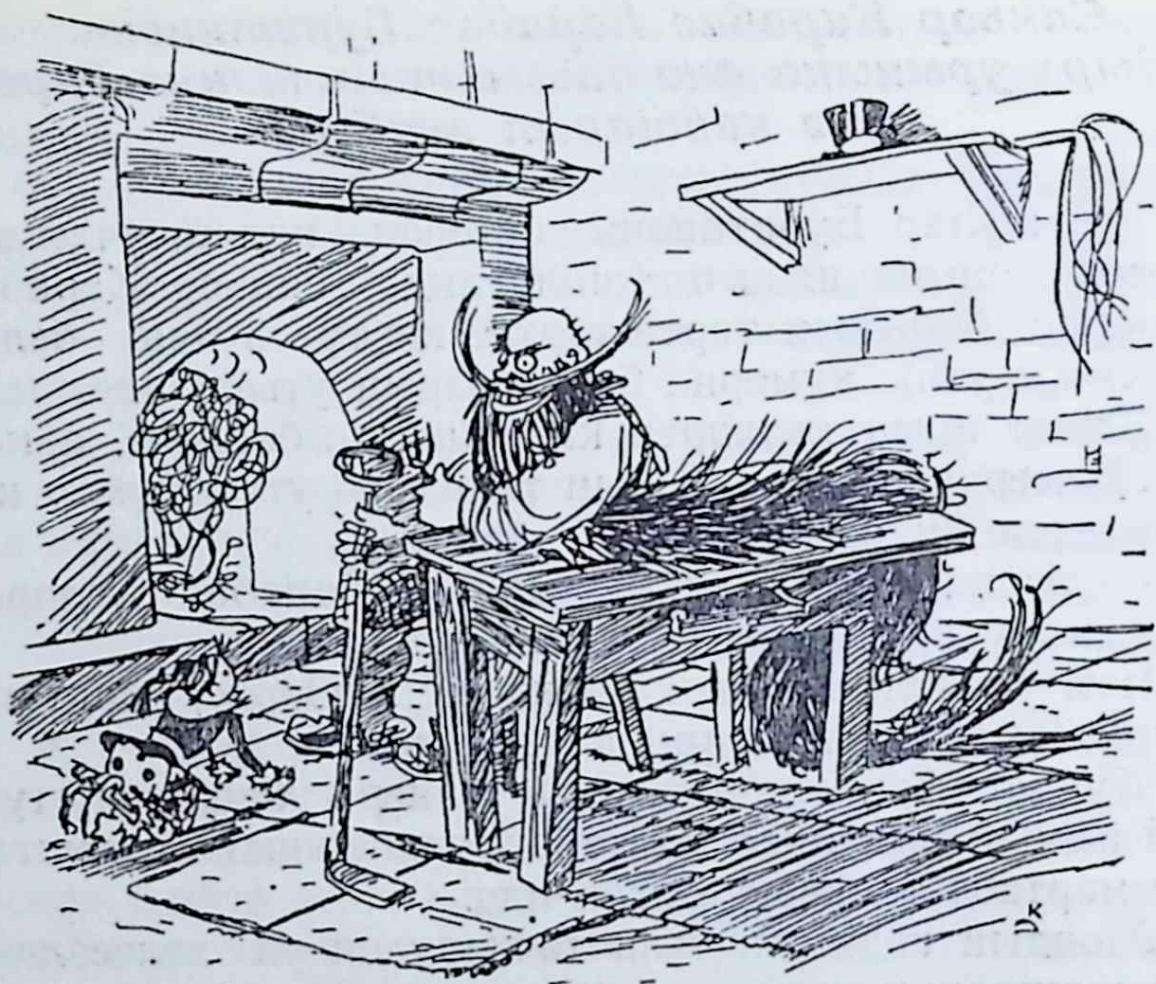
Ул төчкергән арада, Буратино кызганыч тавыш чыгарып, шыңшый башлады:

— Бәхетсез бер бичара мин, беркем дә кызганмый мине.

Карабас Барабас аңа акырды:

— Үкермә диләр сиңа! Син миңа комачаулысың... Аап-тчи!

— Исәнлеккә-саулыкка, синьор!— диде Буратино.

— Рәхмәт... ә соң синең ата-анан бармы? Аап-тчи!...

— Минем бервакытта да, бервакытта да анам булганы юк, синьор. Аһ, мин бәхетсез! — һәм Бура-тино шундый әче итеп кычкырып жибәрде. Карабас Барабасның колакларына инә белән чәнчегән кебек булып китте.

Ул үкчәләрен бер-берсенә бәреп шапылдатты.

— Чыелдавыңнан тукта, диләр сиңа! Аап-тчи! Ә соң синең әтиң исәнме?

— Минем бичара әтием исән әле, синьор.

— Әгәр сине учакка ягып, куян белән чебешләрне пешерсәм, синең әтиңә нинди авыр булачагын мин аңлыйм. Аап-тчи!

— Минем әтием озак яшәмәс, ачлыктан һәм салкынлыктан барыбер үләр. Картлык көнендә мин анын

бердәнбер терәге. Кызганыгыз, жибәрегез мине, синьор.

— Ничбер кызгану турында сүз булырга мөмкин түгел,— дип акырды Карабас Барабас,— миңа дисә, ник чәнчелеп китмисең, куян белән чебешләр пешерелергә тиеш. Кер учакка!

— Синьор, мин моны булдыра алмыйм.

Карабас Барабас Буратино сөйләвеннән туктама-сын, яңадан чинамасын дип, аннан:

— Ни өчен?— дип сорады.

— Синьор, мин бер мәртәбә учакка борын тыгып караган идем инде, ләкин аны тишүдән башка эш чыкмады.

— Юкны сөйлесең! — диде Карабас Барабас гажәпләнеп.— Ничек син борының белән учакны тиштең, ә?

— Чөнки, синьор, ут өстендәге учак белән котелок иске киндергә ясалган рәсемнәр генә иде.

— Аап-тчи! — Карабас Барабас шундый каты тавыш белән төчкереп жибәрде, хәтта Пьеро уңга, Арлекин сулга очып киттеләр, ә Буратино бөтерчек кебек әйләнде.

— Киндер кисәгенә ясалган учак, ут һәм котелок кайда соң алар?

— Минем этием Карло бүлмәсендә.

Карабас Барабас:

— Карло — синең этиеңмени?— дип кычкырып жибәрде һәм урындыгыннан сикереп торды, куллары белән кизәнде, сакалы як-якка таралды.— Димәк, Карло картның бүлмәсендә яшерен урын бар...

Ләкин шул сүзне әйтү белән Карабас Барабас, ниндидер сер турында сүз ычкындырмас өчен булса кирәк, ике йодрыгы белән дә авызын каплады. Һәм шул хәлдә күзләрен акайтып дәшми генә сүнөп барган учакка карап утырды.

— Яхшы,— диде ул кинәт,— мин куян һәм чебешләрне чи килеш ашармын. Мин сиңа, Буратино, тормышыңны бүлөк итәм. Ул гына аз...

Ул сакалы каплап торган жилет кесәсенә тыгылды, биш алтын тәңкә чыгарды һәм аларны Буратинога сузды.

— Ул гына аз... Бу акчаларны Карлога алып кайтып бир. Сәлам тапшыр һәм әйт, мин аның ачлыктан, салкынлыктан үлмәвен үтенәм, аннан да бигрәк, иске киндергә ясалган учагын ташлап бүлмәсеннән беркая да чыгып йөрмәсен. Бар, йоклап ал һәм иртәгә иртүк өеңә йөгер.

Буратино биш алтын тәңкәне кесәсенә салып куйды һәм әдәпле рәвештә башын иеп, болай диде:

— Рәхмәт сезгә, синьор. Сез бу акчаларны ышанычлырак кулга тапшыра алмагансыз, күрәсең.

Арлекин белән Пьеро Буратиноны курчаклар йоклый торган бүлмәгә алып киттеләр. Анда алар коточкыч һәлакәттән ничектер котылган Буратиноны тагы да кочакларына алдылар, үптеләр, кочтылар, чөметтеләр һәм тагын кочакладылар.

Буратино шыпырт кына курчакларның колагына: — Монда ниндидер сер бар, — диде.

*Буратино өенә кайтканда ике хәерче —
ата мәче Базилио һәм төлке
Алисаны очрата*

Иртә белән иртүк Буратино акчаларын санап карады, — кулында ничә бармак булса, алтын тәңкәләр дә шулкадәр иде, — ягъни биш кисәк.

Тәңкәләрен учына йомды да, ул әрле-бирле сикергәләп, жырлый-жырлай өенә кайтып китте:

— Карло эткәйгә яңа куртка алырмын, бик күп итеп мәкле пряниклар, таяклы этәч конфетлар алырмын.

Курчак театрының балаганы һәм жылфердәп торган әләмнәре күздән югалгач, Буратинога тузанлы юлдан күңелсез генә бара торган ике хәерче очрады: берсе — төлке Алиса, аның бер тәпие аксак, ул өч тә-

пие белән генә чатанлап бара; икенчесе — суқыр ата мәче Базилио иде.

Бу, Буратинога кичә урамда очраган ата мәче түгел, ә икенче мәче иде, ләкин аның да исеме Базилио һәм ул да шундый ук ала иде.

Буратино узып китмәкче иде дә, ләкин төлке Алиса бик ягымлы итеп:

— Исәнме, сөекле Буратино. Кая шулкадәр ашыгасың?— диде.

Буратино:

— Өйгә, әтием Карло янына,— дип жавап бирде.

Төлке тирән сулап куйды һәм тагын да ягымлырак итеп:

— Белмим, бичара Карлоны исән килеш очрата алырсыңмы икән: ул ачлыктан, салкынлыктан бөтенләй начар хәлдә ята...

Буратино учын жәйде дә:

— Ә синең менә моны күргәнең бармы?— диде һәм биш алтынын күрсәтте.

Төлке, ихтыярсыз алгы тәпиен акчага таба сузды, ә ата мәче суқыр күзләрен зур итеп ачты, аның күзләре яшел фонарь кебек ялтырый башлады.

Ләкин Буратино моны бер дә сизмәде.

— Акыллым, сөйкемлем, Буратино, бу акчалар белән нәрсә эшләмәкче буласың соң?

— Әтием Карлога куртка алырмын, ә үземә — яңа әлифба...

— Әлифба дисеңме, ох, ох,— диде төлке Алиса, башын чайкап,— уку сиңа яхшылык китермәс... Менә мин укыдым-укыдым да, күр инде, өч тәпиле булып калдым.

— Әлифба алам дидеңме әле,— дип мырылдады ата мәче Базилио һәм ачуыннан мыекларын тырпайтты.— Шушы каһәр төшкән уку аркасында мин күзсез калдым...

Юл буенда корыган агач ботагында картайган бер карга утыра иде. Ул боларны тыңлап торды да:

— Алдыйлар, алдыйлар!..— дип кычкырып жи-
бәрде.

Ата мәче Базилио шунда ук агачка сикереп
менде, тәпие белән карганы ботактан бәрәп төшерде,
аның койрыгын йолкып чыгарды, карга көчкә-көчкә
генә очып китә алды. Ата мәче тагын сукурлыкка
сабышты.

— Сез аны ни өчен жәберлисез, Базилио?— диде
Буратино гажәпләнәп.

— Күзләрем күрми, агачта эт утыра дип бел-
дем,— диде мәче.

Алар өчәүләшәп тузанлы юлдан киттеләр. Төлкә
сүз башлады.

— Акыллым, сөөкле Буратино, акчаң тагы да ун мәртәбә күбрәк булуын телисеңме?

— Әлбәттә, телим! Ә аны ничек эшләргә?

— Аны эшләү бик җиңел, әйдә безнең белән.

— Кая?

— Юләрләр Иленә.

Буратино берәз уйланып торды.

— Юк инде, мин хәзер өйгә кайтам.

— Анысы ихтыярың, без бит сине җепкә бәйләп өстерәмибез, бармыйсың икән, синең үзең өчен начар булыр,— диде төлке.

— Бармыйсың икән, үзең өчен начар булыр,— дип мырылдады мәче.

— Син үзеңә үзең дошман,— диде төлке.

— Син үзеңә үзең дошман,— дип мырылдады мәче.

— Әгәр барсаң, синең биш алтының бер өем акчага әверелер иде...

Буратино туктады, авызын ачты...

— Алдыйсың!

Төлке койрыгын бөгәрләп утырды, ялана-ялана сөйләргә тотынды:

— Мин хәзер сиңа аңлатып бирәм. Юләрләр Илендә сихерле басу бар. Могҗизалар Басуы дип йөртелә. Шунда бер баз казып, өч мәртәбә: «Крекс, фекс, пекс»,— дип, алтын тәңкәләреңне саласың, аннан соң аны балчык белән күмәсен, өстенә тоз сибәсең, яхшылап су сибәсең дә ятып йоклыйсың. Иртә белән торуыңа шул баздан кечерәк бер агач үсеп чыккан булыр, ул агачта яфрак урынына алтын тәңкәләр асылынып торырлар. Аңладыңмы?

Буратино шатлыгыннан хәтта сикереп үк куйды.

— Алдыйсың!

Төлке хурланган булып борынын читкә борды да:

— Әйдә, Базилио, безгә ышанмыйлар — ышанмасаң, кирәкми дә...— диде.

— Юк, юк,— дип, Буратино кычкырып җибәрде.— Ышанам, ышанам!.. Әйдәгез, тизрәк Юләрләр Иленә!..

„Өч Комкорсак“ харчевнясында

Буратино, төлке Алиса һәм ата мәче Базилио тау астына төшөп киттеләр. Кырлар, виноград бакчаларын үттеләр, нарат урманын үтеп, диңгезгә барып чыктылар һәм диңгездән кире борылып, яңадан шул ук урманны, виноград бакчаларын үттеләр...

Тау башында шәһәр күренде һәм шәһәр өстендә әле уңнан, әле сулдан кояш елмаеп карый иде...

Төлке Алиса авыр сулап:

— Әх, Юләрләр Иленә элэгү бик үк җиңел түгел икән, аякларың суелып бетәр...— диде.

Кичкырын алар юлдан читтәрәк яссы түбәле бер иске өй күрделәр, ишек өстенә:

«Өч Комкорсак»

харчевнясы

дип язылган.

Хужа кунакларга каршы йөгереп чыкты, пеләш башыннан бүреген салды һәм керергә үтенеп, түбәнчелек белән баш иде.

— Ипи катылары белән генә булса да, берәз тамак ялгап алу зарар итмәс иде,— диде төлке.

— Ипи катысы белән генә булса да сыйласагыз иде,— дип кабатлады мәче.

Харчевняга керделәр, учак янына барып утырдылар, ә ут өстендә табаларда төрле ашамлыklar кыздырыла иде.

Төлке Алиса минут саен авызын ялый, мәче Базилио тәпиләрен өстәлгә, ә мыеклы борынын тәпиләренә куеп, күзләрен ялт-йолт уйнатып табага карый.

Буратино эре генә:

— Әй, хужа, безгә өч кисәк ипи катысы китерегез әле,— диде.

Шундый хөрмәтле кунакларның шулай аз ашауларына гажәпсенеп, хужа чак кына чалкан егылып китмәде.

Төлке хихылдап:

— Шат күңелле, тапкыр Буратино сезне шаярта, хужа эфэнде,— диде.

— Ул шаярта,— дип мырлап куйды мәче.

— Өч кисәк икмәк катысы белән энә теге, кетердәп пешкән бәрәнне бирегез,— диде төлке,— һәм тагы энә теге казны, бер пар кыздырылган күгәрчен, тагы, энә теге бавырларны да...

— Алты данә иң симез табан балыгын һәм закуска өчен вак чи балыклар китерегез,— диде мәче.

Кыска гына әйткәндә, учакта нәрсә генә булмасын, шуларның барын да китерттеләр, ә Буратинога бары ипи катысы гына калды.

Төлке Алиса белән мәче Базилио һәммәсен дә сөякләренә кадәр ашап бетерделәр. Корсаклары күпте, авызлары майланды.

— Берәр сәгать йоклап алырга кирәк,— диде төлке.— Нәкъ төн уртасында юлга чыгарбыз. Хужа эфэнде, безне уятырга онытмагыз...

Төлке белән мәче икесе ике йомшак кроватька аудардылар һәм хырылдап, сызгырып йокыга чумдылар. Буратино бер почмакта эт урынына бөгәрләнәп ятты...

Төшендә ул түгәрәк алтын яфраклы агач күрде... Шунда кулын гына сузган иде...

— Әй, синьор Буратино, төн уртасы җитте, торырга вакыт,— дип ишек кактылар.

Буратино сикереп торды, күзләрен уды. Ни күзе белән күрсен, кроватьта мәче дә, төлке дә юк.

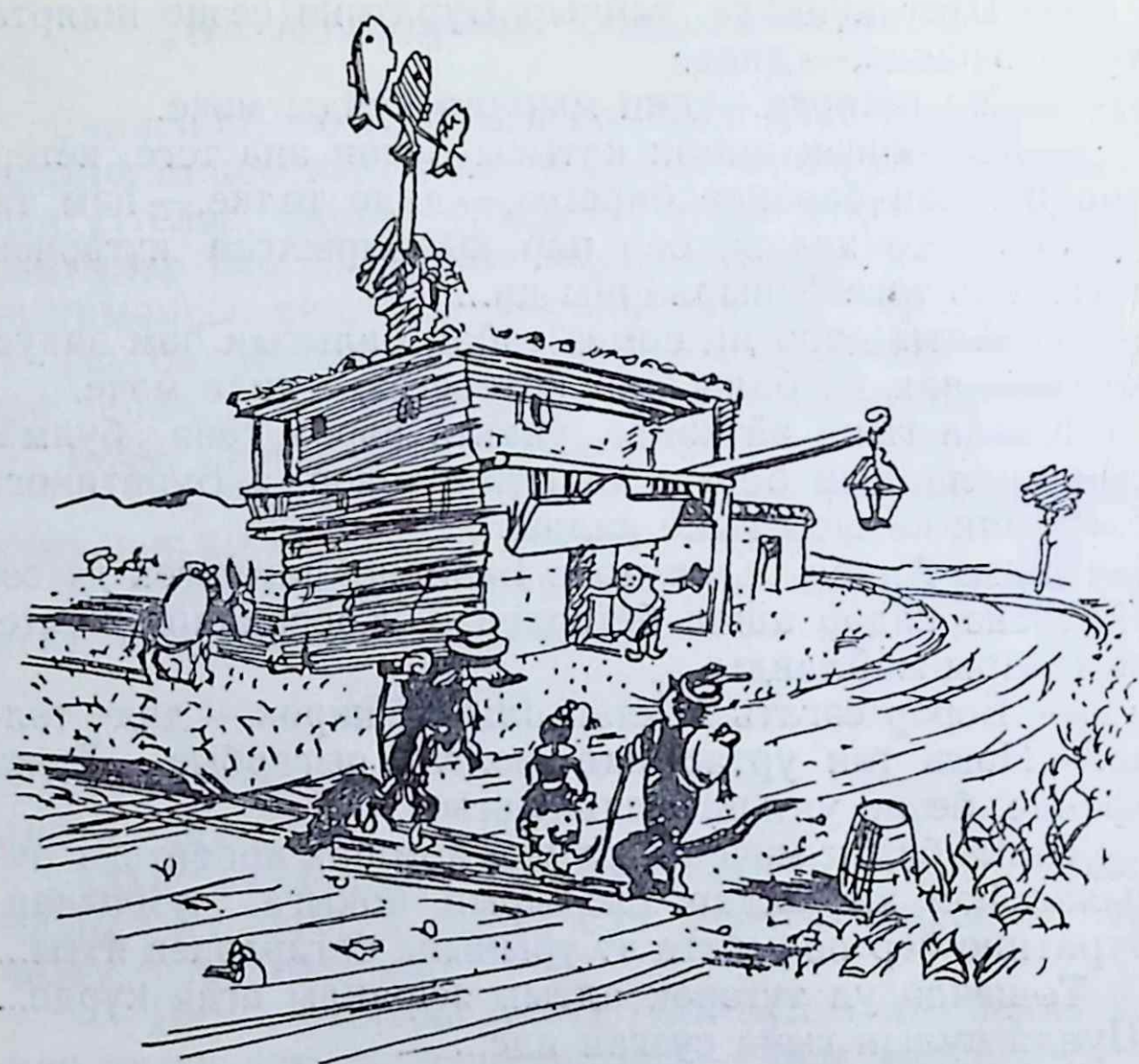
Хужа аңлатып бирде:

— Сезнең хөрмәтле дусларыгыз иртәрәк тордылар, салкын пирог белән тамак ялгадылар да киттеләр.

— Миңа нәрсә булса да әйтеп калдырмадылармы?

— Бик әйттеләр, сезгә, синьор Буратино, бер минут та кичекмәстән урман юлына йөгерергә куштылар...

Буратино ишеккә ташланды, ләкин хужа бусагага аркылы төште, күзләрен кыскалап бөөренә таянды.

— Ә ашаган өчен кем түләр?

— Әй, күпме тиеш? — дип чыелдап жибәрде Буратино.

— Нәкъ бер алтын...

Буратино шунда ук аның аяк арасыннан чыгып таймакчы булган иде дә, ләкин хужа кулына очлы таягын алды, щетина кебек мыекларын һәм хәтта колаклары өстендәге чәчләрен үрә торгызды:

— Түлә, юньсез, югыйсә, коңгызны сыткан кебек сытармын үзеңне! — диде.

Буратино биш алтынның берсен бирергә мәжбүр булды. Шуннан соң ул хәсрәтеннән борынын тартып, каһәр төшкән харчевнядан чыгып китте.

Төн караңгы — алай гына да түгел — корым ши-

келле кара иде. Тирэ-якта бар да йоклый. Бары тик Йоклыкүз — төн кошы гына Буратиноның баш өстендә сиздерми генә очып йөри иде.

Йоклыкүз йомшак канаты белән Буратиноның борынына кагылып:

— Ышанма, ышанма, ышанма! — дип кабатлый иде.

Буратино пошынып:

— Нәрсә кирәк сиңа? — диде.

— Төлке белән мәчегә ышанма, дим...

— Китче моннан!..

Ул алга табан йөгәрде һәм арттан Йоклыкүзнен кычкырып куа килгәннен ишетте.

— Бу юлда юлбасарлар бар, саклан!..

Буратинога юлбасарлар һөжүм итәләр

Күк читендә яшькелт нур балкып чыкты, ай күтәрелеп килә иде.

Алда кара урман күренде.

Буратино тизрәк бара башлады. Шулай ук аның артыннан да кемнәндер ашыгып атлавы ишетелде.

Ул йөгәрә башлады. Аның артыннан кемдер шыпырт кына сикерә-сикерә чабарга тотынды.

Ул әйләнәп карады.

Аны икәү куа иде, алар башларына күз турысынан карар өчен тишелгән капчык кигәннәр.

Берсе, кечкенәрәк буйлысы, пычак белән селтәнә, ә икенчесе — озынрагы кулына воронка кебек жәенке көпшәле пистолет тоткан...

— Ай-ай! — дип чыелдап куйды Буратино һәм, куян шикелле сикерә-сикерә, кара урманга таба йөгәрде.

— Тукта! Тукта! — дип кычкырдылар юлбасарлар.

Буратино бик нык курыккан булса да, нишләргә белмичә аптырап калмады, — алтынның дүртесен дә

авызына капты. Һәм юлдан бер читкә сикерде дә кара бөрлегән чыбыклары уралып үскән урынга ташланды... Ләкин юлбасарлар шунда ук аны эләктереп тә алдылар.

— Я янчыгыңны, я жаныңны бирәсең!

Аңардан нәрсә теләүләрен Буратино аңламаганга салынып, борыны белән генә еш-еш сулай иде.

Юлбасарлар аны якасыннан тотып селектеләр, берсе пистолеты белән куркытты, икенчесе кесәләрен капшады.

Озынрагы:

— Синең акчаларың кайда? — дип акырды.

— Акчаларыңны бир, таааз! — дип ыжгырды тәбәнәге.

— Өзгәләп ташлармын!

— Башыңны ашармын!

Буратино куркуыннан шулкадәр калтыранды, хәтта аның авызындагы тәңкәләре чылтырады.

— Менә аның акчалары кайда икән! — дип ыжгырды юлбасарлар. — Аның акчалары авызында...

Берсе Буратиноның башыннан, икенчесе аягынан эләктереп алды. Аны селеккәләргә тотындылар. Ләкин ул бары тешләрен генә ныграк кысты.

Юлбасарлар аның аякларын югары таба күтәртеп тоттылар да башы белән җиргә бәрделәр. Ләкин бу да аның өчен берни түгел иде.

Тәбәнәгрәк юлбасар киң пычагы белән аның тешләрен каерырга тотынды. Менә, менә ачты... дигәндә генә Буратино җитезләнде һәм кинәт бөтен көче белән аның кулын тешләп алды... ләкин бу кул түгел, ә мәче тәпие иде... Юлбасар әче итеп акырып җибәрде. Буратино бу вакыт аның кулыннан ычкынды, кәлтә елан кебек читәнгә табан ташланды һәм чәнечкеле бөрлегән чыбыклары арасына чумды, штаны белән курткасының кисәкләре элгеп калды. Читәннен икенче ягына чыкты, аннан урманга чапты.

Урман читендә юлбасарлар аны тагы да куып җиттеләр. Ул асылынып торган ботакка сикереп тотынды да агачка үрмәләде, юлбасарлар — аның артыннан. Ләкин агачка менәргә аларның башларындагы капчыклары комачаулый иде.

Агач башына менеп җиткәч, Буратино әрле-бирле чайкалды да икенче агачка сикерде. Юлбасарлар — аның артыннан.

Ләкин икесе дә шунда ук ычкынып китеп, җиргә лапылдап төштеләр.

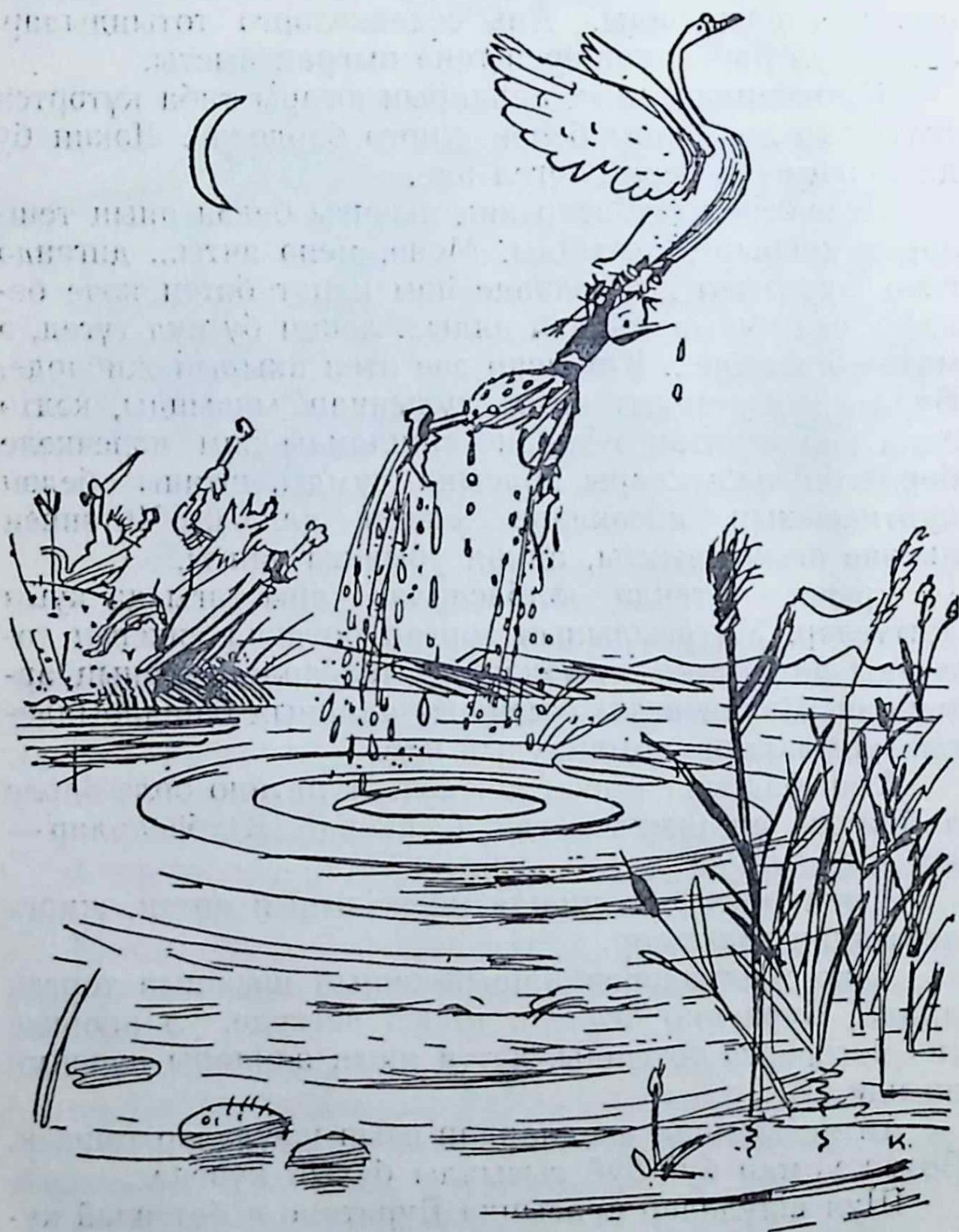
Алар җилкәләрен кашый-кашый шыңшып торган арада, Буратино агачтан төшеп йөгәрде, ул шундый тиз йөгерергә тотынды, хәтта аның аяклары күренми дә иде.

Ай яктысында агачлардан озын шәүләләр төшкән. Бөтен урман буй-буй сызыклы булып күренә...

Шул шәүләләр арасында Буратино я бөтенләй кү-

ренми, яисә ай яктысында ара-тирә аның ак калфа-
гы гына күренеп кала.

Шулай итеп ул бер күлгә барып житте. Курчак
театрындагы шикелле үк, көзгә кебек су өстендә ай
асылынып тора.

Буратино уңга ташланды — баткак. Сулга ташланды — баткак... Ә артта тагы да ботаклар чытыр-дый башлады...

— Тот, тот аны!..

Юлбасарлар юеш үләннәр өстеннән, Буратиноны күрү өчен, сикереп-сикереп чабалар иде. Энә инде алар килеп тә җиттеләр.

— Менә ул!

Буратинога суга ташланудан башка юл калмады. Шул вакыт ул яр янында, башын канат астына тыгып, йоклап утырган аккошны күрде.

Буратино күлгә ташланды, чумды һәм аккошны аягыннан эләктереп алды.

Аккош йокысыннан уянып:

— Го-го, нинди урынсыз шаяру бу, минем тәпиләремне борчый күрмәгез! — диде.

Аккош зур канатларын җәеп җибәрде, нәкъ шул вакытны, юлбасарлар Буратиноның судан тырпаеп торган аякларын эләктереп алырга торганда, аккош күл аша эре генә очып китте.

Ярга җиткәч, Буратино аның тәпиләрен җибәрде, үзе лапылдап килеп төште, сикереп торды һәм камыш арасыннан, мүкле түмгәкләр аша сикерә-сикерә, туп-туры кечкенә таулар өстеннән елмаеп күренгән зур айга таба карап йөгәрде.

Юлбасарлар Буратиноны тотып агачка асалар

Буратино арыды, көз көне тәрәзә төбөндә әвеш-тәвеш килеп йөргән чебен шикелле, аякларын чак-чак өстерәп бара башлады.

Кинәт ул чикләвек ботаклары арасыннан бик матур алан күрде, ә алан уртасында ай белән яктыртылган дүрт тәрәзәле кечкенә генә бер өй тора. Тәрәзә капкачларына кояш, ай һәм йолдыз рәсемнәре төше-

релгән. Әйләнә-тирәсендә зур-зур аксыл зәңгәр чәчәкләр үсеп утыралар.

Сукмакларга чиста комнар сибелгән. Фонтаннан нәзек кенә булып су атылып тора, ә суда буй-буй сызыклы бер туп йөзеп йөри.

Буратино дүрт аякланып өй алды баскычына менде. Ишек какты. Өйдә тып-тын. Ул ныграк какты,— өйдә каты йоклыйлар иде булса кирәк. Шул вакыт юлбасарлар тагын урманнан килеп чыктылар. Алар күлне йөзеп чыкканнар. Өсләреннән чишмә кебек су ага иде. Буратиноны күргәч, тәбәнәк юлбасар зәһәрләнеп мәче шикелле мыяулады, озынрагы — төлке кебек ченгелдәде...

Буратино аяклары һәм куллары белән ишек кагарга тотынды.

— Коткарыгыз, яхшы адәмнәр, ярдәм итегез!..

Шул вакыт тәрәзәдән бөдрә чәчле, күтәрәнке борынлы чибәр бер кыз башын тыгып карады.

Күзләре аның йомык иде.

— Чибәр кыз, ишек ачыгыз, мине юлбасарлар куып киләләр!

Кыз матур авызчыгын ачып иснәнде дә:

— Ах, борчып йөрисез, минем йокым килә, мин күзләремне ача алмыйм...— диде.

Ул кулларын күтәрде, иснәп киерелде һәм тәрәзә яныннан югалды.

Буратино нишләргә белмичә, борыны белән комга кадалып төште һәм үлгәнгә сабышты.

Юлбасарлар килеп тә життеләр.

— Әһә, хәзер бездән ычкына алмассың инде!..

Алар, Буратиноның авызын ачарга теләп, нәрсә генә эшләмәделәр, моны хәтта күз алдына китерү дә читен. Әгәр алар куа килгән вакытта юлда пычакларын һәм пистолетларын төшереп калдырмаган булсалар, бәхетсез Буратино турында хикәябезне шушында тәмамларга мөмкин булыр иде.

Ахыр чиктә, юлбасарлар аның башын түбән таба куеп, агачка асарга булдылар. Аякларына бау бәйлә-

деләр һәм Буратиноны имән агачының ботагына асып та куйдылар...

Үзләре юеш койрыкларын читкә ташлап, имән астына кереп постылар һәм Буратиноның авызыннан алтын тәңкәләр коелып төшкәнән көтеп утырдылар...

Таң алдыннан жыл чыкты, имән агачының яфраклары шаулуй башлады. Буратино агач кисәге кебек әрле-бирле селкенде. Юеш койрыкны бөгәрләп утыру юлбасарларга күңелсез була башлады...

— Син кичкә кадәр асылынып тор әле, дускай,— дип зәһәрләнделәр дә алар юл тирәсендә нинди дә булса харчевня эзләп киттеләр.

Зәңгәр чәчле кыз Буратиноны терелтә

Буратино асылынып торган имән ботаклары артыннан сызылып таң атып килә иде.

Болындагы үләннәр карасу-зәңгәр төскә керделәр, аксыл зәңгәр чәчәкләрнең өсте чык тамчылары белән капланды.

Бөдрә зәңгәр чәчле кыз тәрәзәдән тагы башын тыкты, матур күзләрен улы, аларны зур итеп ачты.

Бу кыз синьор Карабас Барабас театрының иң матур курчакларыннан берсе иде.

Хужаның тупаслыгына чыдый алмыйча, ул театр-дан качып китте һәм карасу-зәңгәр аландагы шушы тыныч өйгә урнашты.

Жәнлекләр, кошлар һәм бөжәкләр аны бик яраттылар,— әдәпле булуы һәм юашлыгы өчен, күрәсен.

Жәнлекләр аны тормышта кирәкле булган бөтен әйберләр белән тәмин итеп тордылар.

Сукуыр тычкан аңа туклыклы тамырлар ташый.

Тычканнар — шикәр, сыр һәм казылык кисәкләре китерәләр.

Намуслы эт — йонлач Артемон булкалар китерә.

Саескан аның өчен базардан көмеш кәгазьгә төрелгән шоколад конфетлар урлап ташый.

Бакалар чикләвек кабыгына тутырып лимонад китерәләр.

Карчыга — кыздырылган кош итен.

Май коңгызлары — төрле жимешләр.

Күбәләкләр — кершән урынына — чәчәк серкәләрен ташыйлар.

Шушавыклар, теш чистарту һәм шыгырдавыклы ишекләргә майлау өчен, үзләреннән паста сыгып китерәләр.

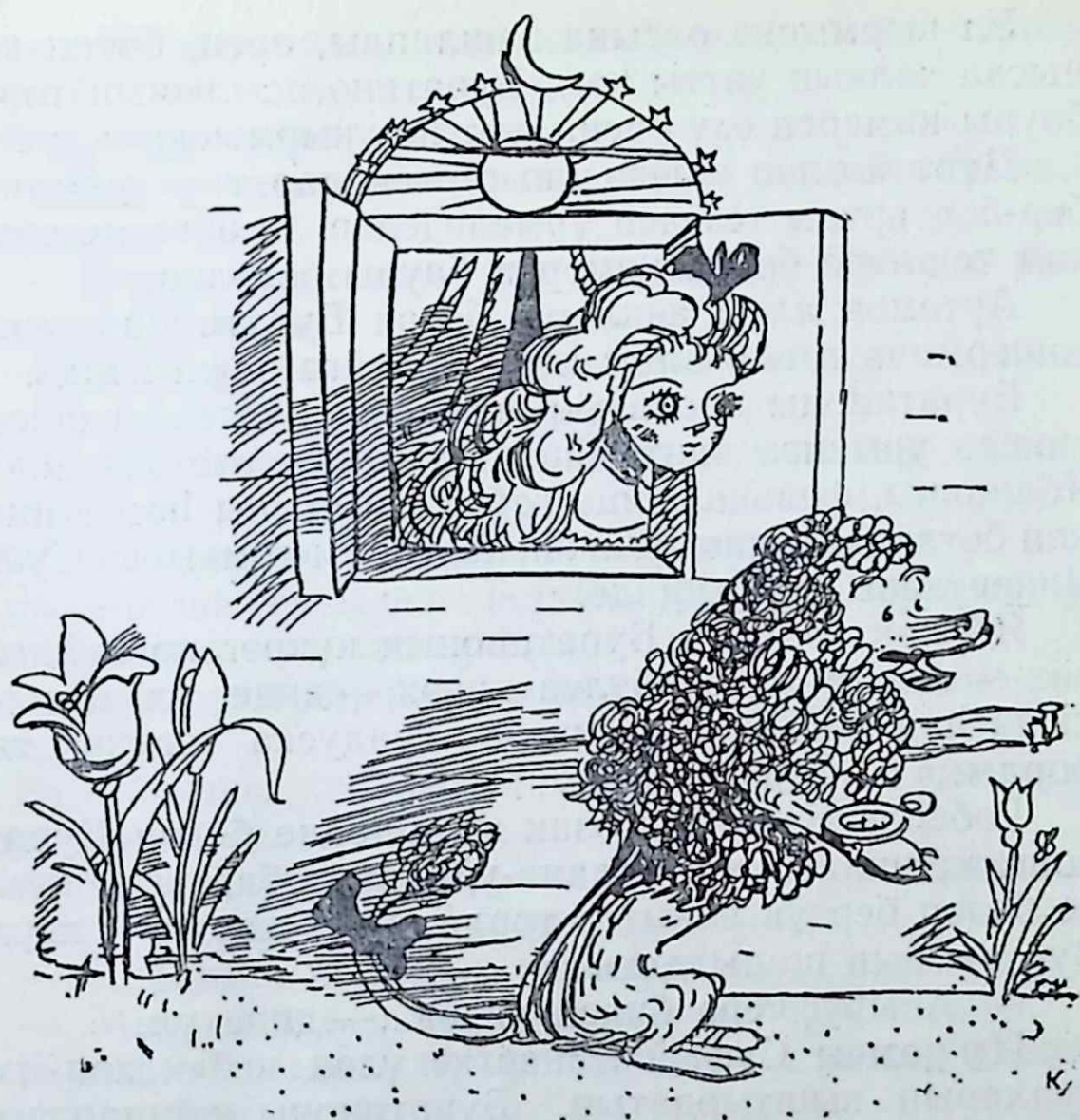
Карлыгачлар өй тирәсендә очып йөргән шөпшә һәм черкиләргә бетереп торалар иде.

Шулай итеп, зәңгәр чәчле кыз күзләрен ачып жи-бәрү белән, баштүбән асылынып торган Буратиноны күрде.

Ул ике кулы белән дә яңакларын тотып кычкырып жибәрде:

— Ах, ах, ах!

Намуслы йонлач эт Артемон колакларын селкеп, тәрәзә янына килеп җитте. Ул көндәге гадәтә буенча арт санын әле яңа гына кыркып бетергән иде. Гәүдә-сенәң алгы яртысындагы йоны матур итеп таралган,

койрык очына кара бант бэйлэнгән. Алгы аягына көмөш сэгәт таккан.

— Мин хәзер!

Артемон борынын читкә борды һәм, ак тешләрен күрсәтеп, өскө иренен күтәрде.

— Берәрсен эндәшеп китерче, Артемон! — диде кыз. — Бичара Буратиноны асылган жиреннән төшөрөп өйгә алып керергә һәм докторны чакырырга кирәк булыр...

— Хәзер!

Артемон шатлыгыннан юеш комны чәчрәтеп бөтерелде.

Ул кырмыска оясына ташланды, өрөп, бөтен кырмыска халкын уятты һәм, Буратино асылынып торган бауны кимереп өзү өчен, дүрт йөз кырмыска жибәрде.

Дүрт йөзлөп эшчән кырмыскалар тар сукмактан бер-бер артлы тезелеп үрмәләделәр, имәнгә менделәр һәм тешләре белән кимереп бауны өзделәр.

Артемон алгы аяклары белән Буратиноны жиргә төшермичә тотып алды һәм аны өйгә алып керде.

Буратиноны кроватька яткыргач, Артемон сикерә-сикерә урманга чапты һәм шунда ук атаклы доктор Ябалакны, фельдшерица гөберле Баканы һәм корышкан ботакка охшап калган, халык им-томчысы Суфый Чикерткәне алып килде.

Ябалак колагын Буратиноның күкрәгенә куйды.

— Авыру үлгән булса кирәк,— диде ул шыпырткына һәм башын йөз сиксән градуска артка таба борды.

Гөберле Бака бик озак юеш тәпие белән Буратиноны капшады. Үзе уйлана-уйлана кабарынкы күзләре белән бер үк вакытта төрле якка карап утырды. Зур авызын шапылдатып:

— Авыру тере булса кирәк...— диде ул.

Им-томчы Суфый Чикерткә үлән кебек коп-коры кулларын кыштырдатып, Буратиноны капшарга тотынды.

— Икенек бере,— диде ул кыштырдап,— авыру я үле, я тере. Әгәр ул тере булса,— я исән калыр, я исән калмас. Әгәр ул үле булса,— аны я терелтеп булыр, я терелтеп булмас.

— Шшшарлатан,— диде Ябалак һәм йомшак канатларын кагып чарлакка очып менеп китте.

Гөберле Баканың ачуы чыгып гөберкәләре кабарды.

— Бу кадәр наданлык булыр икән! — диде ул бакылдап һәм, корсагын жиргә тидереп шапылдата-шапылдата юеш подвалга сикерде...

Им-томчы Суфый Чикерткә берәр хәл була-нитә

калса дип, корышкан ботакка әверелде һәм тәрәзә артына ташланды.

Кыз тәти кулларын жәеп:

— Гражданнар, мин моны ничек дәвалыйм инде? — диде.

— Касторка белән, — дип кычкырды Гөберле Бака идән астыннан.

— Касторка! — дип шаркылдап көлдә Ябалак чарлактан.

Суфый Чикерткә тәрәзә артында шытыр-шытыр килеп:

— Я касторка белән, я касторкасыз, — диде.

Өсте-башы ертылып беткән, тәннәре күгәрәнгән бәхетсез Буратино ыңгырашып:

— Касторка кирәкми, мин үземне бик яхшы хис итәм, — диде.

Буратиноны кайгыртып йөрүче зәңгәр чәчле кыз аның янына килеп иелде.

— Буратино, үтенәм, йом күзеңне, борыныңны кыс та, эчеп җибәр.

— Кирәкми, кирәкми, кирәкми!

— Мин сиңа бер кисәк шикәр бирермен.

Шул вакыт одеял буйлап кроватька шикәр кисәге тоткан тычкан менде.

— Әгәр син минем сүзне тыңласаң, шушы шикәрне алырсың, — диде кыз.

— Шиккәр генә бирегез...

— Аңла син, — диде кыз, — әгәр даруны эчмәсәң, үлүең мөмкин.

— Касторканы эчкәнче, үлүем артык!

Шуннан соң кыз өлкән кешеләр тавышы белән кисәтеп әйтте:

— Борыныңны кыс та, түшәмгә кара... Бер, ике, өч.

Ул Буратиноның авызына касторка салды, шунда ук аңа шикәр кисәген каптырды һәм үбеп алды.

— Менә булды...

Һәммә нәрсәнең уңай хәл ителүен ярата торган намуслы Артемон тешләре белән койрыгын эләктереп алды да тәрәзә янында зырылдап әйләнергә тотынды.

Зәңгәр чәчле кыз Буратиноны тәрбияләмәкче була

Иртән Буратино йокыдан, бернәрсә дә булмаган кебек, бик кәефләнеп уянды һәм бакчага чыкты.

Зәңгәр чәчле кыз уенчык савыт-саба тезеп куйган кечкенә өстәл янында Буратиноны көтеп утыра иде.

Аның бите бик чиста юылган, күтәренке борынына һәм яңакларына чәчәк серкәләреннән кершән ягылган.

Буратиноны көтеп утырганда, күбәләкләрнең йөдәтүеннән аның эче пошып бетте.

— Чыннан да туеп беттем сездән...

Кыз агач малайның башыннан аягына кадәр күз йөртеп чыкты да йөзен сытты. Аңа өстәл янына утыррга кушты һәм кечкенә генә чокырга какао агызды.

Буратино өстәл янына килеп, аякларын бөкләп утырды, ул миндаль пирожныйларны авызына тутырды һәм чәйнәми генә кабып йотты.

Вареньелы савытка бармаклары белән тыгылды һәм бик кәефләнеп аларны ялый бирде.

Бер карт коңгызга ипи валчыгы ташлау өчен кыз читкә караган арада, ул кофейник борыныннан гына бөтен какаоны эчеп бетерде. Тончыгып какао белән ашъяулыкны буяды.

Шуннан соң кыз аңа кисәтеп болай диде:

— Аякларыгызны бөкләп утырмагыз, өстәл астына төшерегез. Ашка кулыгыз белән тыгылмагыз, монның өчен кашык һәм чәнечке бар.

Кыз ачуыннан керфекләрен селкетте:

— Әйтегез әле, зинһар, кем болай тәрбияли сезне?

— Кайвакыт этием Карло, ә кайвакыт беркем дә тәрбияләми.

— Хәзер сезне мин үзем тәрбияләргән, тыныч булыгыз.

«Менә килеп каптым!» — диде эченнән генә Буратино. Өй янында үлэндә йонлач Артемон кечкенә кошлар куып йөри. Алар агачка килеп кунгач, ул башын күтәрәп сикерә һәм шыңшып өрә.

«Кошларның кирәген бирә», — дип уйлап куйды Буратино, көнләшәп.

Өстәл янында әдәп белән утырудан уңайсызланып, аның тәне чемерди башлады.

Шулай газапланып утыра торгач, ниһаять, иртәнге аш тәмам булды. Кыз аңа какаога буялган борынын сөртергә кушты. Күлмәгенен жыерылган урынын һәм бантигын рәтләде, Буратиноны кулыннан житәкләп, тәрбияләү өчен өенә алып керде.

Шат күңелле, йөнтәс Артемон өрә-өрә үлөндә чабып йөри, кошлар аннан бер дә курыкмыйча күңелле итеп сызгырышалар, жыл агачлар өстеннән шаярып оча.

— Сәләмә киемегезне салыгыз, сезгә әйбәт куртка белән штан бирерләр,— диде кыз.

Дүрт тегүче — караңгы чырайлы кысла Пышылдык, чуклыбаш соры Тукран, зур коңгыз Мөгеzbай һәм тычкан Лизетта — кызның иске күлмәкләреннән матур итеп малайлар костюмы тектеләр. Пышылдык кисте, Тукран борыны белән тишеп текте, Мөгеzbай арт аяклары белән җеп бөтерде, Лизетта аларны чәйнәп өзде.

Буратино кызның иске киёмнәрен кияргә оялды. Ләкин шулай да аңа өстен алмаштырырга туры килде. Борынын мышкылдатып, ул алтын тәңкәләренен дүртесен дә яңа куртка кесәсенә яшерде.

— Инде утырыгыз, кулларыгызны алга куегыз. Бөкрәймөгеz,— диде кыз һәм кулына акбур кисәген алды.— Без хисап укырга тотынабыз... Сезнең кесәгездә ике алма бар.

Буратино мәкерле итеп күзләрен кысты:

— Алдыйсыз, берәү дә юк...

— Мин әйтәм,— дип кабатлады кыз, ачуланмыйгына,— әйтик, сезнең кесәгездә ике алма бар, ди. Шуның берсен кемдер алган. Кесәгездә ничә алма калган була?

— Ике.

— Яхшырак уйлагыз.

Буратино йөзен сытты,— ул шундый нык бирелеп уйлады.

— Ике...

— Ни өчен?

— Чөнки мин кемдер дигән кешегә, сугышса да, алманы бирәмме сон!

— Сез математикадан бөтенләй сәләтсез икән-сез,— диде кыз ачынып.— Рус теленнән диктант язып карыйк.

Ул матур күзләрен түшәмгә юнәлдерде.

— Языгыз: «А роза упала на лапу Азора».

— Яздыгызмы? Хәзер шушы сихерле жөмләне кирегә таба укыгыз.

Буратиноның бервакытта да каләм белән кара савыты күргәне юклығын без белә идек инде.

Кыз: «Языгыз»,— дигәч, Буратино шунда ук борынын кара савытына тыкты һәм, борыныннан кәгазьгә кара тамып төшкәч, ул бик нык курыкты.

Кыз кулларын селекте, хәтта аның күзләреннән яшьләре атылып чыкты.

— Сөз әшәке, шаян, сезгә җәза бирелергә тиеш!

Ул тәрәзәдән башын тыгып:

— Артемон, Буратиноны караңгы чоланга чыгарып яп,— диде.

Намуслы Артемон, ак тешләрен күрсәтеп, ишек янына килеп басты. Буратиноны курткасыннан эләктереп алды, һәм артка таба чигенеп, аны чоланга өстөрәп чыгарды. Ул аны, почмаклары саен пәрәвезләр асылынып торган чоланга ябып куйды, аны куркыту өчен ырылдап алды, һәм үзе, тагы да кошлар артынан чапты.

Кыз, челтәрле курчак кроватена ташланып, агач малайга тупаслык эшлэгәнә өчен акырып елый башлады. Ләкин инде тәрбияләү эшенә тотынганың икән, эшне ахырына кадәр җиткерергә кирәк, дигән фикергә килде.

Буратино караңгы чоланда сукранырга тотынды:

— Күр инде тиле кызны... Тәрбияли, имеш... Үзенң башы фарфордан һәм эченә мамык тутырылган...

Чүпрәк корсак, пыяла баш!..

Чоланда нечкә генә итеп шыкырдаган тавыш ише-

телде, әйтерсең лә кемдер вак тешләрен шыкырда-
тып:

— Тыңла, тыңла...— ди иде.

Ул карага буялган борынын күтәрде һәм караң-
гыда түшәм астында йөзтүбән бер ярканат асылы-
нып торганын күреп алды.

— Ә сиңа нәрсә?

— Төн булганын көт, Буратино.

Почмакларда үрмәкүчләр кыштыр-кыштыр килеп:

— Акрын, акрын, безнең пәрәвезләрне селкетмә-
гез, чебеннәрне куркытмагыз...— диештеләр.

Буратино ватык чүлмәк өстенә утырды. Яңагына
таянды. Ләкин ул жәберләнүдән борчылды...

— Балаларны шулай тәрбиялиләрмени?.. Бу тәр-
бияләү түгел, ә газаплау... Алай утырма, алай ашама,
имеш... Бала әле әлифбаның нәрсә икәннен дә белми,
ә ул башта кара савытын китереп тоттыра... Ә йөн-
тәс этнең эше рәхәт, кошлар артыннан чабып йөри
торгандыр әле,— аңа берни түгел...

Ярканат тагы чыелдый башлады:

— Сабыр ит, төн булсын әле, Буратино, мин сине
Юләрләр Иленә алып барырмын, анда сине дуслар
көтәләр — ата мәче һәм төлке, бәхет һәм сөөнеч. Са-
быр ит, төн булсын.

Буратино Юләрләр Иленә барып элэгә

Зәңгәр чәчле кыз чолан ишеге янына килде.

— Буратино, дускаем, тәүбә иттегезме инде?

Буратиноның ачуы чыккан чак иде, өстәвенә анын
башына бөтенләй икенче фикерләр тулган.

— Тәүбә итәргә, имеш, бик кирәге бар иде! Аны-
сын көтмәгез инде...

— Алайса сезгә чоланда иртәгә кадәр утырырга
туры килер...

Кыз авыр сулап чыгып китте.

Төн булды. Чарлакта Ябалак кыткылдап көләргә

тотынды. Ай шәүләсе төшкән уйсу җирдәге суда корсагы белән чапылдатып уйнар өчен, подвалдан бакылдап Гөберле Бака чыкты.

Кыз үзенң челтәрле кроватена ятты һәм кайгысыннан сулкылдап елый-елый бик озак яткач кына йокыга китте.

Артемон борынын койрык астына тыгып, бүлмә ишеге янына бөгәрләнәп ятты.

Өйдә маятниклы сәгать төнге уникале сукты.

Ярканат түшәмнән ычкынды. Һәм шыпырт кына Буратиноның колагына чыелдады:

— Вакыт инде, Буратино, бар, кач, чолан почмагында идән астына төшәргә күселәр йөри торган юл бар... Сине мин алан янында көтәрмен...

Ул тишектән чыгып очты. Буратино пәрәвезләргә буталып, чолан почмагына ташланды. Үрмәкүчләр аның артыннан пышылдашып калдылар.

Ул күселәр йөри торган юлдан аска төшәп китте. Алга атлаган саен, юл тарая барды, Буратино хәзер җир астыннан көчкә генә кысыла-төртелә барды... Һәм кинәт башы белән йөзтүбән идән астына барып төште.

Анда ул аз гына күсе капкынына эләкмәде. Әлегенә ашханәгә барып чүлмәктән сөт эчәп кайткан тузбаш еланның койрыгына басты, һәм мәче юлыннан китеп, аланга барып чыкты.

Аксыл зәңгәр чәчәкләр өстендә ярканат тавышсызгына очып йөри иде. Ул Буратиноны күрү белән:

— Әйдә, Буратино, минем артымнан Юләрләр Иленә! — диде.

Ярканатлар койрыксыз булалар, шуның өчен ярканат, кош кебек, туры оча алмый, ә карындыктан гыйбарәт канатларын кагып, бер күтәреләп, бер менәп, җен шикелле атылып йөри; авызы аның һәрвакыт ачык була, чөнки очып барган хәлдә озынборыннарны һәм төн күбәләкләрен эләктереп, тереләй чәйнәп йота.

Буратино, чыкты тукранбашларны йөзәнә бәрдер-

теп, жылкәсенә кадәр житкән озын үләннәр арасынан, ярканат артыннан йөгәрде.

Қинәт ярканат түгәрәк айға таба атылып менеп китте һәм шуннан кемгәдер:

— Алып килдем! — дип кычкырды.

Буратино шунда ук текә ярдан мәтәлеп төшөп китте. Тәгәрәде-тәгәрәде дә әрекмәннәр арасына барып төште. Авызы тулы ком, тәннәре сыдырылып беткән хәлдә, күзләрен акайтып утырды.

— Аһ, син!..

Аның алдында ата мәче Базилио белән төлке Алиса басып торалар иде.

— Батыр, кыю Буратино айдан егылып төште булса кирәк, — диде Төлке.

Ата мәче йөзен сытып:

— Гажәп, ничек исән калды икән, — диде.

Буратино иске дусларны күрүгә шатланды, гәрчә ул алардан шикләнде шикләнүен, чөнки ата мәченең

ун аягы чүпрәк белән бәйләнгән, ә төлкөнөң койрыгы бөтенләй саз туфрагына буялып беткән иде.

— Начарлык күрми, яхшылык булмый,— диде төлке,— аның каравы син Юләрләр Иленә килеп эләктең...

Ул ал аягы белән кипкән инеш аркылы салынган жимерек күпергә таба күрсәтте. Инешнең теге ягында чүп өемнәре арасында ярым жимерек йортлар, сынык ботаклы корыган агачлар һәм төрле якка кыйшайган чиркәүләр күренде...

Төлке, иреннәрен ялап, такмакларга тотынды.

— Бу шәһәрдә әтиң Карлога яраклы, куян тиресеннән эшләнгән бик шәп курткалар һәм матур рәсемле әлифбалар сатып алырга була. Аһ, нинди тәмле пирожкилар һәм тәмле конфетлар! Гүзәл Буратино, син акчаларыңны югалтмагансыңдыр бит әле?..

Төлке Алиса аңа аякка басарга ярдәм итеште; тәпиен төкерекләп, аның киemen чистартты һәм ватык күпер аркылы алып китте.

Ата мәче Базилио, ава-түнә чатанлап, күңелсез генә арттан барды.

Төн уртасы иде, ләкин Юләрләр Шәһәрендә беркем дә йокламый иде әле.

Кәкре-бөкре пычрак урамнарда йонсыз койрыклы ябык ач этләр улап йөриләр:

— Ау, ууу...

Өтек йонлы кәжәләр тротуар янындагы тузанлы үләнне чемчекләп йөриләр, ышкылып, йоннары коелып беткән койрыкларын селкәләр.

— Мә-э-э-э-э...

Башын түбән салып бер сыер басып тора, аның сөякләре, тиресен тишеп чыгарлык булып, тырпаеп торалар.

Сыер уйга калып:

— Мууу-мууу,— дип моңлана.

Пычрак түмгәкләр өстендә йоннары йолкынган чыпчыклар утыралар,— алар оча алмыйлар — теләсәң син аларны аягың белән басып сыт... Койрыкла-

ры йолкынган тавыклар арыклыктан алпан-тилпән килеп йөриләр...

Аның каравы урам чатларында чәнечкеле муенса һәм өчпочмаклы эшләпә кигән мәрхәмәтсез карсак этләр — полицейскийлар чекрәеп карап торалар.

Алар ач һәм корчаңгы халыкларга:

— Узззыгыз! Уңңңга! Тууукталып торррма! — дип кычкыралар.

Төлке Буратиноны урамнан ары алып китте. Алар тротуарда алтын күзлекле тук ата мәчеләрнең чепчик кигән ана мәчеләр белән култыклашып, ай яктысында күңел ачып йөргәннәрен күрделәр.

Шушы шәһәрнең губернаторы — юан Ата төлке эре генә, борынын күтәреп йөрергә чыккан, һәм аның белән, кулына төнгә миләүшә чәчәген тотып, бик тәкәббер ана төлке бара.

Төлке Алиса шыпырт кына:

— Бу күңел ачып йөрүчеләр Могжизалар Басуына акча чәчкән кешеләр...— диде.— Бүген акча чәчә торган төннәрнең соңгысы. Әгәр бүген чәчсән, иртәгә бер өем акча жыйрга һәм бөтен кирәк-яракларыңны алырга була... Әйдә тизрәк...

Төлке белән мәче Буратиноны басуга — ватык чүлмәкләр, ертык башмаклар, тишек галошлар, чүпрәкләр һәм башка шундый чүп-чарлар белән тулган ташландык урынга алып килделәр. Барып житү белән бер-берсен бүлдереп, мыгырдарга тотындылар:

— Чокыр казы.

— Сал алтыннарыңны.

— Тоз сип.

— Уйсу жирдән су алып сал.

— Аннан соң «Крекс, фекс, пекс» дияргә онытма...

Буратино карага буялган борынын кашып куйды.

— Ә шулай да сез читкәрәк китеп торыгыз...

— Әй ходаем, акчаны кая күмгәнеңне күрәсебез килеп тормый әле,— диде төлке.

— Алла сакласын,— диде ата мәче.

Алар читкэрэк китеп, чүп-чар өөмнөре артына яшеренделэр.

Буратино чокыр казыды. Шыпырт кына өч мәртәбә: «Крекс, фекс, пекс»,— диде һәм алтын тәңкәләренң дүртөсөн дә чокырга салды, аларны күмдә, өстөнә кесәсеннән алып бер чөмөтөм тоз сипте. Уйсу жирдән учлап су салды.

Һәм шул чокыр янына утырып, агач үсөп чыкканын көтә башлады.

*Полицейскийлар Буратиноны кулга алалар
һәм аңа үзен аклар өчен
бер сүз дә әйтәргә ирек бирмиләр*

Төлкә Алиса, Буратино ятып йоклар әле, дип уйлаган иде, ә ул чүп-чар өстендә борынын салындырып рәхәтләнөп утыра бирде.

Шуннан соң Алиса ата мәчегә сакта калырга кушты, ә үзе якындагы полиция бүлегенә йөгөрдө.

Анда, тәмәкә төтөнө белән тулган бүлмәдә, кара белән тапланып беткән өстәл янында дежурный эт бик яман хырылдап утыра иде.

Алиса гаять әдәплә рәвештә:

— Батыр дежурный әфәнде, бер ятим карак малай йөри, тотып алсагыз, яхшы булыр иде. Югыйсә шәһәрнең хөрмәтле бай гражданның искиткөч куркыныч астында,— диде.

Дежурный йокысыннан сискәнөп, бик яман ырылдап уялды, төлкә шулкадәр курыкты, хәттә аның баскан урынында су жыелды.

— Карррак! Гам!

Төлкә коточыргыч каракның — Буратиноның — шәһәр читендә ташландык урында йөргәнән аңлатып бирде.

Дежурный ырылдап кыңгыравын шалтыратты. Ике шымчы килеп керделәр, болар бервакытта да йокламый торган яшерен агентлар иде, алар беркем-

гә дә ышанмыйлар, жинаять эшләмибезме икән, дип хәтта үзләренә дә шикләнеп карыйлар.

Дежурный аларга каракны тереләтә яки үле килеш отделеениегә тотып китерергә кушты.

Шымчылар, бик кыска җавап бирделәр:

— Тяф!

Шымчылар арт аякларын ян-якка ташлап, читтән читкә сикереп, ташландык урынга чаптылар.

Соңгы йөз адымны алар корсаклары белән шуышып бардылар да икесе берьюлы Буратинога ташландылар һәм аны култык астыннан эләктереп отделеениегә алып киттеләр.

Буратино аяклары белән тыпырчынып ялварырга тотынды:

— Ни өчен? Ни өчен?

Шымчылар:

— Анда тикшерерләр...— дип кенә җавап бирделәр.

Төлке белән ата мәче, вакытны бушка җибәрми-чә, шунда ук дүрт алтын тәңкәне казып чыгардылар. Төлке акчаларны шундый оста бүлдә, ата мәчегә бер генә алтын эләкте, өчесе үзендә калды.

Ата мәче дәшми-тынмый тырнакларын төлкенең йөзенә батырды.

Төлке аны тәпиләре белән кысып кочаклады. Һәм алар икесе дә ташландык урыннан берәз вакыт, шар шикелле бөтерелеп тәгәрәп бардылар. Мәченең һәм төлкенең йолкынган йоннары ай яктысында төрле якка таралып очтылар.

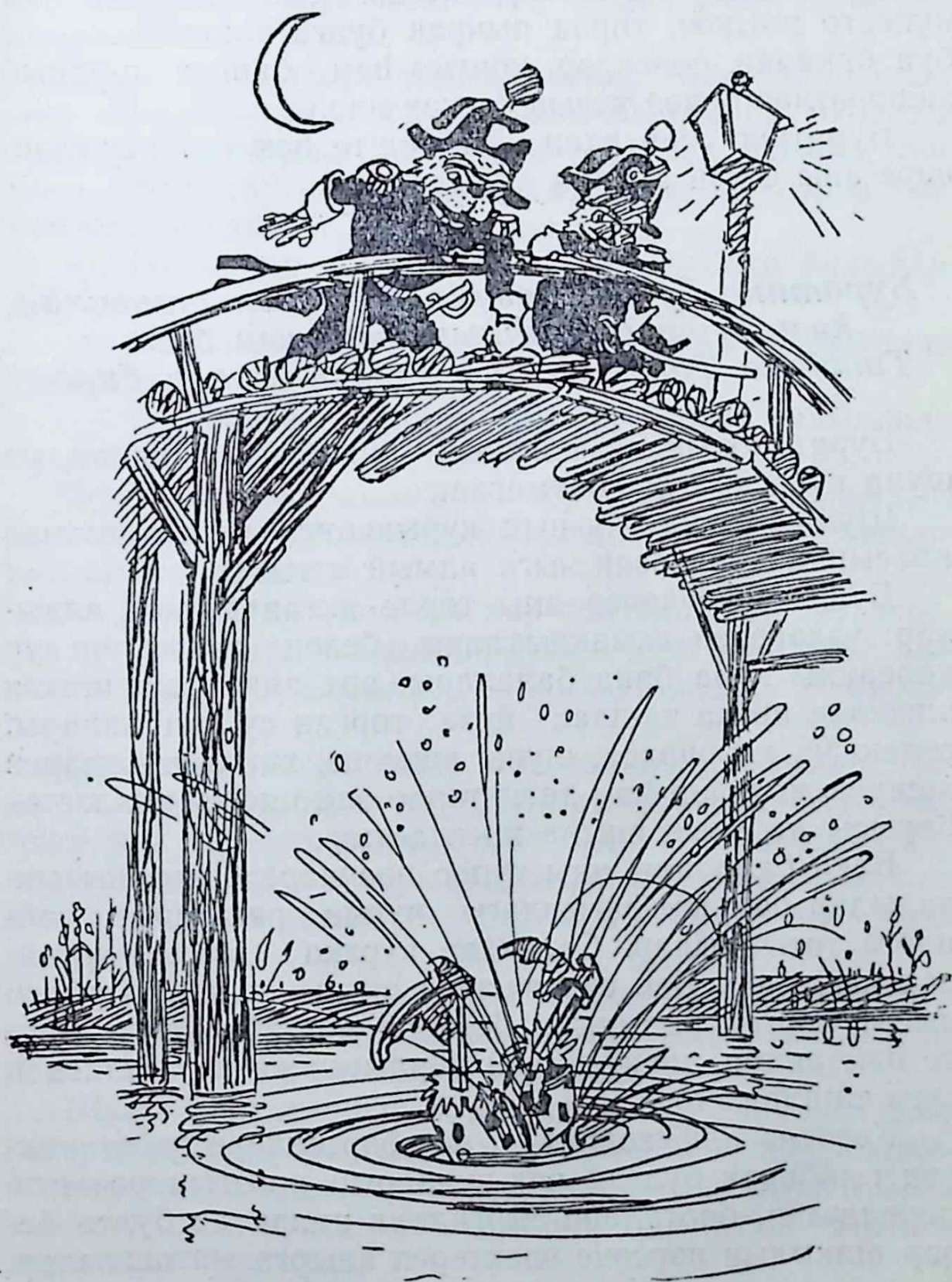
Бер-берсенең кабыргаларын санагач, алар алтыннарын тигез бүлештеләр һәм шул ук төнне шәһәрдән чыгып качтылар.

Бу вакыт шымчылар Буратиноны отделеениегә алып килделәр. Дежурный эт өстәл яныннан торып, үз кулы белән аның кесәләрен тентедә.

Шикәр кисәге белән миндаль пирожный вагыннан башка бернәрсә дә таба алмагач, дежурный мышнап Буратинога карады:

— Син, эшәке малай, өч төрле жинаять эшләден:
син — ятим, син паспортсыз, син — эшсез. Шәһәр чи-
тенә алып китеп, буага батырырга!

Шымчылар:

— Тяф!— дип жавап кайтардылар.

Буратино этисе Карло турында, үзе кичергән вакыйгалар турында сөйләргә тырышып караган иде дә, бары да бушка китте. Шымчылар аны як-яктан тотып алдылар да шәһәр читенә алып киттеләр һәм күпергә житкәч, тирән пычрак буага ташладылар, ә буа бакалар, сөлекләр, коңгыз һәм башка шундый хәшәрәтләр белән тулып беткән иде.

Буратино лапылдап суга төште, һәм яшел су үләннәре аны өстән каплап алдылар.

*Буратино буада яшәүчеләр белән таныша
һәм дүрт алтынның югалуын белә.
Ташбака Тортила аңа алтын ачкыч бирә*

Буратиноның агач икәнән онытмаска кирәк, ул шуңа күрә дә суда батмаган.

Шулай да ул бик нык курыкканга күрә, үләннәр арасыннан бик озак чыга алмый ятты.

Буада яшәүчеләр аны төрле яктан сырып алдылар: үзләренң ахмаклыклары белән танылган зур корсаклы кара бака балалары, арт аякларын ишкәк шикелле артка ташлап йөзә торган су коңгызлары, сөлекләр, ни очраса, шуны ашаучы, хәтта үз-үзләрен ашаучы кортлар һәм тагы төрле вак инфузорияләр — барысы да аның янына жыелдылар.

Бака балалары аны тупас иреннәре белән кытыкладылар һәм калфагындагы чугын рәхәтләнеп чәйнәргә тотындылар. Сөлекләр куртка кесәсенә үрмәләп керделәр. Бер су коңгызы аның судан тырпаеп чыгып торган борынына берничә мәртәбә менеп төште һәм аннан, менгән саен карлыгач кебек җилпенеп суга ташлана иде.

Кечкенә инфузорияләр, чәч бөртекләре кебек төктән гыйбарәт булган аяк-кулларын ашыгыч рәвештә дерелдәтеп, боргалана-сыргалана нинди дә булса берәр ашамлык нәрсәне эләктереп алырга маташтылар,

лэкин алар үзлэре су коңгызларының авызына барып элэгэлэр иде.

Ахырдан бу Буратиноны туйдырды, ул үкчэлэре белэн суны чапылдатты.

— Китегез янымнан! Мин сезнең өчен үлгән мәче түгел.

Буа хәшәрәтлэре төрлесе төрле якка тайпылдылар. Буратино корсагы белән ятып йөзэргә тотынды.

Зур авызларын айга таба күтәреп түгәрәк төнбоек яфракларында утырган бакалар, күзлэрен чекрәйтеп, Буратинога карадылар.

— Ниндидер карачкы агып килә,— дип бакылдады берсе.

— Борыны аистныкы кебек,— дип бакылдады икенчесе.

— Бу, диңгез бакасы бугай,— дип бакылдады өченчесе.

Буратино хәл жыю өчен бер төнбоек яфрагына чыгып утырды. Тезлэрен ныгытып кысты да, тешлэрен шыкырдаттып:

— Малайлар һәм кызлар бөтенесе дә сөт эчеп, жылы кроватьта йоклыйлар, бары мин генә юеш яфракта утырам... Бакалар, ашарга бер нәрсә бирсәгезче.

Бакалар, билгеле инде, бик салкын канлылар. Лэкин аларны йөрәксез дип уйларга ярамый. Буратино тешлэрен бер-берсенә чәк-чәк бәреп, үзе кичергән күнелсез вакыйгалар турында сөйләгәндә, бакалар арт аякларын ялтыратып, бер-бер артлы буа төбенә чумдылар.

Алар аннан үлгән коңгыз, чикерткә канаты, бер кисәк бака ефәге, бер бөртек кысла уылдыгы һәм берничә черегән тамыр алып килделәр.

Шушы азыкларның барысын да Буратино алдына китереп куйгач, бакалар яңадан төнбоек яфракларына сикереп менделәр һәм зур авызлы башларын айга таба күтәреп, күзлэрен чекрәйтеп, таш кебек хәрәкәтсез утыра бирделәр.

Буратино иснәде, бакалар китергән сыйны татып карады.

— Косасын китерә,— диде ул,— нинди хәшәрәт бу!..

Шуннан соң бакалар тагы да — бары да берьюлы — шапылдап суга чумдылар.

Су өстендәге яшел үләннәр селкенә башлады, һәм аннан коточкыч бик зур елан башы күренде. Ул Буратино утырган яфрак янына йөзеп килде.

Буратиноның калфак чугы үрә торды. Ул куркуыннан чак кына суга авып төшмәде.

Ләкин бу елан түгел иде. Бу беркем өчен дә куркынычсыз, суырая төшкән, олырак яшьтәге ташбака Тортила иде.

— Ах, син, мисез малай, кешегә ышанып йөрисең,— диде Тортила,— өеңнән чыкмыйча тырышып кына укып ятар идең. Юләрләр Иленә килеп эләккәнсең...

— Мин бит этием Карлога күбрәк алтын жыеп кайтырга теләгән идем... Мин бииик яхшы һәм акыллы малай...

— Синең акчаларыңны ата мәче белән төлке урлаганнар,— диде ташбака.— Алар буа аша качып барганда, туктап су эчтеләр, шул вакытны мин аларның сөйләшкәннәрен ишеттем; алар синең акчаларыңны казып алулары белән мактандылар, шуның аркасында үзара ничек сугышуларын да сөйләделәр... Эх, син, мисез, артык ышанучан, жиңел фикерле, юләр...

— Монда орышырга кирәк түгел,— дип мыгырдады Буратино.— Кешегә ярдәм итәргә кирәк... Хәзер мин нәрсә эшләрмен инде. Ай, ай, ай!.. Этием Карлога ничек кайтып күренермен? Ай, ай, ай!..

Ул йодрыклары белән күзләрен уды һәм бик кызганыч тавыш белән шыңшырга тотынды, бакалар кинәт бары да берьюлы авыр сулап куйдылар:

— Ух, ух... Тортила, ярдәм ит бу адәмгә!..

Ташбака бик озак айга карап торды, нәрсәдер хәтерләде булса кирәк...

— Бервакыт мин менә бер кешегә ярдәм иткән идем, ә ул соңыннан минем әбекәем белән бабакаемнан тарак эшләде,— диде ул. Һәм шуннан соң тагы бик озак айга карап утырды.— Нишләргә соң? Утыр шунда, адәмчек, ә мин су астында шуышып карыйм әле, берәр файдалы нәрсә табып булмасмы?

Ул елан башын суга батырып, акрын гына су астына төшөп китте.

Бакалар:

— Ташбака Тортила зур сер белә,— дип пышылдашып калдылар.

Күп-күп вакытлар үтте. Ай инде түмгәк артына

елышты... Яшел үләннәр тагы да селкенә башладылар, авызына кечкенә алтын ачкыч кабып, ташбака килеп чыкты.

Ул аны Буратино утырган яфракка, аягы янына китереп куйды.

— Мисез, жиңел фикерле, юләр,— диде Тортила.— Ата мәче белән төлке алтын тәңкәләреңне урлаганнар икән, кайгырма. Менә бу ачкычны мин сиңа бирәм. Аны буа төбенә озын сакаллы кеше төшереп жибәрде, аның сакалы шундый озын, йөргәндә аягына уралмасын өчен, ул аны кесәсенә тыгып йөртә. Ачкычны табып бир, дип ул миннән бик үтенгән иде...— Тортила тирән сулады, тынды һәм тагы сулаган иде, судан күбекләр күпереп чыкты...— Ләкин мин аңа ярдәм итмәдем, мин ул вакытта, әбекәем белән бабакаем сөягеннән тарак эшләгән өчен, кешеләргә бик ачу саклап йөри идем. Сакаллы кеше бу ачкыч турында күп нәрсәләр сөйләгән иде дә, ләкин мин аларның берсен дә хәтерләмим. Тик шул гына хәтердә калган: шушы ачкыч белән ниндидер ишекне ачып кәргән кеше бәхетле була, имеш...

Буратиноның йөрәге тибә башлады, күзләре уйнады. Ул шунда ук үзенә бәхетсезлекләрен онытты. Куртка кесәсеннән сөлекләрен тартып чыгарды, ачкычын шунда салып куйды, ташбака Тортила белән бакаларга бик рәхмәт әйтеп баш иде, суга ташланды да ярга таба йөзеп китте. Ул ярга чыгып кара шәүлә кебек булып күренгәч, бакалар аңа:

— Буратино, ачкычыңны югалта күрмә,— дип кычкырып калдылар.

*Буратино Юләрләр Иленнән кача
һәм үзе кебек үк бәхетсез иптәш очрата*

Ташбака Тортила Юләрләр Иленнән китә торган юлны күрсәтмәде.

Буратино күзләре кая караса, шунда йөгәрде. Ка-

ра агачлар артыннан йолдызлар жемелдәшеп күренәләр. Юл өстенә кыялар салынып тора. Ике тау арасын томан баскан иде.

Кинәт Буратиноның алдыннан гына соры бернәрсә сикергәләп китте. Шунда ук эт өргәне ишетелде.

Буратино кыя ташына посты. Аның яныннан борыннары белән бик каты мышнап, Юләрләр Иленен ике карсак эте — полицейскийлар чабып үтте.

Соры нәрсә кинәт юлдан бер читкә, сөзәклеккә таба тәгәрәде.

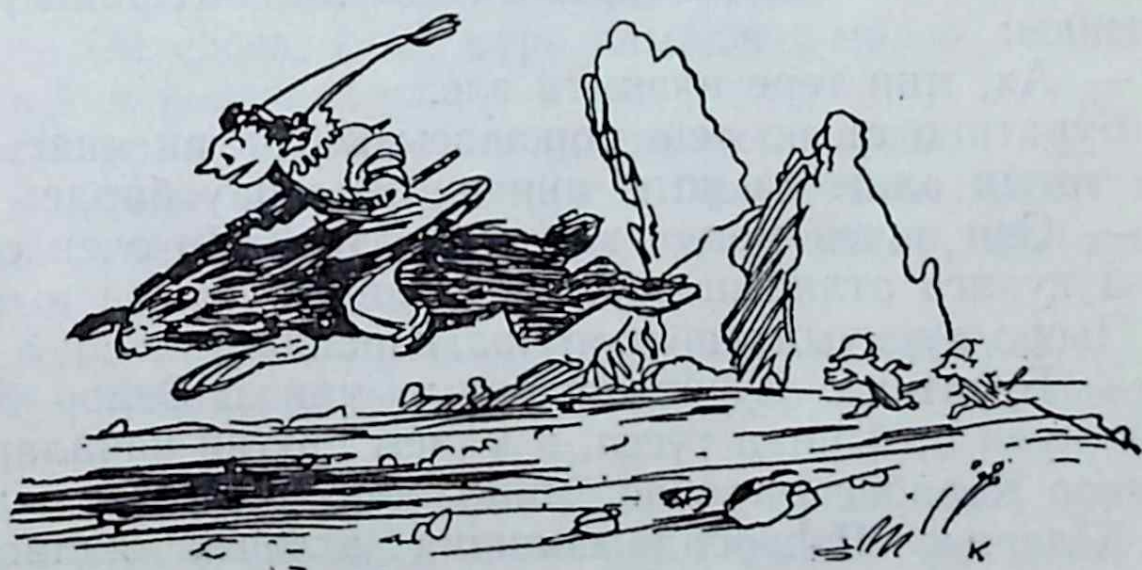
Полицейскийлар — аның артыннан.

Аяк тавышы һәм эт өргәне ишетелми башлагач, Буратино шундый кызу йөгәрә башлады, йолдызлар тиз-тиз генә кара ботаклар артына китеп югала бардылар.

Кинәт теге соры нәрсә тагы да юлны аркылы кисеп чыкты. Буратино моның куян икәнен һәм аның колакларына ябышып, өстендә чырайсыз бер кечкенә кеше атланып утырганын күреп калды.

Сөзәк жиргә ташлар тәгәрәделәр — полицейскийлар юл аркылы чыгып, куян артыннан киттеләр, һәм алар үтеп киткәч, тагы да тып-тын булып калды.

Буратино шулкадәр кызу чапты, хәтта кара ботаклар артындагы йолдызлар хәзер инде искиткеч тизлек белән очып баргандай күренә башладылар.

Соры куян өченче мәртәбә юл аркылы сикерде. Кечкенә кеше башы белән ботакка эләгеп, куян өстеннән авып төште һәм туп-туры Буратиноның аяк астына мәтәлде.

Полицейскийлар куян артыннан өрә-өрә чаптылар:

— Рррр-гаф! Тот аны!..

Ачуларыннан күзләрен кан басканга күрә, алар Буратиноны да, чырайсыз кешене дә күрми үтеп киттеләр.

Кечкенә кеше еламсыраган тавыш белән:

— Хуш, Мальвина, хуш, бәхил бул,— дип чыелдады.

Буратино иелеп карады һәм ни күрсен: бу — өстенә озын жиңле ак күлмәк кигән Пьеро иде.

Ул тәгәрмәч юлында йөзтүбән яткан килеш, үзен үле итеп исәпли иде булса кирәк, һәм дөнья белән бәхилләшеп, ниндидер серле сүзләр әйтеп, чыелдады: «Хуш, Мальвина, хуш мәңгегә».

Буратино аны тарткалый башлады, аягыннан өстерәп карады,— Пьеро селкенмәде. Шуннан соң Буратино кесәсендә ябышып калган бер сөлек тапты һәм аны сулыш алмый яткан Пьероның борынына ябыштырды.

Сөлек озак уйлап тормыйча, аның борынын чөметте. Пьеро сикереп торып утырды, әрле-бирле башын чайкады, сөлекне тартып алды да ыңгырашырга тотынды:

— Ах, мин тере икәнмен әле.

Буратино аның теш порошогы кебек ак яңагынан тотып алды да үпте, аннан соң сорау бирде:

— Син ничек монда килеп эләктен? Ни өчен син соры куянга атланып чабып бара иден?

Пьеро куркуыннан як-ягына каранды:

— Буратино, Буратино, качыр мине... Этләр бит соры куян артыннан түгел, ә минем арттан чабалар... Синьор Карабас Барабас мине көн дә, төн дә эзли. Ул Юләрләр Шәһәрәндә полиция этләрен яллаган

һәм мине тереләтә яки үле килеш тотып алырга ант иткән,— диде.

Еракта тагы да этләр өргәне ишетелде. Буратино Пьероны жиңеннән эләктереп алды да, хуш исле түгәрәк сары чәчәкләр белән капланган мимоза куаклары арасына өстөрәп алып китте.

Анда жепшегән яфраклар өстенә менеп яткач, Пьеро шыпырт кына сөйләргә тотынды:

— Беләсеңме, Буратино, бервакытны төнлә белән жыл чыкты, чиләктән койгандай яңгыр ява башлады...

*Пьеро Юләрләр Иленә куярга атланып
ничек барып элэгүе турында сөйли*

— Беләсеңме, Буратино, бервакытны төнлә белән жыл чыкты, чиләктән койгандай яңгыр ява башлады. Синьор Карабас Барабас учак янында трубка тартып утыра иде, курчаклар барысы да йоклыйлар иде инде. Мин генә зәңгәр чәчле кыз турында уйланып йокламый ята идем...

— Тапкансың икән кем турында уйланырга, юләр,— дип бүлдерде Буратино.— Мин кичә кич белән шул кыздан — үрмәкүчле чоланнан — чыгып каттым...

— Ничек! Син зәңгәр чәчле кызны күрдеңмени? Син минем Мальвинамны күрдеңмени?

— Әйтерсең, кеше күрә алмаслык нәрсә. Шундый елак һәм йөдәткеч ул...

Пьеро кулларын болгап сикереп торды.

— Әйдә, мине аның янына алып бар... Әгәр син миңа Мальвинаны табарга ярдәм итешсәң, мин сиңа алтын ачкычның серен ачармын...

Буратино шатлыгыннан кычкырып жибәрде:

— Ничек! Алтын ачкычның серен беләсеңмени син?

— Беләм, ачкычның кайда ятканын, аны ничек алып булганын, аның белән бер ишекне ачарга кирәк-

леген дә беләм... Мин бу сер турында тыңлап тордым; менә шуның өчен дә Карабас Барабас мине полиция этләре белән эзлэтә...

«Ул серле ачкыч минем кесәмдә бит»,— дип Буратиноның шунда ук мактанасы килде. Искәрмәстән бу турыда берәр сүз ычкындырмагаем дип, ул башынан калфагын салып алды да авызын каплады.

Пьеро Мальвинага алып баруын үтенде. Буратино бу юлэргә бармаклары белән ишарә ясап, хәзер әле караңгы һәм куркыныч, аның янына яктыргач кына барырга мөмкин, дип аңлатты.

Буратино калфак белән капланган авызыннан яшелле-күкле тавыш чыгарып, Пьерога яңадан мимоза куаклары астына яшеренергә кушты:

— Сөйлә...

— Шул менә, бервакытны төнлә белән җил чыкты...

— Бу турыда син инде сөйләгән идең...

— Менә шул,— дип дәвам итте Пьеро,— мин, беләсеңме, йокламый ята идем һәм кинәт ишетәм: берәү бик нык тәрәзә кага...

Синьор Карабас Барабас: «Шундый әшәке вакытта кем йөри ул»,— дип мыгырдарга тотынды.

— Бу мин — Дуремар,— дип җавап кайтарылды тыштан,— сөлек сатучы. Ут янында киёмнәрне киптерергә рөхсәт итегез.

Минем сөлек сатучы кешеләр нинди икәннен бик күрәсем килә иде. Мин, сиздерми генә чаршауның бер почмагын күтәреп, башны бүлмәгә тыктым. Һәм күрәм:

Синьор Карабас Барабас креслодан күтәрелде, гадәттәгечә сакалына басты, сүгенде һәм ишекне ачты.

Бик-бик чыланган озын кеше килеп керде. Йөзе аның бик-бик кечкенә, кәҗә гөмбәсе шикелле бөрешкән. Өстенә иске яшел пальто кигән, биленә кыскыч, ыргак һәм зур башлы кечкенә кадак таккан. Кулына калай банка белән сөзгеч тоткан.

— Әгәр сезнең эчегез авыртса,— диде ул бөгелеп, шундый нык бөгелде, әйтерсен, аркасы аның уртадан сынганмыни,— әгәр сезнең башыгыз авыртса яки колагыгыз шауласа, мин сезнең колакларыгыз артына ярты дюжина бик яхшы сөлекләр каптыра алам.

Синьор Карабас Барабас мыгырдады:

— Шайтанымамы кирәк синең сөлекләрең! Ут янына утырып, теләгән кадәр кибенә аласың.

Дуремар утка арты белән әйләнде.

Шунда ук аның яшел пальтосыннан пар күтәрелде һәм бака ефәге исе чыкты.

— Сөлекләр белән сәүдә бик начар бара,— диде ул тагы,— әгәр сезнең сөяк-санагыгыз авыртса, бер кисәк салкын дуңгыз ите белән бер стакан аракы хакына мин сезнең балтырыгызга ярты дюжина бик яхшы сөлекләр каптыра алам...

— Шайтаныма кирәк синең сөлекләрең! — дип кычкырды Карабас Барабас.— Дуңгыз итен ашагыз, аракы эчегез.

Дуремар дуңгыз итен ашый башлады, йөзе анын резина шикелле бер тартыла, бер сузыла иде. Ашады, эчте һәм бер чеметем тәмәке сорап алды.

— Синьор, минем тамагым туйды, аннары жылындым да,— диде ул.— Сый-хөрмәт күрсәтүегез өчен мин сезгә бер сер ачам.

Синьор Карабас Барабас трубкасын капкан килеш мышнап жавап кайтарды:

— Дөньяда мин белергә теләгән бер генә сер бар. Башкасына мин төкермим дә.

— Синьор,— диде тагын Дуремар,— мин бер искиткеч сер беләм, аны миңа ташбака Тортила әйтте.

Бу сүзләрне ишеткәч, Карабас Барабас күзләрен чекрәйтте, сикереп торды, сакалына элгеп егылып китә язды, куркынып калган Дуремарга туп-туры ташланды, аны корсагына кысып, үтез кебек акырып еларга тотынды:

— Сөеклем Дуремар, кадерлем Дуремар, сөйлә, сөйлә тизрәк, нәрсә әйтте сиңа ташбака Тортила?!

Шул вакыт аңа Дуремар түбәндәге вакыйганы сөйләп бирде:

«Юләрләр Шәһәре янында бер пычрак буада мин сөлек тотта идем. Көнөнә бер сольдо түләү исәбе белән мин бер ярлы кешене ялладым,— ул чишенә дә, муеннан суга керә, ялангач тәнәнә сөлекләр килеп ябышканчы, шулай басып тора.

«Шуннан соң ул ярга чыга, мин аның тәнәнә ябышкан сөлекләрне куптарып алам да, аны тагын да буага жибәрәм. «Шулай житәрлек кадәр сөлек тотканнан соң, китәргә торганда, кинәт судан елан башы күренде.

— Кара әле, Дуремар,— диде баш,— син безнең гүзәл буада яшәүче халыкларның барысын да куркуга төшердең, син суны болгатасың, ашаганнан соң миңа тынычлап ял итәргә бирмисең... Кайчан бетә инде бу кабахәтлек?..

«Мин аның гади бер ташбака икәнән күрдем, һәм, бер дә курыкмыйча, җавап бирдем:

— Сезнең шакшы буагыздан сөлекләрнең барысын да тотып бетермичә, мин әйтәм, тынычлык булмас...

«— Әгәр безнең буаны тыныч калдырып, икенче вакытта килмәскә сүз бирсәң, мин сине буш итмәс идем»,— ди.

Шул вакыт мин ташбакадан көләргә тотындым:

— Ах син, су бүкәне Тортила, нәрсә биреп мине күндерер идең, ахмак? Башың белән аякларыңны яшерә торган сөяк капкачыңны гына бирмәсәң шул... Мин синең ул капкачыңны тарак эшләр өчен сатар идем...

Ташбака ачуыннан яшелле-күкле булып китте һәм миңа болай диде:

«— Буа төбендә сихерле ачкыч ята... Мин бер кешене беләм,— бу ачкычны алу өчен ул, нәрсә кушсаң, шуны эшләячәк...»

Дуремар бу сүзләргә әйтергә дә өлгермәде, Карабас Барабас бөтен көченә акырып жибәрде:

— Бу кеше — мин! Мин! Мин! Сөөклем Дуремар, ни өчен син ташбакадан ул ачкычны алмадың?..

— Менә кирәк булса,— дип жавап кайтарды Дуремар һәм йөзен тагы да бөрештерде, бу юлы ул пешерелгән кәжә гөмбәсенә охшады.— Менә сиңа кирәк булса! — Шундый әйбәт сөлекләрне ниндидер бер ачкычка алмаштыр, имеш... Кыскасы, без ташбака белән бик нык ачуланыштык, һәм ул судан аякларын күтәрәп болай диде:

— Ант итеп әйтәм — ул сихерле ачкычны син дә һәм башка һичкем дә ала алмас. Ант итеп әйтәм, бөтен буа халыкларын бу турыда миннән сорарга мәжбүр иткән кеше генә ул ачкычны алыр...

«Тәпиләрен югары күтәргән килеш, ташбака су астына төшөп китте».

Қарабас Барабас ашыгыч рәвештә сакалының бер очын кесәсенә тыкты, бүреге белән фонарен алды да:

— Бер секунд та кичекмиң Юләрләр Иленә китәргә,— диде.— Мин буа янына барып утырырмын. Мин сөйкемле итеп елмаеп утырырмын. Ташбакадан үтенегез дип, мин бакаларга, бака балаларына, су коңгызларына ялварырмын... Мин аларга миллион ярым иң симез чебеннәр тотып бирергә сүз бирермен... Мин ялгыз сыер кебек үкерермен, авыру тавык кебек ыңгырашырмын, крокодил кебек елармын. Мин иң кечкенә бака баласы алдында да тез чүгәрмен... Ачкыч миндә булырга тиеш! Мин шәһәргә китәрмен, мин бер йортка керермен, мин баскыч астындагы бүлмәгә керергә тырышырмын... Мин кечкенә ишекне эзләп табармын,— һәркем ул ишек яныннан йөри, ә беркем дә аны сизми.

Йозак тишегенә ачкыч тыгармын да...

— Шул вакыт, беләсеңме, Буратино,— дип сөйләп китте Пьеро, мимоза астындагы жепшегән яфраклар өстендә утырган килеш,— миңа шундый кызык булып тоелды, мин пәрдә артыннан бөтенләй килеп чыкканымны сизми дә калганмын...

Синьор Қарабас Барабас мине күрде.

— Син тыңлап торгансың, юньсез! — диде ул, мине утка тотып салмакчы булып, миңа ташланды, ләкин тагын сакалына элгеп сөртенде һәм урындыкларны дөбөр-шатыр аударып, идәнгә авып төште.

Ничек чыгып киткәнмендер, коймаларны ничек үткәнмендер, анысын һич хәтерләмим. Караңгыда җил шаулый һәм коеп яңгыр ява иде.

Минем баш өстендә генә яшен яшынәп кара болытларны яктыртып җибәрде, һәм ун адым арттарак Карабас Барабас белән теге сөлек сатучының йөгереп килгәнән күрдем... Харап булдым, дип торам, сөртендем, ниндидер җылы һәм йомшак нәрсәгә абынып егылдым, кемнеләр колакларына тотындым...

Бу соры куян булып чыкты. Ул куркуыннан әче тавыш белән кычкырып җибәрде, бик югары сикерде, ләкин мин аның колакларына нык тотындым һәм без караңгыда кырлар, виноград бакчалары, яшелчә түтәлләре аша чабып киттек.

Куян арыгач утыра, җәберләнгәнсыман иреннәрен салындырып күши, ә мин аның маңгаеннан үбә идем.

— Зинһар өчен, тагы аз гына барыйк әле, сорыкай...

Куян көрсенә, шуннан соң без кая барганны белмичә, әле уңга, әле сулга кереп, тагы да чаба бирә идек.

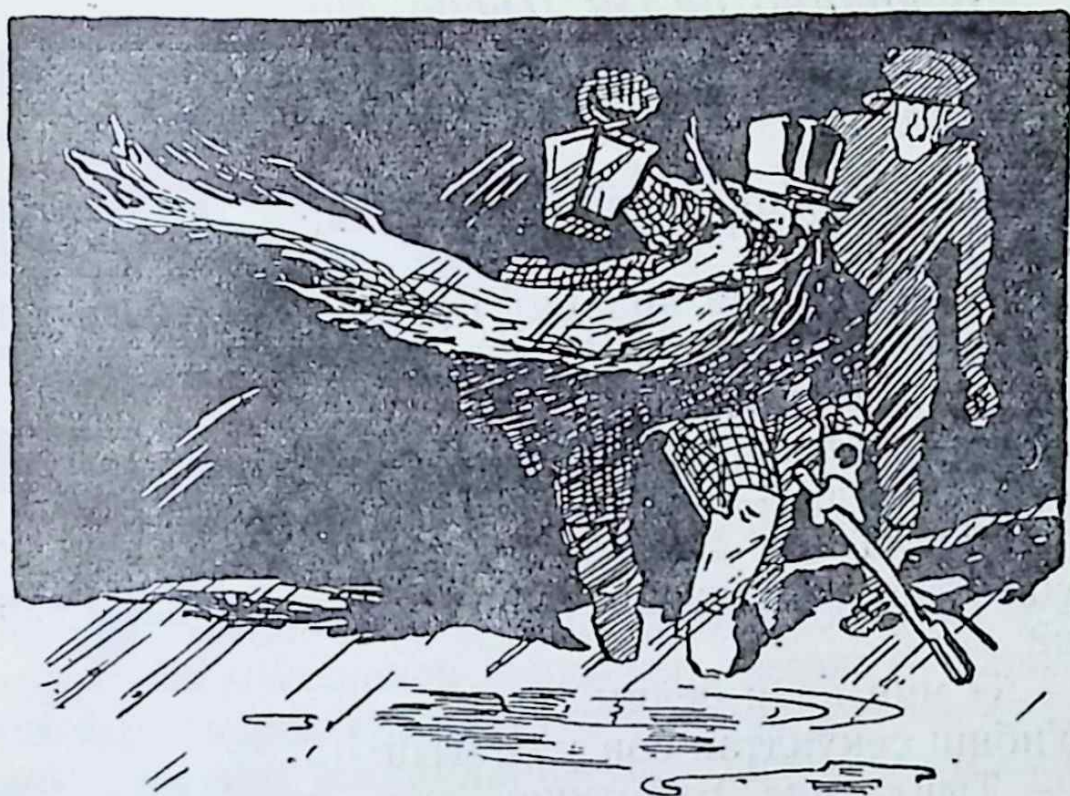
Болытлар таралып ай күренгәч, мин тау астында кыйшык-мыйшык чиркәүле кечкенә генә бер шәһәр күрдем.

Юлдан шәһәргә таба Карабас Барабас белән теге сөлекче йөгерәләр иде.

Куян авыр сулап: «Әхе-хе, менә ул, куян бәхете! Алар полиция этләрен ялламакчы булып, Юләрләр Иленә баралар. Беттек, харап булдық», — диде.

Куяның күңеле боекты. Бoryнын аякларына төртеп, колакларын салындырды.

Мин үтендем, мин еладым, мин хәтта аның аяк

астына егылып ялвардым. Куян колагын да кыймылдатмады, ичмасам.

Бер заман шәһәрдән уң аякларына кара тасма бәйләгән тупыйк борынлы ике эт килеп чыкмасынмы,— куян бөтен тәне белән дер-дер калтырана башлады, мин өстенә менәргә чак кына өлгердем, ә ул жан-фәрманга чабып урманга кереп тә китте...

Калганын син үзең күрдең, Буратино.

Пьеро сөйләп бетерде, һәм Буратино сакланып кына сорау бирде:

— Ачкыч белән ача торган ишек нинди йортта, нинди бүлмәнең баскыч астында соң?

— Карабас Барабас бу турыда сөйләп бетермәде... Әй, безнең өчен нинди әһәмияте бар соң аның,— ачкыч бит күл төбендә... Без бервакытта да бәхеткә ирешә алмабыз...

— Ә син моны күргәнең бармы? — дип кычкырды Буратино аның колагына, һәм, ачкычны кесәсеннән чыгарып, аны Пьероның борын төбенә китереп селекте: — Менә ул.

*Буратино белән Пьеро Мальвинага
баралар, ләкин аларга Мальвина һәм йонлач
Артемон белән качарга туры килә*

Кыялы тау башыннан кояш күтәрелгәч, Буратино белән Пьеро куак астыннан чыктылар һәм кыр аша үттеләр, кичә төнлә ярканат Буратиноны зәңгәр чәчле кыз өеннән Юләрләр Иленә алып барганда, шушы кырдан ук үткәннәр иде.

Пьеро Мальвинаны тизрәк күрү өчен шундый ашыгып атлады,— аңа каравы да көлке иде.

— Тыңла әле, Буратино,— дип сорады ул унбиш секунд саен,— Мальвина мине күргәч шатланырмы икән?

— Ә мин каян белим...

Унбиш секундтан соң ул тагын:

— Тыңла әле, Буратино, әгәр ул мине күргәч шатланмаса? — диде.

— Ә мин каян белим.

Ниһаять, алар ак йорт күрделәр. Йортның тәрәзә капкачына кояш, ай һәм йолдызлар төшерелгән.

Моржасыннан төтен күтәрелә. Аннан югарырак мәче башына охшашлы, кечерәк кенә болыт йөзеп йөри.

Йонлач Артемон, ара-тирә шул болытка карап, баскыч төбөндә улап утыра.

Зәңгәр чәчле кыз янына Буратиноның бик үк кайтасы килми иде. Ләкин ул ач иде һәм кайнаган сөт исенә ерактан ук борыны кытыклана башлады.

— Әгәр кыз безне тагы да тәрбияләп маташса, сөт эчәм дә таям, мин биредә һич кала алмыйм.

Бу вакыт Мальвина йорттан чыкты. Бер кулына ул фарфор кофейник, ә икенчесенә — печенье тугырган кечкенә корзинка тоткан.

Аның күз яше әле дә булса кипмәгән,— Буратиноны чоланнан күселәр алып китеп ашаганнардыр,— дип борчылган иде ул.

Комлы юл өстендәге курчак өстәле янына барып

утиру белән, аксыл зәңгәр чәчәкләр селкенә башладылар, алар өстенә, ак һәм сары яфраклардай булып, күбәләкләр күтәрелде, һәм Буратино белән Пьеро килеп чыктылар.

Мальвина күзләрен шундый зур итеп ачты, агач малайлар икесе дә аңа бик иркен керә алырлар иде.

Пьеро Мальвинаны күрү белән мыгырдарга тотынды — аның сүзләре шундый ахмак һәм бәйләнешсез иде, без аны биредә язып та тормыйбыз.

Буратино бер дә исе китмичә:

— Менә мин аны алып килдем, тәрбияләгез...— диде. Мальвина шул вакыт исенә килде, бу төш түгел икәннен аңлады.

— Аһ, нинди бәхет! — дип пышылдады ул, ләкин шунда ук олы кешеләр тавышы белән: — Барыгыз, малайлар, тизрәк юыныгыз һәм тешләрегезне чистартыгыз. Артемон, малайларны кое янына алып бар! — диде.

— Менә күрдеңме инде! — дип мыгырдады Буратино. — Аның башында боламык — юынырга, теш чистартырга, имеш. Чисталык белән теңкәңә тиеп, вакытсыз кабергә кертер үзеңне.

Шулай да алар юындылар. Артемон койрык очы белән аларның киёмнәрен чистартты.

Өстәл янына утырдылар. Буратино ике яңагын күпертеп, авызына ашамлык тутырды. Пьеро пирожныйларны хәтта тешләп тә карамады, ул Мальвинага шундый сокланып текәлгән, әйтерсез кыз миндаль камырыннан ясаган иде.

Бу ахырдан Мальвинаны туйдыра башлады.

— Я, — диде ул Пьерога, — сез минем йөземдә нинди искитәрлек нәрсә таптыгыз? Зинһар, тыныч кына ашагыз.

— Мальвина, — диде Пьеро, — мин инде күптәннән бирле ашый алмыйм, мин шигырьләр язам...

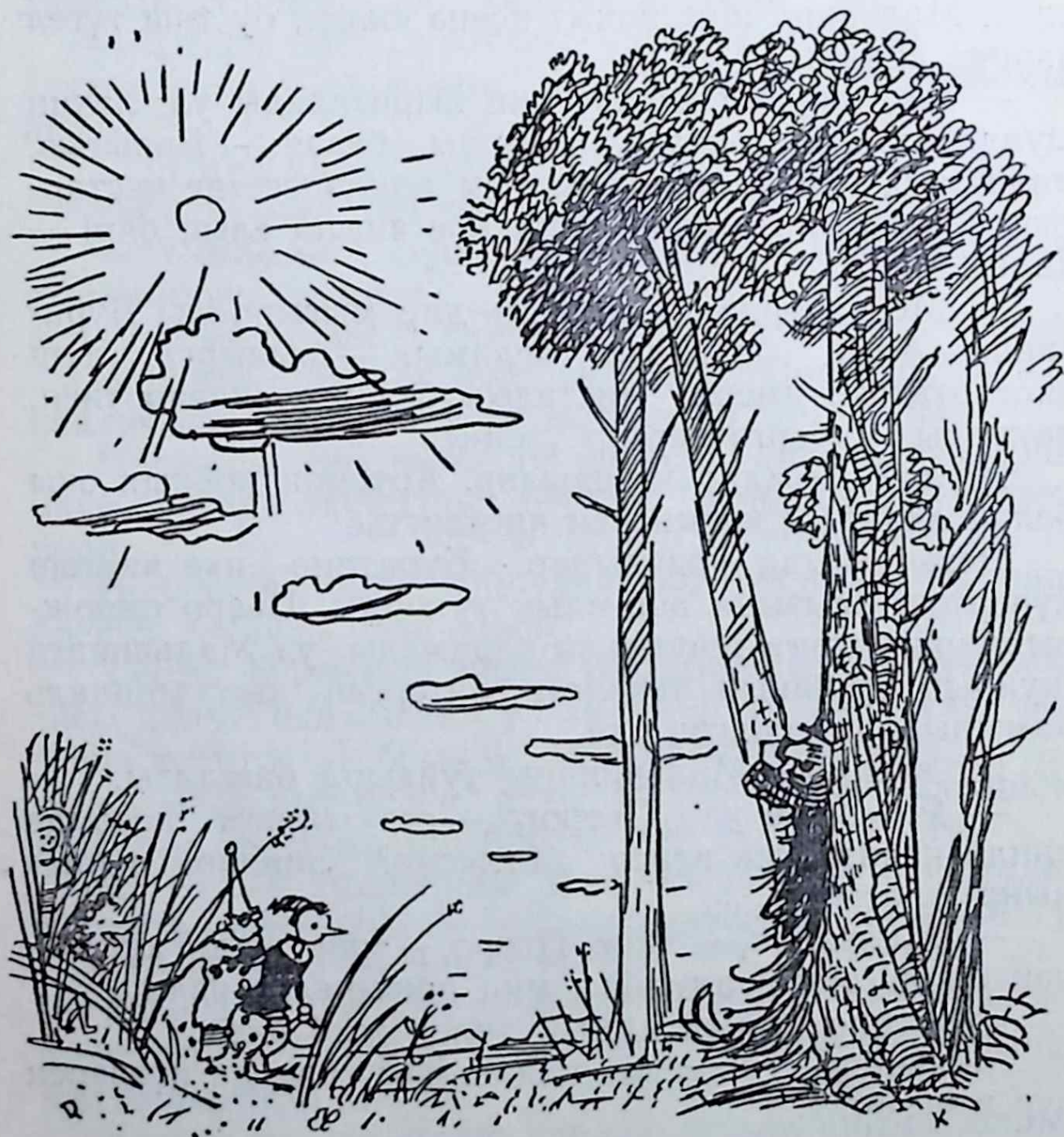
Буратино чыдый алмый көлеп жибәрде.

Мальвина гажәпкә калды һәм тагы да күзләрен зур итеп ачты.

— Алай булгач, шигырьләрегезне укып күрсәте-
гез,— диде һәм чибәр куллары белән яңагына тая-
нып, матур күзләре белән мәче башына охшаган бо-
лытларга таба карады.

Пьеро шигырьләрен шундый әче тавыш белән
укый башлады, әйтерсен, ул тирән кое төбеннән ише-
телә иде:

Мальвина качты ерак жирләргә,
Югалды Мальвинам, инде нишләргә?
Елыймын, ах, нинди минем язмышым,
Ташлыйммы икән әллә курчак тормышын?

Пьеро шигырен укып та бетерә алмады, Мальвина, күңеленә бик ошаган бу шигырьне мактарга да өлгермәде, комлы юлдан гөберле бака килеп чыкты.

Ямьсез итеп күзләрен чекрәйтте дә, ул болай диде:

— Акылдан язган ташбака Тортила бүген төнлә Карабас Барабаска алтын ачкыч турында сөйләгән...

Гәрчә Мальвина үзе, бернәрсә дә аңламаса да, куркуыннан кычкырып жибәрде. Башка шагыйрьләр кебек үк хәтерә таралучан Пьеро берничә мәгънәсез сүз сөйләп маташты, аларын без биредә язып тормыйбыз. Аның каравы Буратино шунда ук сикереп торды да, кесәсенә печенье һәм конфетлар тутыра башлады.

— Качыйк тизрәк: әгәр полиция этләре Карабас Барабасны бирегә алып килсәләр,— без һәлак булырбыз.

Мальвина ак күбәләк канаты төсле булып агарынды. Мальвина үлмәсә генә ярар иде, дип Пьеро бик пошынды һәм куркуыннан аның өстенә кофейник аударды, Мальвинаның күлмәгенә какао түгелде.

Пьеро Мальвинаның күлмәген чистартырга тотынган иде, Артемон өрөп өстенә ташланды, Пьероны якасыннан эләктереп алды һәм аны селеккәли башлады. Пьеро тотлыгып:

— Житәр, зинһар...— дигәч кенә ул аны ычкындырды.

Гөберле бака бу ыгы-зыгыны күзләрен чекрәйтеп карап торды-торды да тагы бер сүз әйтте:

— Карабас Барабас полиция этләре белән чирек сәгатътән биредә булачак...

Мальвина өс киemen алмаштырырга китте. Пьеро өметсезләнеп кулларын бөкләде һәм хәтта комлы юлга чалкан ташланырга да маташкан иде. Артемон йорт әйберләрен төенләп алып килде. Ишекләр шاپылдады. Куаклыкта чыпчыклар ярсып-ярсып чыелдарга тотындылар. Карлыгачлар жиргә якын төшеп оча башладылар. Ябалак, аларны ныграк куркуга

төшерү өчен, чарлакта бик ямьсез тавышлар чыгарып шаркылдарга тотынды.

Бары тик Буратино гына каушамады. Ул иң кирәкле эйберләрдән торган ике төенне Артемон өстенә төяде. Төеннәр өстенә матур күлмәк кигән Мальвинаны утыртты. Пьерога эт койрыгына тотынырга кушты.

Үзе алга чыгып басты:

— Төшенкелеккә бирелмәгез! Качабыз!

Алар, ягъни эттән алда кыю атлап барган Буратино, төеннәр өстендә сикергәләп барган Мальвина һәм, акыл урынына башына ахмак шигырьләр тутырган, койрыкта баручы Пьеро,— жыйнаулашып куе үләннәр арасыннан такыр басуга барып чыккан вакытта, урман эченнән Карабас Барабасның тузган сакалы салпырап күренде.

Ул күзләрен кояштан саклау өчен кулын маңгаена куеп, әйләнә-тирәне карап тора иде.

Урман янында коточкыч сугыш

Синьор Карабас Барабас үзе белән бәйләүле ике полиция этен алып килгән. Тигез кырдан качып баручыларны күргәч, ул тешләрен ыржайтып авызын ачты.

— Әһә! — дип кычкырып жибәрде ул һәм этләрен бәйдән ычкындырды. Явыз этләр башта арт аяклары белән балчык чәчрәттеләр. Алар хәтта уламалар да, качкыннарга карамыйча, бөтенләй икенче якка карап утырган булдылар,— үзләренең көчләре белән шулай масайдылар.

Шуннан соң этләр акрын гына, нишләргә белми куркышып, бер урында тукталып калган качкыннарга таба киттеләр.

Полиция этләре артыннан Карабас Барабас чатанлап бара. Сакалы аның минут саен куртка кесәсеннән жиргә төшә дә аякларына урала.

Менә бар да харап булалар инде.

Артемон койрыгын бот арасына кысып, эче тавыш белән уларга тотынды. Мальвина кулын селкеп:

— Куркам, куркам! — дип тыпырчынды.

Пьеро өметсезлектө бирелеп, бетүебез шушы икән дигән мәгънәдә, күзләрен Мальвинага текәде. Барынан да алда Буратино исенә килде һәм кычкырырга тотынды:

— Пьеро, бар тизрәк, кызны аккошлар йөзгән күлгә житәкләп алып кит!.. Артемон, куй төеннәренне, сал сәгатенне,— сугышырсың!..

Мальвина бу кыю әмерне ишетү белән, Артемон өстеннән сикереп төште һәм, итәкләрен жыеп, күлгә йөгәрде. Пьеро — аның артыннан.

Артемон өстеннән төеннәрен төшерде, аягына бәйләгән сәгатен чиште һәм койрык очыннан бантын алып ташлады. Ак тешләрен ыржайтты, бер сулга, бер уңга сикереп, мускулларын турайтты һәм ул да арт аяклары белән балчык чәчрәтергә тотынды.

Буратино кыр уртасында ялгыз үсеп утырган итальян наратына үрмәләп менеп китте һәм аннан жан ачуы белән кычкырырга, үкерергә тотынды:

— Кiekләр, кошлар, бөжәкләр! Безнекеләрне кыйныйлар. Гаепсез агач адәмчекләрне коткарыгыз!..

Полиция этләре, әйтерсең Артемонны яңа гына күрделәр, кинәт икесе дә берьюлы аңа ташландылар. Ждитез йонлач бирелмәде һәм бер этнең койрыгын, икенчесенең балтырын тешләп алды.

Этләр тупас гәүдәләре белән авыр гына әйләнеп, яңадан йонлачка ташландылар. Ул югары сикерде, һәм тагы да, берсенең кабыргасын, икенчесенең аркасын тешләп алырга өлгерде.

Этләр аңа өченче мәртәбә ташландылар. Шуннан соң Артемон койрыгын чирәмгә төшерде, полиция этләрен я якын китереп, я аларның нәкъ борын төбеннән сикереп, түгәрәк ясап әйләнә-әйләнә, кыр буенча чабарга тотынды...

Тупыйк борын этләрнең хәзер ачулары тәмам кабарды, һәм алар ыгы-зыгы килеп чапкан Артемонның бугазын эләктерү уе белән, мышный-мышный гайрәт чәчеп, ашыкмый гына аның артыннан йөгәрделәр.

Бу вакыт Карабас Барабас итальян наратына барып тотынды һәм аны селкетеп:

— Төш, төш! — дип кычкырды.

Буратино аяклары, куллары, тешләре белән ботакка тотынды, Карабас Барабас агачны шундый нык селкетте, ботаклардагы нарат күркәләре берсе дә селкенми калмады.

Итальян наратының күркәләре чәнечкеле һәм авыр, берсе-берсе кечкенә кавын кадәр. Башыңа шундый шишка килеп төшсә... ой, ой!

Буратино селкенгән ботакка чак-чак тотынып торды. Ул шуннан Артемонның, телен кызыл чүпрәк кебек салындырып, әлсерәп кенә чабып барганын күрде.

Карабас Барабас авызын киң итеп ачты да:

— Бир ачкычны! — дип кычкырды.

Буратино ботакларга тотынып югары үрмәләде, бик таза күркәгә барып җитте һәм аның сабагын чәйнәп өзәргә тотынды. Карабас Барабас агачны ныграк селкетте, һәм бер авыр күркә өзелеп, туп-туры Карабасның авызына барып төште.

Карабас Барабас лап итеп җиргә утырды.

Буратино икенче нарат күркәсен өзеп ташлады, анысы да, барабанга төшкән кебек, Карабасның баш түбәсенә шап итте.

Буратино тагы да акырырга тотынды.

— Безнекеләрне кыйныйлар. Гаепсез агач адәмчекләргә ярдәм итегез!

Ярдәмгә башлап яр карлыгачлары очып килделәр. Алар полиция этләренең нәкъ борын төбеннән генә, һаваны кисеп, очып йөри башладылар. Этләр юккагына тешләрен шыкырдаталар, — яр карлыгачы чебен түгел бит: яшен шикелле борын төбеннән — ялт.

Мәче башына охшаган болыттан — кара тилгән килеп төште. Бу — Мальвинага киек итләре ташучы тилгән иде. Ул полиция этенең аркасына тырнакларын батырды, көчле канатларын җилпеп, этне югары күтәреп алды да, аны тагы җиргә ташлады...

Эт чыелдарга тотынды һәм сырты белән җиргә мә-
тәлеп төште.

Артемон кырыйдан икенче эткә ташланды, аны
күкрәге белән этәрәп екты, тешләде, читкә сикерде...

Шуннан соң кыйналган; тешләнгән полиция этлэ-
ре Артемонны тагы да ялгыз нарат әйләнәсендә куып
йөрттеләр.

Артемонга ярдәмгә гөберле бакалар чыктылар.
Алар үзләре белән картлыктан сукурайган ике туз-
башны¹ өстерәп килделәр. Тузбашларга черегән
агач төбе астында, яисә челән ашказанында барыбер
һәлак булырга туры киләчәк иде. Гөберле бакалар
аларны болай һәлак булганчы, батырларча һәлак бу-
лырга димләделәр.

Намуслы Артемон хәзер инде ачыктан-ачык су-
гышырга карар бирде.

Койрыгын бөгәрләп утырып, тешләрен ыржайтты.

Этләр аңа ташландылар һәм өчәүләшәп йомгак
кебек тәгәрәп киттеләр.

Артемон тешләрен бер-берсенә бәрәп шакылдат-
ты, тырнаклары белән полиция этләренең тиреләрен
ертты. Этләр аңа карамыйча, ничек кенә булса да,
Артемонның бугазын эләктерергә тырыштылар.

Қырда чыелдаган һәм улаган тавыш яңгырап
торды.

Артемонга ярдәмгә керпеләр семьясы килде: ата
керпе, ана керпе, керпенең әбисе, иргә чыкмаган ике
туган апасы һәм бала керпеләр.

Алтын җилән кигән, калын бархат төсле төкле ту-
ралар сызгырып очтылар, канечкеч божаннар канат-
ларын бызылдаттылар. Бызлавыклар һәм озын мыек-
лы чакма коңгызлар шуышып килделәр.

Қиекләр, кошлар һәм бөҗәкләр — һәммәсе дә
гайрәтләнәп дәншәтле этләргә ташландылар.

Ата керпе, ана керпе, керпенең әбисе, иргә чык-
маган ике туган апасы һәм бала керпеләр — бар да

¹ Елан.

йомгак булып йомарландылар да, крокет шарлары тизлегә белән тәгәрәп, этләрнең танауларына очлы инәләрен кададылар.

Төклетуралар һәм божаннар аларны очып килгән уңайда агулы чәнечкеләре белән чактылар. Эшчән кырмыскалар ашыкмый гына этләрнең борын тишәкләренә үрмәләп керделәр һәм анда үзләренен агулы кислоталарын җибәрделәр.

Бызлавиклар һәм коңгызлар этләрнең кендекләрен тешләделәр. Тилгән кәкре борыны белән әле бер этнең, әле икенче этнең баш сөяген чукуыды. Күбәләк-ләр һәм чебеннәр болыт кебек ябырылып килделәр дә аларның күз алларын караңгылаттылар.

Гөберле бакалар батырларча үләргә дәртләнеп торган ике тузбашны ычкындырып җибәрергә хәзер иделәр.

Этнең берсе, кырмыска агуын төчкереп ташламакчы булып, авызын ачкан иде, сукур карт тузбаш аның тамагына башы белән барып керде һәм бормаланып аш юлына үрмәләде.

Икенче эт белән дә шундый ук хәл булды: икенче сукур тузбаш аның авыз эченә ташланды.

Этләрне тәмам эштән чыгардылар — кыйнадылар, чактылар, тырнадылар, ахырында этләр хәлдән таеп, гәүдәләрен көч-хәл белән генә сөйри башладылар.

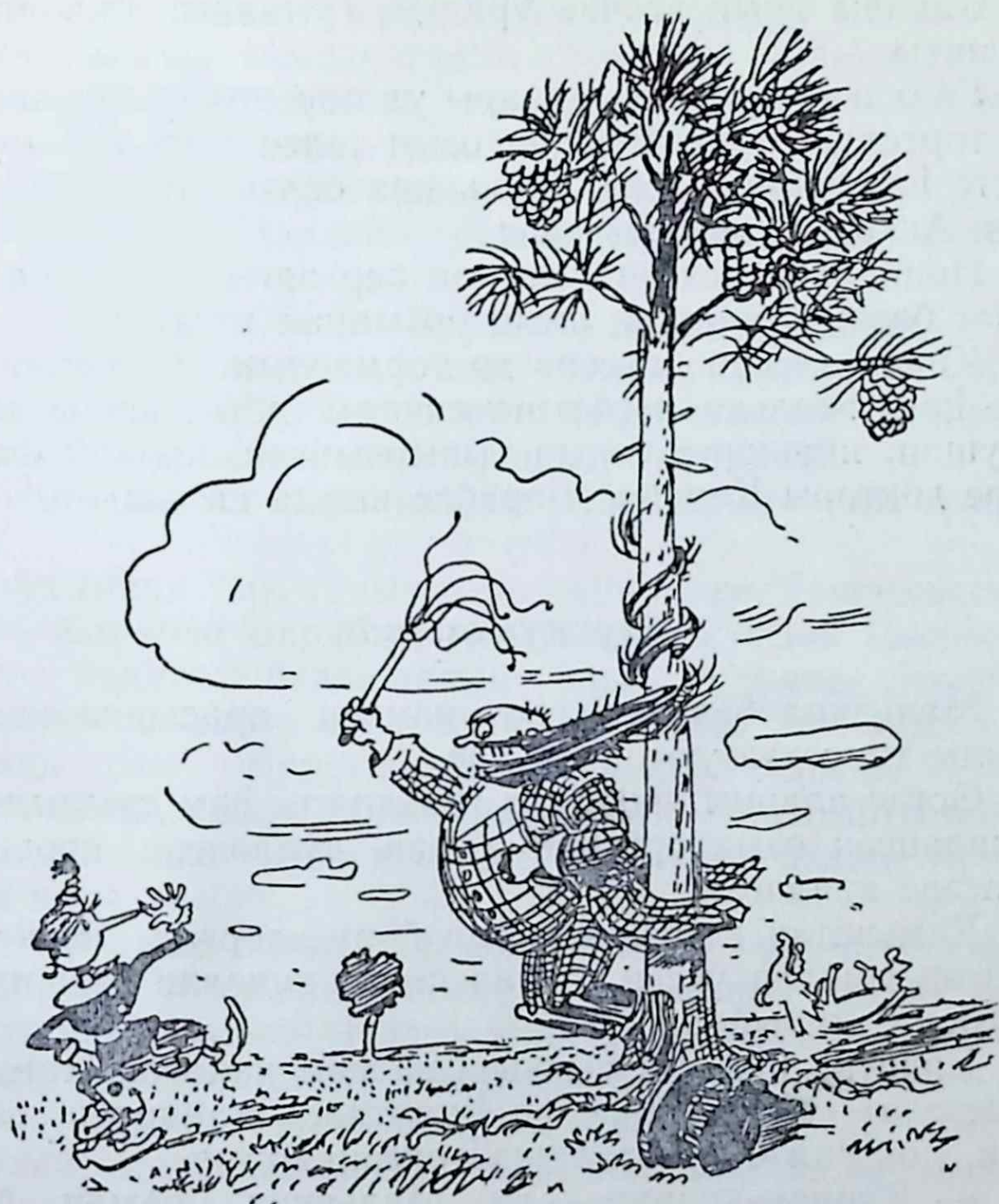
Намуслы Артемон сугышта җиңеп чыкты.

Ә шул арада Карабас Барабас ахырында үзенен иләмсез зур авызыннан чәнечкеле нарат күркәсен тартып чыгарды.

Баш түбәсенә нарат күркәсә төшү белән, аның күзләре акайды, әрле-бирле селкенде, тагы наратка тотынды. Жил сакалын туздырды.

Агач башында утырган Буратино Карабас Барабасның җил белән күтәрелгән сакал очы сумалалы агачка ябышканын күрде.

Буратино, ботакка асылынган килеш, аны үчәкләп чыелдарга тотынды:

— Абзыкай, минем арттан житә алмассың, абзыкай, житә алмассың...

Ул жиргә төште һәм нарат әйләнәсендә сикереп чабарга тотынды. Карабас Барабас, малайны тотмакчы булып, кулларын алга сузды, алпан-тилпән килеп агач әйләнәсендә малай артыннан чаба башлады.

Бер әйләнде — кәкре кармаклары белән малайны менә-менә эләктереп алганда гына калды. Икенче мәртәбә әйләнде, өченче мәртәбә әйләнде...

Сакалы аның агачка уралды, сумалага бик нык ябышты.

Уралды-уралды да аннары ул борыны белән агачка төртелде. Буратино аңа озын телен чыгарып күрсәтте һәм шуннан соң, Мальвина белән Пьероны эзләп, Аккош күленә йөгәрде.

Йоннары тетелгән Артемон бер аягын күтәрәп, өч аягы белән чатанлап, аның артыннан китте.

Кипкән чебен бәясенә дә тормаслык ике полиция эте һәм, итальян наратына сакалы ябышкан килеш каушап, нишләргә белми тыпырчынган курчак фәннәре докторы Карабас Барабас кырда калдылар.

Тау куышында

Мальвина белән Пьеро камыш арасында юеш, жылы түмгәктә утыралар иде.

Өстән аларны, чикерткә канатлары һәм суырылып ташланган озынборыннар белән чүпләнгән пәрәвез челтәре каплаган.

Камыштан камышка очып йөри торган кечкенә зәңгәр кошлар үксеп елаган кызга күңелле гажәпләнү белән карыйлар.

Ерактан акырып кычкырган һәм чинаган тавыш ишетелә — Артемон белән Буратино жаннарын саклап, дошман белән талаша торганнардыр.

— Куркам-куркам,— ди Мальвина, һаман бер сүзне кабатлый һәм кайгысыннан нишләргә белмичә, юеш битен эрекмән яфрагы белән каплай. Пьеро аны шигыр сөйләп юатырга тырыша:

Утырабыз түмгәктә,
Түмгәгебез — чәчәктә;
Сары, матур төслеләр,
Бик тәмле хуш ислеләр.
Без риза шул түмгәктә
Жәй буга көн күрсәк тә.
Их, монда безгә иркен,
Соклансын безгә һәркем.

Мальвина аңа аягын тибеп кычкырды:

— Малай, сездән тәмам туйдым, туйдым... Яңа эрекмән яфрагын өзеп бирегез,— күрегез, монысы бөтенләй юешләнеп, тишкәләнеп бетте.

Еракта ишетелгән шау-шу һәм чыелдаган тавыш кинәт тынды. Мальвина акрын гына кулларын селтәп үкси башлады:

— Артемон белән Буратино һәлак булдылар...

Һәм шуннан соң ул йөзе белән түмгәккә, яшел мүккә ташланды. Пьеро аның әйләнә-тирәсендә, нишләргә белмичә, мәгънәсез рәвештә таптанды.

Жил акрын гына камыш башларын сызгыртып исә.

Ахырдан аяк тавышлары ишетелде. Ёичшиксез, бу — Карабас Барабас, ул Мальвина белән Пьероны тупас куллары белән тотып алып да үзенә төпсез кесәләренә салып алып китәр. Камыш ике якка аерылды, һәм — Буратино килеп чыкты: борыны күккә күтәрелгән, авызы колагына житкән. Аның артыннан, аркасына ике төенчек аскан килеш аксаклап, Артемон килә.

— Минем белән сугышмакчылар, имеш! — диде Буратино, Мальвина белән Пьероның шатлыгына игътибар итмичә.— Нәрсә миңа ата мәче, нәрсә миңа төлке, нәрсә миңа полиция этләре, нәрсә миңа ул Карабас Барабас үзе — төкерәм мин аларга! Әйдә, кызкай, эт өстенә менеп утыр, син, малай, койрыкка тотын. Киттек...

Һәм үзе терсәкләре белән камышларны ике якка аерып, түмгәкләр өстеннән кыю гына атлап китте, шулай күлне уратып, теге якка чыгып киттеләр...

Полиция этләре белән сугышның ничек тәмам булуы турында һәм Карабас Барабасның ни өчен үзләрен эзәрләп килмәве турында Мальвина белән Пьеро хәтта сорарга да кыймадылар...

Күлнең теге ягына чыккач, намуслы Артемон шыншый башлады һәм дүрт аягы белән дә аксады.

Аның жәрәхәтен бәйләү өчен, туктап ял итәргә

кирәк иде. Ташлы тау итәгендә үскән бик зур бер наратның тамырлары астында тау куышы күрделәр. Төеннәрне шунда алып керделәр, һәм Артемон үзе дә куыш эченә үрмәләде.

Намуслы эт башта аякларын берәм-берәм ялады, шуннан соң гына бер аягын Мальвинага сузды. Буратино Мальвинаның бер иске күлмәген ертып бинт ясады, Пьеро аны тотып торды. Мальвина Артемонның аякларын бәйләде.

Шуннан соң Артемонга градусник куйдылар, һәм ул тыныч йокыга китте.

Буратино:

— Бар, Пьеро, күлдән су алып кил,— диде.

Пьеро буйсынулы рәвештә бик авырлык белән генә, авыз эченнән шигырлар сөйләнәп, сөртенә-сөртенә күлгә китте, юлда чәйнек капкачын төшереп югалтты, кайтып житкәнче чәйнектәге суы түгеләп бетә язды.

— Мальвина, бар әле, йөгереп кенә ботаклар алып кил, ут ягабыз,— диде Буратино.

Мальвина Буратинога шелтәле караш ташлап алды, иңбашын жыерды һәм шуннан соң берничә коры чыбык алып килде...

— Яхшы тәрбияләнгән кешеләр белән эш итүдән дә читен нәрсә юк...— диде Буратино.

Шуннан соң ул бөтен эшне үзе башкарды. Үзе су китерде, үзе ботаклар алып килде, үзе нарат күркәләрен жыеп алды, куыш алдына үзе ут якты, уты шундый гөрләп янды, хәтта биек нарат ботаклары селкенде... Үзе какао кайнатты.

— Тизрәк! Ашарга утырыгыз...

Мальвина шул вакыткача иреннәрен тешләп, дәшми генә карап тора иде. Ләкин бу сүзне ишетү белән, ул олылар тавышы белән болай диде:

— Әгәр сез этләрне жиңеп, безне Карабас Барабастан коткаргансыз икән һәм шуннан соң да үзегезне кыю тотасыз икән, бу әле сезне аш алдыннан кул

юу һәм теш чистарту мәшәкатеннән азат итми... Һич-һич, уйламагыз да...

Буратино шул килеш барды да утырды,— менә сиңа кирәк булса! — һәм корыч характерлы кызга күзләрен акайтып карады.

Мальвина тау куышыннан чыкты һәм кулларын шапылдатты:

— Күбәләкләр, шушавыклар, коңгызлар, гөберле бакалар!..

Бер минут үтмәде — чәчәк серкәләренә буялган зур күбәләкләр очып килделәр. Шушавыклар һәм чырайсыз тирес кортлары шуышып килә башладылар.

Қорсақлары белән шапылдап гөберле бакалар килделәр... Күбәләкләр стенага ябырылдылар, түбәдән аш өстенә балчык коелмасын өчен, алар канатларын жәеп утырдылар.

Тирес кортлары куыш идәнәндәге чүп-чарларның барысын да шарга йомарлап, тышка тәгәрәтеп чыгардылар.

Симез ак шушавык Буратиноның башына үрмәләде һәм аның борын очына асылынып, теш өстенә эченнән паста сыгып төшерде. Ихтыярсыз булса да, тешләренә чистартырга туры килде.

Икенче бер шушавык Пьероның тешен чистартты.

Йонлач дунгыз баласына охшаган, йоклый-йоклай бүртенеп беткән бурсык килеп чыкты... Ул аяклары белән көрән төсле шушавыкларны эләктереп алды, аяк киёмнәре чистарту өчен алардан көрән паста сыгып чыгарды һәм койрыгы белән бик матур итеп өч пар башмак — Мальвина, Буратино һәм Пьеро башмакларын чистартты.

Башмакларны чистартып бетергәч, аха-ха,— дип иснәде дә алпан-тилпән атлап чыгып китте.

Мәш килеп шат күңелле, чуар һөд-һөд очып керде, нәрсәгә булса да гажәпләнергә туры килсә, аның башындагы кызыл чугы үрә тора иде.

— Кемнең чәчен тарыйм?..

— Минекен,— диде Мальвина.— Чәчләрем туз-
гыган, зинһар, тарап, үреп куегыз...

— Тыңлагыз әле, жан кисәгем, ә көзгегез кайда
соң?

Шуннан соң акайган күзле гөберле бакалар:

— Без алып килербез...— диештеләр.

Ун гөберле бака корсакларын шапылдатып күл-
гә киттеләр.

Көзге урынына алар ялтыравыклы сазан балыгын
өстерәп китерделәр, бу сазан шундый симез һәм йокы
бүкәне иде, кая алып барсалар да, һичбер пошын-
мады.

Сазанны койрыгына бастырып, Мальвина алдына
китереп куйдылар. Тончыкмасын өчен, аның авызына
чәйнәктән су коеп тордылар.

Тынгысыз һөд-һөд Мальвинаның чәчен тарап үр-
де. Сакланып кына стенадан бер күбәләк алды һәм
шуның белән кызның борынына кершән якты.

— Булды, акыллым...

Һәм фррр килеп, тау куышыннан очып чыгып
китте.

Гөберле бакалар ялтыравыклы балыкны кире
күлгә алып киттеләр. Буратино белән Пьеро, теләмә-
сәләр дә, кулларын юдылар, хәтта муеннарын да
юдылар алар.

Мальвина аларга аш янына утырырга рөхсәт
итте.

Аш тәмам булгач, алдына коелган аш валчыкла-
рын себереп, ул болай диде:

— Буратино, дускаем, теге юлы без дәресне дик-
тант белән өзгән идек. Дәвам иттерик...

Буратино пошына башлады, күзләре кая караса,
шунда таба юл алып, тау куышыннан чыгып китәсе
килде. Ләкин ярдәмчесез иптәшләрен һәм авыру эт-
не ташлап китәргә ярамый иде. Ул мыгырдарга то-
тынды:

— Язу-сызу әйберләрен алмаганбыз...

— Дөрөс түгел, алдык,—дип ыңгырашты Артемон.

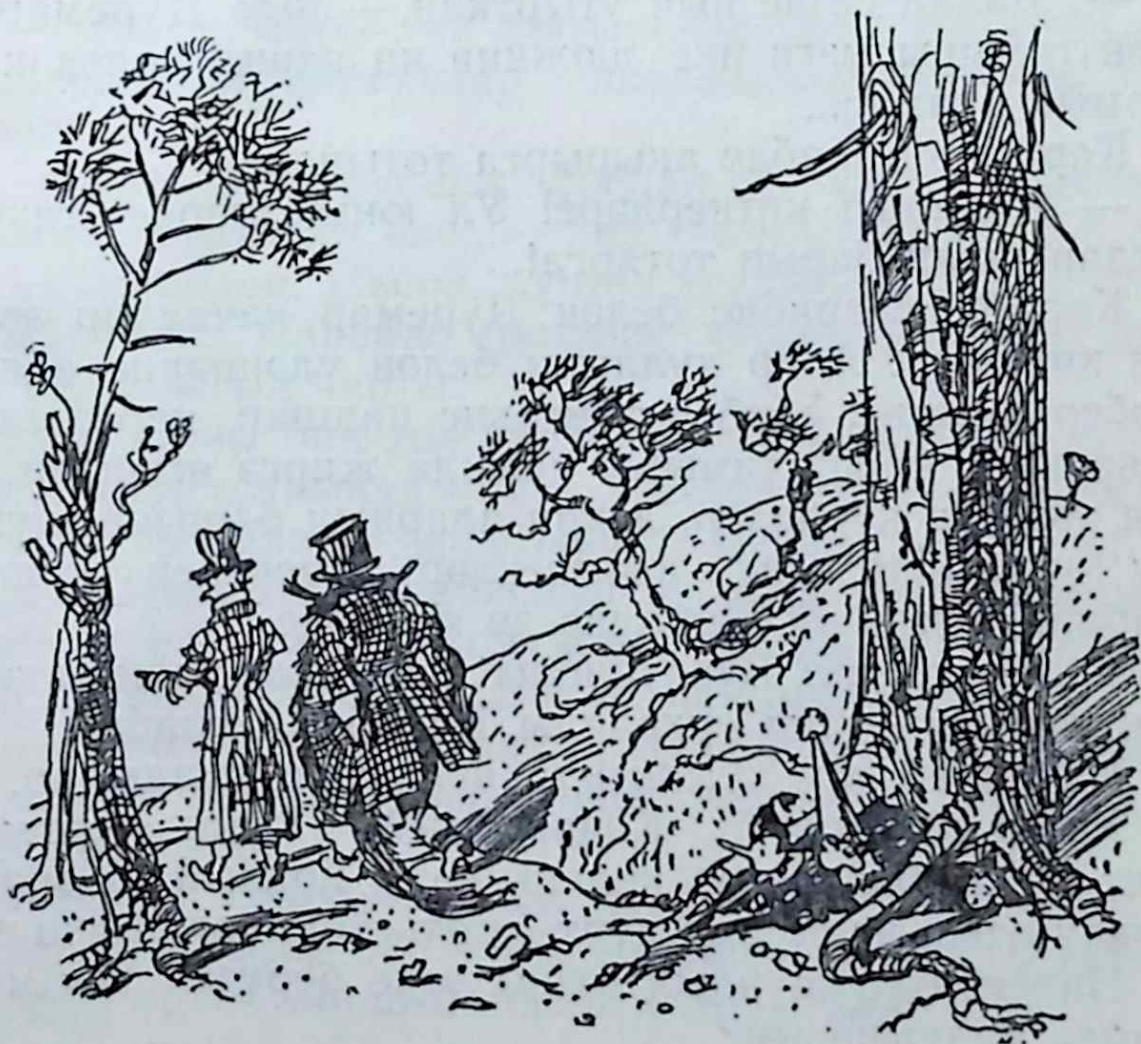
Ул төөнчекләр янына өстөрәлеп барды да, аны теше белән чишеп эйберләр чыгарды: кечкенә шешә белән кара, пенал, дәфтәр һәм хәтта кечкенә глобус.

Мальвина тагын кисәтергә тотынды:

— Ручканың сабын калтыратмагыз, каләм яныннан ук тотмагыз, югыйсә кулыгызны карага буярысyz,—диде. Үзе матур күзләрен куыш түшәмендәге күбәләкләргә төбәде һәм...

Шул чакта ботаклар чытырдады, үзара сөйләшкән калын тавышлар ишетелде. Куыш яныннан сөлекче Дуремар белән аякларын өстөрәп, Карабас Барабас үтеп киттеләр.

Курчак театры директорының маңгае күпереп, кызарып чыккан, борыны шешкән, сакалы йолкынган һәм сумалага буялган.

Төкеренә-төкеренә ухылдап ул болай диде:
— Алар ерак китә алмаслар. Алар кайда булса да шушында, урманда булырга тиеш...

***Буратино бернигә дә карамыйча
Карабас Барабастан алтын ачкычның
серен белергә тели***

Карабас Барабас белән Дуремар тау куышы яныннан акрын гына уздылар.

Урман янында сугыш барган вакытта, сөлекче куркып куак артында утырды. Сугыш беткәч, ул Артемон белән Буратиноның куе үләннәр арасына кереп югалганын көтеп торды һәм шуннан соң гына итальян наратыннан Карабас Барабасның сакалын көч-хәл белән куптарып алды.

— Малай сезне нык утырткан,— диде Дуремар,— муен тамырыгызга ике дюжина иң яхшы сөлек каптырмый булмас...

Карабас Барабас акырырга тотынды:

— Кадалып киткерләре! Ул юньсезләрне тизрәк артларыннан барып тотарга!..

Карабас Барабас белән Дуремар качаклар эзеннән киттеләр. Алар куллары белән үләннәрне айкап, һәрбер куакны, һәрбер түмгәкне капшап карадылар. Алар карт нарат тамыры янында җиргә ягылган утның төтенен күрделәр, ләкин аларның башына шушы тау куышында агач адәмчәкләр яшеренеп ут ягып ятарлар, дигән уй һич кенә дә килмәде.

— Ул юньсез Буратиноны пәке белән кисәкләргә телгәләрмен,— дип сукранды Карабас Барабас.

Качаклар тау куышында яшеренеп калдылар.

Хәзер нишләргә? Качаргамы? Ләкин Артемон бинт белән бәйләнгән килеш, каты йоклый. Жәрәхәт төзәлү өчен, эт егерме дүрт сәгать йокларга тиеш иде.

Ничек итеп шундый яхшы этне берүзен тау куышында калдырасың?

Юк, юк, котылырга икән — барыбызга да бергә котылырга, үләргә икән — бергә үләргә...

Буратино, Пьеро һәм Мальвина куыш эчендә борыннарын төртеп, бик озак киңәш иттеләр. Ахырында карар кылдылар:

— Иртәгә кадәр биредән китмәскә, куышка керә торган юлны ботаклар белән капларга һәм Артемонга тизрәк терелсен өчен клизма куярга.

Буратино болай диде:

— Шулай да минем алтын ачкыч белән ача торган ишекнең кайда икәнен Қарабас Барабастаң беләсем килә. Ул ишек артында нинди дә булса искиткеч гажәп бернәрсә бардыр... Һәм ул безгә бәхет китерергә тиеш...

Мальвина:

— Сездән башка калырга куркам,— дип ыңгырашырга тотынды.

— Ә Пьеро сезгә нәрсә соң?

— Эх, ул бары тик шигырьләр генә укый белә...

Пьеро, эре ерткычлар шикелле, калын тавыш чыгарып:

— Мин Мальвинаны, арслан шикелле яклармын, сез мине белмисез әле...— дип гырылдады.

— Молодец, Пьеро, күптән шулай кирәк иде.

Буратино Қарабас Барабас белән Дуремар киткән якка чыгып чапты.

Ул аларны бик тиз күрде. Курчак театрының директоры елга янында утыра, ә Дуремар аның шешләренә ат кузгалагы яфрагынан компресс куеп маташа иде. Қарабас Барабасның буш ашказаны бик яман үкергәнә һәм сөлек сатучының ач карыны күңелсез генә чырылдаганы ерактан ук ишетелеп тора.

— Синьор, безгә ашап аласы иде, югыйсә, бу юньсез адәмчекләрне эзләп, төнгә калуыбыз мөмкин,— диде Дуремар.

Қарабас Барабас йөзен сытып:

— Мин хәзер бер бөтен дунгыз баласын, өстәвенә бер пар үрдәк ашап бетерер идем,— диде.

Дуслар ничек кирәк алай аякларын өстерәп, «Өч Комкорсак» харчевнясына киттеләр — аның вывескасы тау итәгеннән үк күренеп тора иде. Буратино үлән арасыннан иелеп, Карабас Барабас белән Дуремардан алда харчевняга йөгәрде.

Харчевня ишеге янына барып җиткәч, Буратино посып кына бер этәч янына барды. Этәч, әллә җим, әллә чебеш эчәгесе табу шатлыгыннан, кызыл кикрикларен тәкәбберләнеп селкә-селкә тырнаклары белән балчык чәчрәтә һәм ыгы-зыгы килеп тавыкларны үзе янына сыйланырга чакыра:

— Ко-ко-ко!..

Буратино уч төбенә миндаль пирожный вагын салып, аңа таба сузды.

— Сыйланыгыз, синьор главнокомандующий.

Этәч агач малайга усал карап куйды, ләкин аның учыннан ашамлыкны чукуп алмыйча булдыра алмады.

— Ко-ко-ко!..

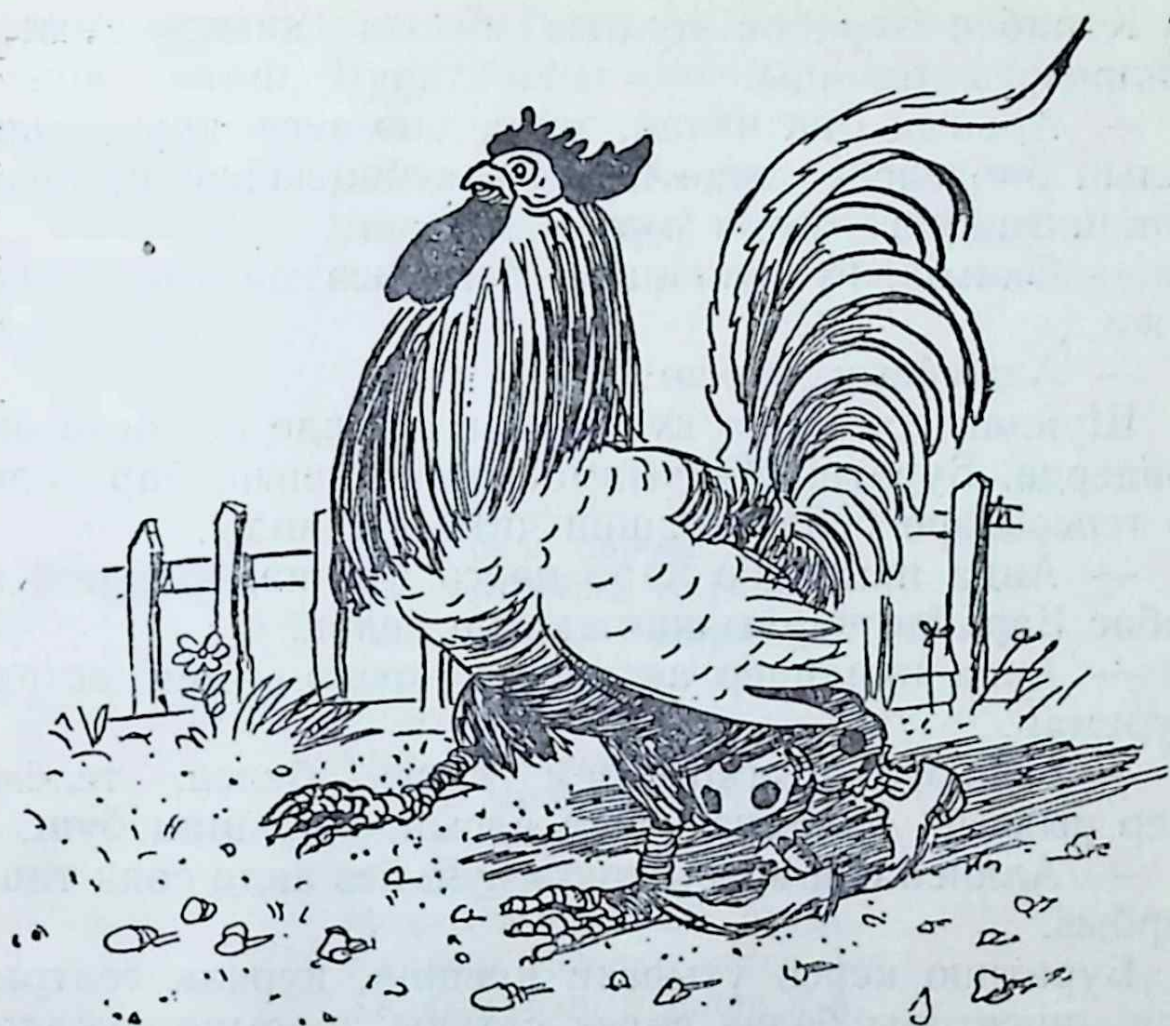
— Синьор главнокомандующий, мин харчевняга керергә тели идем, ләкин моны хужа күрмәсен иде. Мин сезнең матур чуар койрыгыгыз астына яшереним дә, сез мине учак янына ук илтөп куегыз. Ярыймы?

Этәч борынын тагын да күтәрә төшеп:

— Ко-ко! — диде.

Ул бернәрсә дә аңламады, ләкин аңламаганлыгын сиздермәс өчен, борынын күтәрөп, ачык торган харчевня ишегенә таба китте. Буратино аның канат астына кереп посты, койрыгы белән капланды һәм чүгәләп утырган килеш кухняга үтте, шулай итеп нәкъ учак янына барып җитте, анда пеләш башлы харчевня хужасы ут өстендә ит кыздыра торган элмәкне һәм табаны әйләндерә-әйләндерә мәш килеп нидер пешерә иде.

— Үкчәңне күтәр, шулпалык карт ит, — дип кычкырды хужа этәчкә карап, һәм аягы белән шундыйнык типте, этәч: — Кыт-кы-тыйк! — дип кычкырып

жибәрде һәм шушы тавышны ишетеп куркышкан тавыклар янына очып чыкты.

Буратино сиздерми генә хужаның аяк арасынан елт итеп бер читкә тайпылып калды һәм балчыктан эшлэнгән зур кувшин янына барып утырды.

Шул вакытны Карабас Барабас белән Дуремар тавышы ишетелде.

Хужа, түбәнчелек белән башын иеп, аларны каршы алырга чыкты.

Буратино балчык кувшин эченә кереп яшеренде.

Буратино алтын ачкычның серенә төшенә

Карабас Барабас һәм Дуремар кыздырылган дунгыз итен ашадылар. Хужа стаканга аракы салып торды.

Қарабас Барабас дуңғыз ботын кимерә-кимерә сөйләнергә тотынды:

— Аракың бик начар, миңа энә теге кувшиннан салып бир әле! — диде һәм Буратино кереп утырган кувшинга сөяге белән төртеп күрсәтте.

— Синьор, бу кувшинда бернәрсә дә юк, — диде хужа.

— Алдыйсың, күрсәт.

Шуннан соң хужа кувшинны күтәрде дә, өскә әйләндерде. Буратино ычкынмаска тырышып, бар хәленә терсәкләре белән кувшин читенә таянды.

— Анда ниндидер кара нәрсә күренә, — диде Қарабас Барабас карлыккан тавыш белән.

— Анда ниндидер ак нәрсә күренә, — дип өстәде Дуремар.

— Синьорлар, әгәр сүзем ялган булса, телемә төер чыксын, билемне чәнчү алсын, — кувшин буш.

— Алайса син аны өстәлгә куй, без анда сөяк ташларбыз.

Буратино кереп утырган кувшин, курчак театрының директоры белән сөлек сатучы арасына куелды. Буратиноның башына кимерелгән сөякләр һәм ипи катыларын ыргыттылар.

Қарабас Барабас бик күп аракы эчеп туктагач, ябышкан сумаласы эреп төшсән өчен, сакалын утка сузды һәм:

— Буратиноны бер учыма салырмын да, икенче учым белән тотып кысармын, учымда аның сытылган эзе генә калыр, — дип мактанды.

— Шулай кирәк ул юньсезгә, — дип өстәп жибәрде Дуремар, — ләкин башта аны сөлектә тешләтеп, канын тәмам суыртып бетерәсе иде...

— Юк! — диде Қарабас Барабас, йодрыгы белән сугып. — Башта мин аның алтын ачкычын алам...

Хужа сүзгә катнашты, — ул агач адәмчекләрнең качып китүләре турында белә иде.

— Синьор, аның артыннан әлсерәп йөрмәгез. Хәзер мин ике житез малай чакырып китерим, — сез

аракы эчеп хэлләнә торганчы, алар бик тиз бөтен урманны тентеп, Буратиноны бирегә өстерәп китерерләр.

Карабас Барабас киң табанын утка тотып:

— Ярый. Малайларыңны жибәр,— диде. Һәм, исерек булганга күрә, бөтен көченә акырып җырларга тотынды:

Гажәп ул минем халкым
Аңсыз агач калыплар.
Мин курчаклар патшасы,
Мине белә барчасы.
Мин дәһшәтле Карабас,
Мин шөһрәтле Карабас.
Курчаклар мине күргәч
Тетрәнәп ияләр баш.
Син матурдыр, ансы бар,
Ләкин миндә камчы бар.
Җиде койрыклы камчы,
Җилле койрыклы камчы.
Минем халкым бик сабыр,
Камчым выжлап китсә бер,—
Халкым җыр башлап куя,
Күп итеп акча җыя,
Җыя минем кесәмә,
Минем төпсез кесәмә...

Шул вакыт Буратино чүлмәктән үкәргән тавыш чыгарып:

— Ач сереңне, бәхетсез, ач сереңне!..— дип кычкырды.

Карабас Барабас көтмәгәндә бу тавышны ишетү белән, теш казналарын шакылдатып, Дуремарга чекрәеп карады.

— Бу синме?

— Юк, бу мин түгел...

— Сереңне ач дип, кем әйтте соң?

Дуремар юк-барга ышанучан иде, аннан соң аракыны ул да яхшы ук салды. Шуңа күрә куркудан аның йөзе агарды һәм кәжә гөмбәсе кебек җыерчыкланды.

Аңа карап, Карабас Барабасның да тешләре бер-берсенә бәрелеп шак-шак итә башладылар.

Чүлмәк төбеннән серле тавыш янә ишетелде:

— Ач сереңне, югыйсә син бу урындыктан китә алмассың, бәхетсез!

Карабас Барабас сикереп тормакчы иде дә, ләкин урыныннан чак кына да кузгала алмады.

— Ни-ни-нинди с-с-серне?— дип сорады ул тотлыгып.

Тавыш җавап кайтарды:

— Ташбака Тортила серен.

Дуремар куркуыннан акрын гына өстәл астына үрмәләде. Карабас Барабасның яңак сөяге салынып төште. Көзгә төндә моржадан җил үкергәндәй тавыш янә үкерде:

— Кайда ул ишек, кайда ул ишек?

— Әйтермен, әйтермен, шаулама, шаулама,— дип пышылдады Карабас Барабас.— Ул ишек Қарло картның бүлмәсендә, рәсемгә төшерелгән учак артында...

Бу сүзләрне әйтеп тә өлгермәде, тыштан хужа килеп керде.

— Менә ул — ышанычлы малайлар, акча бирсәгез, синьор, алар шайтанны да тотып китерерләр...

Ул бусагада басып торган төлке Алиса белән ата мәче Базилиога күрсәтте. Төлке ихтирам белән иске эшләпәсен салды.

— Синьор Карабас Барабас без фәкыйрьләргә ун алтын тәңкә бирсә, без Буратино юньсезне шушы урыннан кузгалмыйча ук кулыгызга тотып бирәбез.

Карабас Барабас сакал астына тыгылып, җилән кесәсеннән ун алтын тәңкә чыгарды.

— Менә акча, ә Буратино кая?

Төлке алтыннарны берничә мәртәбә санап карады да, авыр сулап яртысын мәчегә бирде һәм тәпиен сузып чүлмәккә таба күрсәтте:

— Ул менә шушы чүлмәктә, синьор, борын астыгызда...

Карабас Барабас өстөлдөгө чүлмөкнө элөктереп алды да жан ачуу белән аны таш идәнгә ыргытты. Кимереп ташланган сөякләр һәм чүлмөк ватыклары арасыннан Буратино сикереп чыкты. Бар да авызларын ачып карап торган арада, Буратино харчевнядан ук кебек тышка атылды — анда туп-туры, әле бер, әле икенче күзе белән, үлгән суалчанга карап, кукураеп торган этәчкә барып тотынды.

Буратино борынын турсайтып:

— Син тоттырдың мине, фаршлык карт ит. Әйдә хәзер бар көчөң чаба бир...— дип кычкырды.

Ул этәчнөң мәһабәт койрыгына бик нык тотынды. Этәч, бернәрсә дә аңламыйча, канатларын жәеп, озын сыйраклары белән йөгерергә тотынды. Буратино, өөрмә очыртып алып киткән кебек, аның артынан тау астына, юлны аркылы чыгып, кырдан урманга таба шылды.

Карабас Барабас, Дуремар һәм харчевня хужасы ахырында шаккатып торудан исләренә килделәр һәм Буратино артыннан йөгереп чыктылар. Ләкин, тирә-якны никадәр генә карамасыннар, Буратино инде беркая да күренмәде, бары тик еракта кыр буйлап, этәчнөң генә бөтен көчөнә йөгереп барганын күрделәр. Ләкин аның юләрлегә һәркемгә дә билгеле булганга, алар этәчкә игътибар итмәделәр.

*Буратино гомерендә беренче мәртәбә
өметсезлеккә бирелә, ләкин бар да
уңышлы тәмам була*

Ахмак этәч әлсерәде, авызын ачкан килеш, чак атлап барды. Буратино ахырда аның яньчелгән койрыгын ычкындырды.

— Бар, генерал, тавыкларың янына...

Буратино ялгыз берүзе яфрак арасыннан ялтырап күренгән Аккош күленә китте.

Менә ташлы тау өстендәге нарат, менә тау куы-

шы. Аның тирәсенә сынгаланган ботаклар эленгән. Үләннәр тәгәрмәч эзләре белән яньчелгәннәр.

Буратиноның йөрәге бик нык тибә башлады. Ул тау итәгеннән сикереп төште, кәкре-бөкре тамырлар астына күз төшерде.

Тау куышы буш иде!!!

Ни Мальвина, ни Пьеро, ни Артемон — берсе дә юк.

Бары ике чүпрәк кенә аунап ята. Ул аларны күтәрде, — болар Пьероның күлмәк җиңнәре иде.

Дусларны кемдер талап алып киткән. Алар һәлак булганнар. Буратино йөзтүбән егылды, — борыны аның җиргә бик тирән батып керде.

Дуслары аңа никадәр кадерле булуын ул шунда гына аңлады. Теләсә Мальвина тәрбия эшен алып барсын, теләсә Пьеро тоташтан мең кабат шигыр укысын, — дусларын яңадан күрү өчен, Буратино хәтта алтын ачкычны да бирергә риза иде.

Аның башы очында гына көпшәк җирдән түмгәк күтәрелеп чыкты һәм ал табанлы сукур тычкан башын күтәрде; ул өч мәртәбә чыелдап төчкергәч, болай диде:

— Мин сукур, ләкин мин бик яхшы ишетәм.

Бирегә сарыклар җиккән арба килеп туктаган иде. Аңа Юләрләр Шәһәрәнең губернаторы Ата төлке белән яшерен агентлар утырганнар иде. Губернатор:

— Бу юньсез агач адәмчекләрне, минем иң яхшы полицейскийларымны үз хезмәтләрен үтәгән вакытта кыйнаган өчен, кулга алырга! — дип приказ бирде.

Яшерен агентлар:

«— Тяф! — дип җавап бирделәр.

«— Тау куышына ташландылар, һәм анда коточкыч талаш башланды. Синен дусларыңны бәйләделәр, төеннәре белән барын да бергә арбага салдылар да алып та киттеләр».

Борынны җиргә батырып ятуда ни файда. Буратино сикереп торды да тәгәрмәч эзеннән йөгәрде.

Күлне читләтеп үтте, куге үлән үскән кырга барып чыкты.

Китте, китте. Үзенен башында бертөрле дә план юк. Иптәшләрне коткарырга кирәк,— менә шул гына...

Текә ярга барып житте, өченче төнне ул шуннан ычкынып китеп, әрекмәннәр арасына барып төшкән иде. Аста ташбака Тортила тора торган пычрак буаны күрде. Юлдан буага таба бер арба төшеп бара, аны йоннары коелган бик ябык ике сарык өстерәп бара иде. Кучер урынына алтын күзлектән тулы яңаклы симез ата мәче утырган,— ул губернатор янында яшерен пышылдаучы булып хезмәт итә иде. Анын артында борынын күтәреп губернатор Ата төлке үзе утыра... Төеннәр өстендә Мальвина, Пьеро һәм жәрәхәтләре бәйләнгән Артемон яталар. Артемонның һәр-

вакыт тарап кына чиста йөртә торган койрыгы тузанда сөйрәлеп бара.

Арба артыннан ике яшерен агент — Доберман-пинчерлар килә.

Кинәт агентлар борыннарын югары күтәрделәр һәм текә яр өстендә Буратиноның ак калфагын күрәп калдылар.

Агент этләр, көчле сикереш белән, текә тау битеннән үрмәләделәр. Ләкин алар өскә менеп житкәнче, Буратино кулларын баш өстенә куйды да, карлыгач шикелле, иң текә урыннан аска, яшел үләннәр белән тулып беткән пычрак буага ташланды, чөнки аңа яшеренергә, качарга шуннан башка урын юк иде.

Ул һавада божра ясап, әйләнәп төште һәм, әгәр көчле жил өрмәсә, һичшиксез, буада ташбака Тортиланың рәхмәтенә юлыккан булып иде.

Агачтан эшлängән жиңел Буратиноны жил эләктереп алды, бөтергәләп, әйләндөргәләп йөртте дә, бер читкә ыргытып бәрде. Һәм ул туп-туры арбага, губернатор Ата төлкенең башына барып төште.

Алтын күзлекле симез ата мәче көтелмәгән бу хәлне күрәп, ат башыннан егылып төште, подлец һәм куркак жан булганга күрә, ул һушы киткән булып ятты.

Губернатор Ата төлке, — ул да шундый ук искигеч куркак жан иде, — тау буйлап чиный-чиный качарга тотынды һәм шунда ук бурсык оясына кереп китте. Анда аңа күңелле булмады, билгеле: бурсыклар андый кунакның кирәген бирә беләләр бит.

Сарыклар сөртөндөләр, арба ауды. Мальвина, Пьеро һәм Артемон төеннәре белән бергә эрекмәннәр арасына тәгәрәп киттеләр.

Болар һәммәсә дә шундый тиз вакыт эчендә булды, сез, кадерле укучылар, ул арада кулыгыздагы бармакларыгызны да санап өлгөрә алмас идегез.

Доберман-пинчерлар зур-зур сикерешләр ясап, текә ярдан аска ташландылар. Ауган арба янына килеп житү белән, алар һушсыз яткан симез ата мә-

чене күрделэр. Эрекмәннэр арасында аунап яткан агач адәмчеклэрне һәм бинтланган йонлачны күрделэр. Ләкин губернатор Ата төлке беркайда да күрәнмәде.

Ул югалды, агентлар күз алмасы кебек сакларга тиеш булган бу бәндә жир астына төшөп киткәндәй юк булды.

Беренче агент борынын югары күтәрөп, ярсып уларга тотынды.

Икенче агент та шулай эшләде:

— Ай, ай, ай, ай,— у-у-у!..

Алар эзлэргә керештелэр, бөтен тау буен тентеп чыктылар.

Яңадан моңсу итеп чыелдарга тотындылар, чөнки аларның күзлэрәнә камчы һәм тимер рәшәткә күрәнә иде.

Алар хурлыктан койрыкларын болгап, Юлэрлэр Шәһэрәнә киттелэр, полиция бүлегенә баргач, губернаторны тереләтә күккә алып менеп киттелэр, дип алдамакчы булдылар.— Үзлэрән аклау өчен, юлда барышлы шундый хәйлә кордылар алар.

Буратино акрын гына үзен капшап карады,— аяклары, куллары сәламәт иде. Ул эрекмәннэр арасына үрмәләде һәм Мальвина белән Пьероны баудан ычкындырды.

Мальвина бер сүз дә дәммичә, Буратиноны муеныннан кочаклады, ләкин үбә алмады,— аның озын борыны комачаулады.

Пьероның жиңнәре терсәгенә кадәр өзелеп төшкәннэр, яңакларынан ак кершәннэр коелган, шигыр яратучы булуына карамастан, аның яңаклары гади генә — алсу яңаклар икән.

— Мин бик нык сугыштым,— диде ул тупас тавыш белән.— Әгәр аяк чалып екмасалар,— кая ул мине жиңү.

Мальвина аның сүзлэрән раслап:

— Ул арслан кебек сугышты,— диде. Һәм шун-

нан соң ул Пьероның муеныннан кочаклады һәм ике яңагынан да үптө.

— Житәр, житәр, яланмагыз,— дип мыгырдады Буратино,— качарга кирәк. Артемонны койрыгынан өстерәрбез.

Алар өчәүләшеп мескен этнең койрыгына тотындылар һәм аны тау битеннән югары таба өстерәп алып киттеләр.

— Жибәрегез, мин үзем барам, болай мин хурланам,— дип ыңгырашты бинтланган йонлач.

— Юк, юк, син бик хәлсез.

Ләкин тау битенең яртысына житәр-житмәс, алар өстә Карабас Барабас белән Дуремарны күрделәр. Төлкә Алиса тәпие белән качкыннарға таба күрсәтә, ата мәче Базилио мыекларын торгызып, бик ямьсез итеп мыраулый иде.

— Ха-ха-ха, менә нинди шәп!— дип шаркылдап көлөп жибәрде Карабас Барабас.— Алтын ачкыч минем кулга үзе килә.

Буратино ашыгыч рәвештә бу яңа бәладән ничек котылу турында юл эзләргә тотынды. Пьеро Мальвинаны кочаклап алды, нинди генә корбан биреп булса да, аны коткарып калырга теләде. Бу юлы котылырга һичбер өмет юк иде. Дуремар тау өстендә хихылдап көлдө.

— Синьор Карабас Барабас, сез авыру йонлач этне миңа бирегез, сөлекләргә симертү өчен мин аны буага ташлармын.

Карабас Барабас калын гәүдәсен өстерәп аска төшәргә иренде, ул качкыннарны, сарделькага охшаган бармаклары белән ымлап, үзенә чакырды.

— Килегез, килегез миңа, балалар...

— Урыннарыгыздан кузгалмаска! — диде Буратино.— Үләргә икән — шатланып үләргә! Пьеро, син иң әшәке берәр шигыреңне сөйлә. Мальвина, син бөтен тавышыңа шаркылдап көл...

Мальвина, кайбер кимчелекләрен искә алмаганда, яхшы иптәшләрдән иде. Ул күз яшен сөрттә һәм тау

өстендә басып торучыларның хәтерен калдырырлык итеп, бик каты кычкырып көлдә.

Пьеро шунда ук шигырьләр иҗат итте һәм яман тавыш белән үкерергә тотынды:

Төлке-көлке, кәкре аяк,
Сине бик сагына таяк.
Мәче Базилио, хәерче,
Ул карак, шакшы эче.
Дуремар ул, тинтәк ул,
Кибең беткән гөмбә ул,
Қарабас син, Барабас,
Көләм сиңа карагач.
Курыкмыймын мин синнән,
Өрекмимен мин синнән.

Ә Буратино шул вакыт кыланып үчәкләшергә тотынды:

— Әй син, курчак театрының директоры, иске аракы мичкәсе, ахмаклык белән тулган симез капчык, төш, төш безнең янга,— мин сиңең йолкыш сакалыңа төкерермен.

Қарабас Барабас аңа җавап итеп бик яман акырды, Дуремар нәзек бармакларын югары күтәрде.

Төлке Алиса мәкерле көлү белән:

— Рөхсәт итегез, мин бу явызларның муеннарын борам,— диде.

Тагы бер минуттан бар да һәлак булган булып иде... Кинәт шул вакыт яр карлыгачлары сызгырып очып үттеләр.

— Биредә, биредә, биредә!..

Қарабас Барабасның баш өстеннән саескан такылдап очты:

— Тизрәк, тизрәк, тизрәк!..

Һәм тау өстенә карт Карло әткәй килеп чыкты. Жиңнәрен сызганган, кулына ботаклы таяк тоткан, кашларын җыерган...

Ул иңбашы белән Қарабас Барабасны, терсәге белән Дуремарны этәрәп җибәрде, төлке Алисаның аркасына чукмар белән кундырды, ата мәче Базилионы аягы белән читкә тибәрде.

Шуннан соң иелеп тау астына карады, анда агач адәмчекләрне күргәч, шатлыгыннан кычкырып жибәрде:

— Улым минем, Буратином, шаян малай, син сау-сәламәтмени, тизрәк минем яныма кил!

*Буратино әтисе Карло, Мальвина,
Пьеро һәм Артемон белән өенә кайта*

Көтелмәгәндә Карлоның килеп чыгуы, аның чукмары һәм жыерылган кашлары, дошманнарның котын алды.

Төлке Алиса куе үләннәр арасына кереп китте һәм, чукмардан сакланып, бөтерелә-бөтерелә китеп югалды.

Ата мәче Базилио, ун адым чамасы читкә ташланып, ачуыннан, велосипедның тишелгән шыны кебек, ыжылдарга тотынды.

Дуремар яшел пальтосының итәкләрен жыеп тотты да:

— Минем гаебем юк, минем гаебем юк...— дип тау астына үрмәләде. Ләкин текә жиргә житкәч ычкынды, һәм дөбер-шатыр килеп тәгәрәп китте дә буага шапылдап төште.

Карабас Барабас баскан урынында тора бирде. Ул башын гына жылкәсенә яшерде, сакалы аның, сүс кебек, сәлперәп төште.

Буратино, Пьеро һәм Мальвина югары менделәр. Карло аларны берәм-берәм кулына күтәрде, бармагы белән янады:

— Менә мин хәзер сезне, шаяннар!— диде һәм аларны куенына тыкты.

Шуннан соң ул, берничә адымга таудан түбәнгәрәк төшеп, мескен эт янына барып чүгәләде. Турылыклы Артемон танавын югары күтәрде һәм Карлоның борынын ялап алды. Буратино шунда ук куеннан башын чыгарып карады.

— Эткәем Карло, без эттән башка өйгә кайтмыйбыз.

— Э-хе-хе,— дип жавап кайтарды Карло,— авыр булыр бит, ни хәл итәсең, ничек булса да этегезне алып кайтырмын инде.

Ул Артемонны жылкәсенә күтәреп салды һәм, йөгә авыр булганга, тау башына ничек кирәк алай үрмәләде, ә анда Карабас Барабас элеккечә, башын жылкә чокырына яшергән килеш, күзләрен чекрәйтеп карап тора иде.

— Минем курчакларым,— дип мыгырдады ул.

Карло аңа усал итеп жавап кайтарды:

— Эх, син! Картлык көнендә менә кем белән эш итәргә уйлагансың,— бөтен илгә атаклы жуликлар белән, Дуремар белән, ата мәче белән, төлке белән. Кечкенәләрне рәнжетәсез! Оят кирәк, доктор!

Карло шәһәр юлына төшөп кайтып китте.

Қарабас Барабас башын жыерган килеш алар артыннан китте.

— Минем курчакларымны бир!..

Буратино куеннан башын чыгарып:

— Зинһар, бирә күрмә,— диде.

Шулай бардылар, бардылар. «Өч Қомкорсак» харчевнясын да үтеп киттеләр. Пеләш башлы харчевня хужасы ике кулы белән дә чыжылдаган табаларга күрсәтеп, баш иеп калды. Ишек янында әрле-бирле атлап, йолкыш койрыклы әтәч йөреп калды. Ул Буратиноның хулиганнарча тупаслык эшләп китүе турында зарлана иде. Тавыклар аның хәленә кереп, башларын селкеп утыралар:

— Ах, ах нинди куркыныч! Ух-ух, безнең әтәч!..

Карло үрне менде, аннан диңгез күренде, жыл өрүдән диңгез өстендә буй-буй тонык сызыклар сузылып күренә, яр читендә — эссе қояш астында ком төсле иске шәһәр һәм курчак театрының киндер түбәсе күзгә чалынды.

Карлодан өч адым чамасы арттарак басып торган Қарабас Барабас кычкырды:

— Мин курчакларың өчен сиңа йөз алтын тәңкә бирермен, сат аларны.

Буратино, Мальвина һәм Пьеро, тыннарын да алмыйча, Карло ни әйтер икән, дип көтә башладылар.

— Юк! Әгәр син рәхимле, яхшы директор булсаң, мин сиңа кечкенә адәмнәрне бернәрсәгә дә қарамыйча бирер идем! Ә син — крокодилдан да начаррак. Бирмим дә, сатмыйм да, үкчәңне ялтырат!— диде Карло.

Ул үрне төште һәм, Қарабас Барабаска артык игътибар итмичә, шәһәргә кереп китте.

Анда — буш мәйданда полицейский хәрәкәтсез басып тора иде. Эсселектән, күңелсезлектән аның мыеклары сәлперәеп төшкән, керфекләре ябышкан, өчпочмаклы эшләпәсе өстендә чебеннәр бызылдашалар.

Карабас Барабас кинэт сакалын кесәсенә жыеп тыкты. Карлоның арт ягыннан күлмәген эләктереп алды һәм мәйданны яңгыратып кычкырырга тотынды:
— Тотыгыз каракны, ул минем курчакларымны урлады!..

Ләкин эсселектән һәм күңелсезлектән әлсерәгән полицейский кузгалмады да ичмасам. Карабас Барабас Карлоның кулга алынуын сорап, әтәчләнеп аның янына барды.

Полицейский иренеп кенә:

— Ә син кем буласың?— дип сорады.

— Мин курчак фәннәре докторы, атаклы театр директоры, югары орденнар иясе, лыкылдык корольнең дусты, синьор Карабас Барабас булам...

— Ә син жикеренмә миңа,— диде полицейский.

Карабас Барабас аның белән сүз көрәштереп торган арада, Карло, ташлы урамнан таягын шакылда тып, үз өенә кайтып житте. Баскыч астындагы ярым караңгы бүлмәчекнең ишеген ачып керде, жылкәсенән Артемонны төшерде, аны кроватька салды, куеныннан Буратиноны, Мальвинаны һәм Пьероны чыгарды һәм аларны бер-берсе белән янәшә тезеп өстәлгә утыртты.

Мальвина өстәлгә басу белән:

— Эткәй Карло, иң элек авыру этне карагыз. Малайлар, һич кичекмичә, юыныгыз...— диде.

Кинэт ул өметсезләнеп чабаланырга тотынды:

— Әй минем күлмәкләрем! Минем яңа туфлиларым, минем әйбәт тасмаларым, бар да чокыр төбөндә, әрекмәннәр арасында калган!..

— Зарар юк, кайгырма,— диде Карло,— кич житкәч, төеннәреңне барып алып кайтырмын.

Карло бик тырышып, Артемонның аякларын чиште. Артемонның яралары төзәлеп килә иде инде, эт бары тик ач булганга гына кузгала алмый яткан.

— Бер тәлинка солы боламыгы белән желекле сөяк булсачы!— дип ыңгырашты Артемон,— ул ва-

кытта мин шәһәрдәге бөтен этләр белән сугышырга әзер.

— Ай, ай, ай,— дип сукранырга тотынды Карло,— өйдә ипинең валчыгы гына да юк ичмасам, һәм кесәдә дә жыллар исә...

Мальвина сулыгып еларга тотынды. Пьеро акылын жыеп, йодрыклары белән маңгаен уды.

— Мин урамга шигыр укырга чыгам, үтеп йөрүчеләр миңа бер кочак акча бирерләр.

Карло башын чайкады.

— Әйе, улкаем, сукбайлыгың өчен полициядә йоклатып чыгарырлар үзеңне.

Буратинодан башкасы бар да кайгыга чумды. Ул хәйләле итеп елмайды, әйләнде, әйтерсең, ул өстәл өстендә түгел, ә әйләндерелеп куелган кнопка өстендә утыра.

— Егетләр, житәр, шыңшымагыз!— Ул идәнгә сикереп төште, кесәсеннән нәрсәдер тартып чыгарды.— Әткәй Карло, тот чүкеч, стенадагы ертык киндерне куптарып ал,— диде. Һәм ул борынын чөереп, иске киндер кисәгенә төшерелгән учакка, учак өстендәге котелокка һәм төтенгә күрсәтте.

Карло гажәпләнде.

— Ни өчен син, улкаем, шундый матур ясалган рәсемне стенадан куптарып алырга телисең? Мин аңа кыш көннәрендә карап хыялга чумам, чын утта һәм чын котелокта сарымсаклы бәрән шулпасы пешкән итеп күз алдыма китерәм дә, шуннан соң миңа азрак жылы булган төсле тоела.

— Әткәем Карло, курчак буларак ант итеп әйтәм, синең учагыңда чын ут булачак, чын чуен котелок һәм кайнар шулпа булачак. Куптар киндереңне.

Буратино моны шундый ышандырып сөйләде, Карло жылкәсен кашыды, башын чайкады, мыгырданды-мыгырданды да,— кулына келәшчә белән чүкеч алып киндерне куптара башлады. Безгә билгеле инде, киндер артына пәрәвезләр һәм үлгән үрмәкүчләр тулган иде.

Карло тырышып-тырышып пэрэвезлэрне себереп төшерде. Шуннан соң каралган имән агачыннан эшлэнгән кечкенә генә ишек күренде. Аның дүрт почмагына көлеп торган бит сурәте, ә уртага — озын борынлы биюче кеше сурәте чокып эшлэнгән иде.

Аның тузанын себереп төшергәч, Мальвина, Пьеро, Карло, хәтта ач Артемон — бар да бертавыштан кычырып жибәрделәр:

— Бу Буратино портреты ич!

— Мин шулай булыр дип уйлаган идем, — диде Буратино, гәрчә ул алай уйламаган иде уйлавын һәм үзе дә гажәпкә калды. — Менә сиңа ишек ачкычы. Әтием Карло, ач...

— Бу ишек һәм бу алтын ачкыч, — диде Карло, — моннан бик күп еллар элек ниндидер оста мастер тарафыннан эшлэнгәннәр. Карыйк әле, аның эченә нәрсә яшерелгән икән.

Ул ачкычны йозак тишегенә тыгып борды...

Аннан музыкалы ящикта орган уйнаган шикелле, акрын гына, күңелле генә музыка тавышы яңгырады.

Карло ишеккә төртте. Ишек шыгырдап ачыла башлады.

Бу вакыт тәрәзә артында кемнелдер ашыгып килгәне ишетелде, һәм Карабас Барабасның калын тавыш белән:

— Лыкылдык король исеменнән әйтәм — хәйләкәр карт Карлоны кулга алыгыз! — дип акырганы колакка керде.

Карабас Барабас баскыч астындагы кечкенә бүлмәне ватып керә

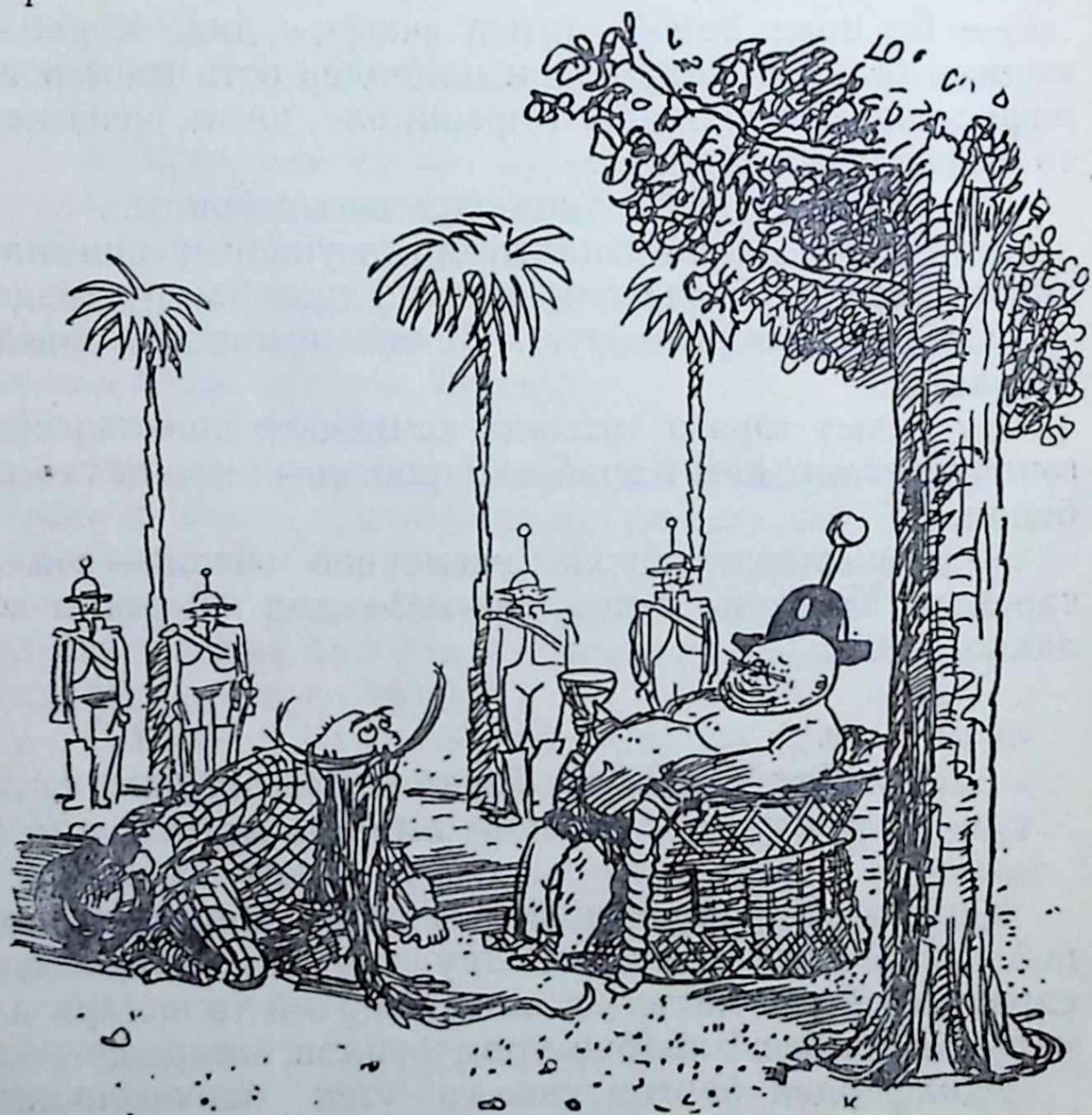
Карабас Барабасның йокымсырап торган полицейскийга Карлоны кулга алу турында файдасызга ялынганлыгын безгә мәгълүм инде. Бер эш тә чыгара алмагач, Карабас Барабас урам буйлап йөгәрде.

Жилфердәп барган сакалы үтеп баручыларның

төймәләренә һәм зонтларына элэгә. Ул эткәли-төрткәли һәм тешләрен шыкырдата. Аның артыннан майлар бик яман сызгырып калалар, аркасына черек алма белән аталар.

Карабас Барабас шәһәр начальнигына барып керде. Начальник бакчада бер трусиктан гына фонтан янында, бөркүгә чыдый алмыйча, лимонад эчеп утыра иде.

Начальник алты иякле кеше иде, борыны анын алсу яңакларына күмелеп чак күренеп тора. Артында, юкә агачы астында, дүрт караңгы чырайлы полицейскийлар лимонад шешәләрен ачып өлгертә алмыйлар.

Қарабас Барабас начальникның алдына барып тезләнде һәм сакалы белән күз яшьләрен битенә сылап, үкереп еларга тотынды:

— Мин бәхетсез ятим кеше, мине рәнжеттеләр, таладылар, кыйнадылар...

— Кем рәнжетте син ятимне?— дип сорады шартлардай булып утырган начальник.

— Иң усал дошман, карт шарманщик Карло. Ул минем иң яхшы өч курчагымны урлады, ул минем атаклы театрымны яндырмакчы була, аны хәзер үк кулга алмасаң, ул бөтен шәһәрне талар һәм утка тотар.

Қарабас Барабас сүзен раслау өчен кесәсеннән бер уч алтын тәңкә чыгарды һәм аны начальникның туфлиенә салды.

Қыскасы, ул шундый итеп ялганлады, начальник куркуга төште һәм юкә астындагы дүрт полицейскийга:

— Ятимгә ярдәмгә барыгыз һәм закон исеме белән нишләргә кирәк булса, шуны эшләгез,— дип приказ бирде.

Қарабас Барабас дүрт полицейскийны ияртеп, Карлоның бүлмәсенә барды һәм кычкырып әмер бирде:

— Лыкылдык король исеме белән — әшәке каракны кулга алыгыз!

Ләкин ишекләр бикле иде. Бүлмәдән беркем дә эндәшүче булмады. Қарабас Барабас приказ бирде:

— Лыкылдык король исеме белән — ишекне ватыгыз!

Полицейскийлар ишәккә тотындылар, ишекнен черек такталары биктән ычкынды, һәм дүрт батыр полицейский кылычларын шакылдатып, дөбер-шатыр килеп, баскыч астындагы бүлмәгә барып керделәр.

Карло нәкъ шул вакытта яшерен ишектән иелеп кереп бара иде.

Ул кереп тә китте, ишек шап итеп ябылды да.

Әкрән генә уйнаган музыка туктады. Баскыч астындагы бүлмәчәктә пычрак бинтлар белән учак

рәсеме төшерелгән ертык киндердән башка бернәрсә дә калмады...

Қарабас Барабас яшерен ишек янына барды, аны йодрыклары һәм үкчәләре белән кагарга тотынды:

Тра-та-та-та!

Ләкин ишек нык иде.

Қарабас Барабас йөгереп килеп, ишеkkә арты белән бәрелде.

Ишек бирешмәде.

Ул полицейскийларга аяк тибеп жикеренде.

— Лыкылдык король исеме белән — ләгънәт төшкән ишекне ватыгыз!

Полицейскийлар бер-берсен капшап карадылар — кайсының борынына, кайсының башына шеш чыккан иде.

— Юк, батмый, биредә эш авыр икән, — диештеләр һәм алар шәһәр начальнигына барып, бар да закон буенча эшләнде, ләкин карт шарманщикка жәнәр ярдәм итешә булса кирәк, ул стенаны үтеп чыкты, дип әйтергә киттеләр.

Қарабас Барабас сакалын йолкырга тотынды, идәнгә авып төште һәм баскыч астындагы буш бүлмәне яңгыратып, шашкан кешедәй, акырып еларга тотынды.

Яшерен ишектән кергәч, алар нәрсә таптылар

Қарабас Барабас, сакалын йолка-йолка, шашкан кешедәй идәндә тәгәрәп елаган чакта, Буратино иң алдан, Мальвина, Пьеро, Артемон һәм аның артынан Карло текә таш баскычтан жир астына төштеләр.

Карло әткәй шәм төпчеген тотып барды, аның жемелдәп күренгән уты Артемонның тузган башынан яки Пьероның сузган кулынан зур шәүлеләр төшерә, ләкин баскыч төшә торган караңгы бүлмәне яктырта алмый иде.

Мальвина куркуыннан еламаска тырышып, колактарын чеметкәләп барды.

Пьеро, һәрвакыттагыча, һич кирәксезгә,— мыгыр-мыгыр килеп шигырь укыды:

Шәүлә уйный стеналарда,
Курыкмыйм мин алардан да.
Баскычлар биек булса да,
Қараңғылык куерса да,
Жир асты юлы барыбер
Бер жиргә алып барыр.

Буратино иптәшләрен узып китте,— аның ак калфагы түбәндә, баскыч астында чак кына күренә иде.

Кинәт анда нәрсәдер чыелдады, бәрелде, тәгәрәде, һәм аның кызганыч тавышы яңгырап китте:

— Минем янга, ярдәмгә!

Артемон, күз ачып йомганчы, жәрәхәтен һәм ачтан интегүен онытып, Мальвина белән Пьероны читкә этәрде дә, баскычтан кара өермәдәй аска ташланды.

Тешләрен ыржайтты. Ниндидер жәнлек бик яман чыелдады.

Бар да тынды. Бары тик Мальвинаның йөрәге генә будильник кебек тук-тук тибә башлады.

Астан баскычка киң яктылык бәрәп керде. Карло әткәйнең кулындагы шәм яктысы сап-сары булып калды.

— Қарағыз, карағыз тизрәк!— дип кычкырды Буратино.

Мальвина — ал якка арты белән — тиз генә баскычтан баскычка төшә башлады, аннан артта Пьеро сикергәләп төште. Иң арттан, атлаган саен ағач башмагын төшерә-төшерә, Карло әткәй барды.

Аста, текә баскыч тәмам булган жирдә, таш площадкада, Артемон утыра. Ул ялана. Аның аяк астында буылып ташланган күсе Шушара аунап ята иде.

Буратино куллары белән таш стенадагы тишекне каплап торган черек киезне күтәрде. Аннан зәңгәрсу нурлар сибелә башлады.

Тишекне үткәч, аларның күзенә иң элек кояш нурларының төрле якка таралуы чалынды. Бу нурлар гөмбәзле түшәмнән түгәрәк тәрәзә аркылы төшәләр иде.

Кич нурлар, тузаннарны биетеп, саргылт мәрмәрдән эшлэнгән түгәрәк бүлмәне яктырттылар. Бүлмә уртасына искиткеч гүзәл курчак театры эшлэнгән. Аның пәрдәсендә алтын төслә сызыклардан төшерелгән яшен шәүләсә ялтырый.

Пәрдәнең ике ягыннан ике квадрат башня күтәреlep тора. Алар вак кирпичләрдән эшлэнгәндәй итеп буялганнар. Яшел калайдан эшлэнгән биек түбәләр күзнә чагылдырып ялтырыйлар.

Уң яктагы башняга бронза теллә сәгать куелган. Циферблатында һәрбер цифр турында көлеп торган малай белән кыз битләре төшерелгән.

Сул яктагы башняда төрлө төслә пыялалардан эшлэнгән түгәрәк тәрәзә күренә.

Шушы тәрәзә өстендә, яшел калайдан эшлэнгән түбәдә, сөйләшә торган Чикерткә утыра. Бар да авызларын ачып, гүзәл театр янына килеп туктагач, Чикерткә акрын гына һәм ачык итеп сүзгә башлады:

— Сине коточкыч куркынычлар һәм искиткеч вакыйгалар көтә, дип кисәткән идем, Буратино. Ярый әле бары да зарарсыз үткән, ә бит әллә нәрсәләр килеп чыгуы мөмкин иде... Шулаймы...

Чикерткә картлар тавышы белән берәз жәберлэнгәнсыман итеп сөйли, чөнки үз вакытында аның башына чүкеч белән эләккән иде. Һәм тумышыннан яхшылыклы, йөз яшьлек карт булуга карамастан, ул бу урынсыз рәнжетүне оныта алмады. Шунның өчен ул башка бернәрсә дә әйтә алмады — тузанын каккан шикелле, мыекларын селекте дә, акрын гына каядыр тын ярыйка кереп, ыгы-зыгыдан ераграк китеп югалды.

Шул вакыт Карло әткәй болай диде:

— Ә мин биредә, һичшиксез, аз дигәндә бер өем алтын-көмеш табарбыз, дип уйлаган идем, ә иске уенчыклардан башка бернәрсә дә таппадык.

Ул башняның стенасына керттеп эшлэнгән сәгать янына килде, тырнагы белән циферблатын чиертеп карады, сәгать янында бакыр чөйдә ачкыч эленеп торганын күрде, ул аны кулына алды да сәгәтьне борды...

Сэгать тик-тик килеп йөри башлады. Зур стрелкасы уникагә, кечкенәсе алтыга барып житте. Башня эчендә чыкылдау һәм бызылдау ишетелде. Сэгать яңгыратып алтыны сукты...

Шул секундта ук сул яктагы башняның төрле төс-тәге тәрәзәчеге ачылды, аннан сэгатькә көйләнгән чуар кош сикереп чыкты, канатларын какты һәм алты мәртәбә сайрап алды:

— Безгә-безгә! Безгә-безгә! Безгә-безгә!..

Кош югалды, тәрәзә ябылды, шарманкага охшаш музыка уйнады. Һәм пәрдә күтәрелде.

Беркем дә, хәтта Карло үзе дә, мондый гүзәл декорацияне һичбер вакыт күргәне юк иде.

Сәхнәдә бакча иде. Алтын һәм көмеш яфраклы кечкенә агачларда тырнак зурлыгы гына ясалма сыерчыклар жырлыйлар. Агачларның берсендә кара-

бодай жиме кадәр генә алмалар асылынып тора. Агачлар астында тутый кошлар йөриләр һәм, аяк очларына басып, алмаларны чукыйлар. Уйсу жиргә жыелган су янында ике тәкә сикереп-сикереп сөзешәләр, ә һавада күзгә чак күренерлек вак күбәләкләр очып йөриләр.

Шулай бер минут үтте. Сыерчыклар тындылар, тутый кошлар һәм тәкәләр декорация артына кереп киттеләр. Агачлар сәхнә идәне астындагы яшерен тишеккә төшөп, күздән югалдылар.

Арттагы декорациядә тюльдән эшлэнгән болытлар тарала башлады. Комлы дала өстендә кызыл кояш күренде. Декорациянең ике ягыннан елан шикелле лиана ботаклары тырпаеп чыктылар, берсендә чыннан да буар елан асылынып тора иде. Икенчесендә, койрыклары белән тотынган килеш, маймыллар селкенеп утыралар.

Бу Африка иде.

Кызыл кояш нурлары астында комлы даладан ерткыч хайваннар үттеләр.

Қалын яллы арслан өч мәртәбә сикереп чапты, — ул мәче баласы кадәр генә булса да, коточкыч иде.

Қулына зонт тоткан йонлач аю, алпан-тилпән атлап узып китте.

Әшәке крокодил үрмәләп килеп чыкты, — анын кечкенә генә мәкерле әшәке күзләре яхшы булып күренергә тырышалар. Ләкин Артемон барыбер ышанмады һәм аңа карап ырылдап куйды.

Мөгезборын чабып узды, — куркынычсызландыру өчен аның очлы мөгезенә резина туп кидерелгән иде.

Бөтен көченә муенын сузып бара торган мөгезле чуар дөягә охшаган жираф чабып китте.

Аннан соң балалар дусты — акыллы, яхшы күңелле фил күренде, ул койрыгына соя конфеты кыстырган да шуны әрле-бирле селкеп бара.

Иң азактан кырын карап бик шапшак кыр эте — шакал йөгәрде. Артемон һау-һаулап аңа ташлан-

макчы иде дә, Карло әткәй аны койрыгыннан тотып, көч-хәл белән булса да, сәхнәдән өстерәп алды.

Ерткыч хайваннар үтеп беттеләр. Қояш кинәт сүндә, караңгыда, югарыдан ниндидер әйберләр төштеләр, як-яктан ниндидер әйберләр алга таба әтәрелделәр. Скрипка жәясе белән сызгандай тавыш яңгырап китте.

Урамда тонык фонарьлар кабынды. Сәхнәдә шәһәр мәйданы иде. Өй ишекләре ачылдылар, алардан кечкенә адәмнәр йөгереп чыктылар, алар уенчык трамвайларга сикереп менделәр. Кондуктор шалтыратты, вагон йөртүче тоткасын борды, бер малай бик тиз генә вагонның артына барып тотынды, милиционер сызгыртты, трамвай кырыйдагы урамнан биек йортлар арасына тәгәрәде.

Берәү варенье тәлинкәсе кадәр генә тәгәрмәчле велосипед белән үтеп китте. Газеталар сатучы йөгереде,— аның газеталары стена календаре битенәң дүрттән бер өлеше кадәр генә зурлыкта иде.

Мороженое сатучы арбасын мәйдан аркылы тәгәрәтеп килеп чыкты. Өйләрнең балконнарыннан кызлар аңа кул болгыйлар, ә мороженое сатучы кулын селкеп:

— Сатып бетердем, икенче вакытны килегез,— диде.

Шуннан соң пәрдә төште, һәм аның өстендә тагы да алтын төсле яшен шәүләсе ялтырап күренде.

Карло әткәй, Мальвина, Пьеро бу могжизаларны күреп, искитүдән аңнарына килә алмый тордылар. Буратино, кулларын кесәсенә тыгып, борынын югары күтәрде дә мактанырга тотынды:

— Я, күрдегезме? Димәк, мин сазлы буада, баштанаяк чыланып, Тортила апага тикмәгә генә барып йөрмәгәнмен... Бу театрда без комедия куярбыз — беләсезме нинди?— «Алтын ачкыч яки Буратино һәм аның дуслары кичергән гадәттән тыш вакыйгалар» куелыр. Карабас Барабас хурлыгына чыдый алмый шартлар.

Пьеро йодрыклары белән жыерчыкланган маңгаен улы.

— Мин бу комедияне матур шигырьләр белән язармын.

— Мин мороженое белән билетлар сатармын,— диде Мальвина. — Әгәр сез миндә талант тапсагыз, яхшы кызлар ролен уйнап карармын...

— Туктагыз әле, балалар, ә кайчан укырсыз сон?— дип сорады Карло эткәй.

Бар да бертавыштан:

— Иртә белән укырбыз... Ә кичен театрда уйнарбыз...— дип җавап бирделәр.

— Шулай итмичә булмас, балалар,— диде Карло эткәй,— ә мин инде, балалар, халыкны күңелләндерү өчен шарманкада уйнармын, әгәр инде Италиядә шәһәрдән шәһәргә йөрергә туры килсә, мин ат тотармын һәм сарымсаклы бәрән шулпасы пешерермен...

Артемон колагын торгызып тыңлады, башын борды, күзләрен ялтыратты һәм иптәшләренә карап: мин нәрсә эшләрем?— дип сорады.

Буратино:

— Артемон бутафория һәм театр киёмнәренәң заведующие булып, мин аңа кладовой ачкычларын тапшырырмын. Уен вакытында ул декорация артында арслан булып үкерер, мөгезборын шикелле тыпырдар, крокодил кебек тешләрен шыгырдатыр, койрыгын болгап җил улаган тавышны чыгарыр,— диде.

Бар да бертавыштан:

— Ә син үзең, Буратино, син үзең? Театрда кем булырга телисең?— дип сорадылар.

— Чудаклар, комедиядә мин үземне уйнап күрсәтәм һәм күрерсез менә, бөтен дөньяга даным таралыр.

Яңа курчак театрының беренче тамашасы

Қарабас Барабас бик кәефсезләнеп учак алдында утыра. Чи утыннар пыскып яналар. Тышта яңгыр коя. Курчак театрының тишек түбәсеннән су үтә. Курчакларның куллары һәм аяклары юешләнгән, репетиция-

дә беркемнең дә эшлисе килми, хәтта җиде япыле камчыдан да курыкмыйлар. Курчаклар инде, өч көннән бирле, бернәрсә дә ашамаган килеш, келәттә чөйдә асылынып торалар һәм алар, нидәндер шомланып, үзара пышылдашып сөйләшәләр.

Иртәдән бирле театрға бер билет та сатылмады ичмасам. Карабас Барабасның күңелсез пьесаларын һәм ач, йолкыш актерларын кем карасын соң?

Шәһәр башнясында сәгать алтыны сукты. Карабас Барабас чатанлап залга чыкты, зал — буш.

— Бу хөрмәтле тамашачыларның барысын да шайтан алсын иде,— дип мыгырдады ул һәм урамга чыкты. Чыгу белән ни күрсен, күзләрен йомгалап авызын ачты, шундый зур итеп ачты, аңа карга бик иркен очып керә алыр иде.

Нәкъ аның театры каршында гына зур яңа бер киндер палатка алдында, диңгездән искән дымлы җилгә карамастан, халык җыелып тора.

Палатка ишеге янында күтәренке бер урынга басып, калфак кигән, озын борынлы бәләкәй кеше хырылдый торган быргы бакыртып, нидер кычкыра.

Халык көлә, кул чаба, һәм күбесе палатканың эченә кереп югала.

Карабас Барабас янына Дуремар килде, янында һич чыдап торырлык түгел, бака ефәге исе аңкый.

— Э-хе-хе,— диде ул, йөзен җыерчыкландырып,— сөлекләр белән эш чыгарып булмый. Менә мин аларга барырга теләм,— дип, Дуремар бармагы белән яңа палаткага күрсәтте,— мин аларга шәм кабызучы яки идән себерүче булып керергә теләм.

— Бу каһәр төшкән кем театры соң? Ул кайдан килеп чыкты соң?— дип мыркылдады Карабас Барабас.

— Ул театрны курчаклар үзләре ачканнар, исеме аның «Яшен», шигырь белән пьесаны үзләре язалар, үзләре уйныйлар.

Карабас Барабас тешләрен шыкырдатты, сакалын йолыкты һәм яңа палатка янына китте.

Буратино ишек янында кычкыра-кычкыра халык жыя:

— Агач адәмчекләр тормышыннан алынып язылган күңелле, кызыклы комедиянең беренче тамашасы! Тапкырлык, батырлык һәм каушап калмаучылык аркасында, без үзебезнең барлык дошманнарыбызны да ничек жиңеп чыгуыбыз турында чын вакыйга...

Курчак театрының ишеге янында пыяла будкада матур бант таккан, зәңгәр чәчле кыз — Мальвина, курчаклар тормышыннан алынып язылган күңелле комедияне карарга теләүчеләргә билет биреп өлгәрә алмый.

Яңа куртка кигән Карло әткәй шарманка уйната һәм хөрмәтле тамашачыларга карап, шат күңел белән күзләрен кыскалап куя.

Артемон палаткага билетсыз кергән төлке Алисаны койрыгыннан сөйрәп чыгарды.

Ата мәче Базилио да билетсыз кергән иде, ул качып өлгерде һәм агачка менеп, яңгыр астында аска таба бик усал карап утырды.

Буратино яңакларын күпертеп хырылдый торган быргысын кычкыртты:

— Театр башлана!

Шуннан соң ул, комедиянең беренче күренешен уйнау өчен баскычтан төшеп китте. Бу күренештә бичара Карлоның, — үзенә бәхет китерәсен һич уйламастан, — утын агачыннан курчак юнганы күрсәтелә иде.

Иң азакта театрга ташбака Тортила шуышып килде, ул авызына алтын почмаклы пергамент кәгазьгә үз исеме язылган билет капкан, бу билет аңа хөрмәтләү йөзеннән бирелгән иде.

Театр башланды. Карабас Барабас йөзен сытып, үзенә буш театрына кереп китте. Жиде япыле камчысын алды. Кладовой ишеген ачты. Һәм бик яман:

— Каһәр суккырлары, мин сезнең ялкаулыгыгызны ташлатырмын! Мин сезне халыкны ничек кызыктырып китерергә өйрәтермен, — дип акырды.

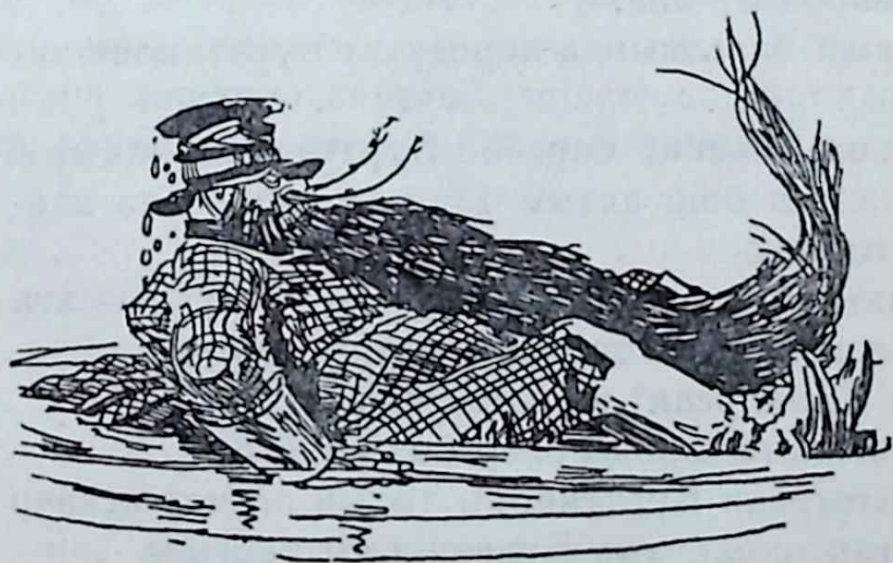
Ул камчысын шартлатты. Ләкин беркем дә жавап бирмәде. Қладовой буш иде. Чөйләрдә бары тик бау кисәкләре генә асылынып калган.

Курчаклар һәммәсе дә — Арлекин да, кара битлек кигән кызлар да, йолдызлы, очлы башлы бүрек кигән сихерчеләр дә, кыяр борынлы бөкреләр дә, коллар да, этләр дә — бары да, бары да Карабас Барабастан чыгып качканнар.

Карабас Барабас коточкыч тавыш белән акырып, театрдан урамга чыкты. Ни күрсен, үзенә качып киткән актерлары уйсу жиргә жыелган суны чапылдатып, яңа театрга — күңелле музыка уйнаган, шаркылдашып кул чапкан тавыш ишетелгән театрга — китеп баралар.

Карабас Барабас бары тик күз урынына төймә куеп эшләнгән чүпрәк этне генә эләктереп алды. Ләкин шул арада, каяндыр, Артемон килеп чыкты, Карабас Барабасны жиргә екты, этне тартып алды да аның белән палаткага чапты. Анда — декорация артында — ач актерлар өчен сарымсаклы кайнар бәрән шулпасы хәзерләнеп куелган иде.

Шулай итеп Карабас Барабас яңгыр астында уйсу жирдәге суда утырып калды.

ЭЧТӘЛЕК

Столяр Джузеппеның кулына сөйләшә торган утын агачы эләкте	5
Джузеппе сөйләшә торган утын агачын үзенәң дуствы Карлога бүләк итә	7
Карло агач курчак ясый һәм аңа Буратино дип исем куша	10
Сөйләшә торган чикерткә Буратинога акыллы киңәш бирә	14
Буратино үзенәң жиңел акыллы булуы аркасында аз гына һәлак булмый кала. Әтисе Карло аңа чуар кәгазьләрдән ябыштырып киём ясый һәм әлифба алып бирә	17
Буратино әлифбасын сатып, акчасына курчак театрына билет ала.	22
Тамаша барышында курчаклар Буратиноны таныйлар	25
Синьор Карабас Барабас Буратиноны яндыру урынына аңа биш алтын тәңкә биреп, өенә кайтарып жибәрә	31
Буратино өенә кайтканда ике хәерче — ата мәче Базилио һәм төлке Алисаны очрата	34
„Өч Комкорсак“ харчевнясында	38
Буратинога юлбасарлар һөжүм итәләр	41
Юлбасарлар Буратиноны тотып агачка асалар	45
Зәңгәр чәчле кыз Буратиноны терелтә	47
Зәңгәр чәчле кыз Буратиноны тәрбияләмәкче була	52
Буратино Юләрләр Иленә барып элэгә	56

Полицейскийлар Буратиноны кулга алалар һәм аңа үзен ақлар өчен бер сүз дә әйтергә ирек бирмиләр	61
Буратино буада яшәүчеләр белән таныша һәм дүрт алтыннын югалуын белә. Ташбака Тортила аңа алтын ачкыч бирә	64
Буратино Юләрләр Иленнән кача һәм үзе ке- бек үк бәхетсез иптәш очрата	68
Пьеро Юләрләр Иленә куярга атланып ничек барып эләгүе турында сөйли	71
Буратино белән Пьеро Мальвинага баралар, ләкин аларга Мальвина һәм йонлач Артемон бе- лән качарга туры килә	78
Урман янында коточкыч сугыш	82
Тау куышында	88
Буратино бернигә дә карамыйча Карабас Ба- рабастан алтын ачкычның серен белергә тели. .	94
Буратино алтын ачкычның серенә төшенә . .	97
Буратино гомерендә беренче мәртәбә өмет- сезлеккә бирелә, ләкин бар да уңышлы тәмам була	101
Буратино әтисе Карло, Мальвина, Пьеро һәм Артемон белән өенә кайта	108
Карабас Барабас баскыч астындагы кечкенә бүлмәне ватып керә	113
Яшерен ишектән кергәч, алар нәрсә таптылар	116
Яңа курчак театрының беренче тамашасы . .	122

А. ТОЛСТОЙ
ЗОЛОТОЙ КЛЮЧИК
или ПРИКЛЮЧЕНИЯ
БУРАТИНО

(на татарском языке)

Художество редакторы Э. Дзячкова

Техник редакторы И. Зәйнуллин

Корректоры Н. Исмаилова

Наборга бирелде 19/X-1953 ел. Басарга кул куелды 12/I-1954 ел. ПФ 01525.

Кагазь форматы 60X92¹/₁₆-4,0 к. т. Учет-изд. 5,98 таб. Басма табак 8,0.

Табакта 49.200 хәреф. Заказ № 0345. Тираж 12.000.

Бәясә 3 сум 10 тиен.

ТАССР Министрлар Советы янындагы Полиграфия промышленности, издательстволар
һәм китап сәүдәсә эшләре идарәсенәң Татполиграф типографиясе
Казан, Миславский ур., йорт 9.

Бэясе 3 сум 10 тиен.

